

diyânet

Aylık Dergi | Aralık 2023 | Sayı: 396

HİKMET DENİZİ MEVLÂNÂ

■ Hz. Mevlânâ
Bugün Bize
Neler Söyler?

■ Mesnevi'ye Güncel
Bir Bakış:
İnsani Değerler

■ Prof. Dr. Ekrem
Demirli ile Mevlânâ
Üzerine Söyleşi

■ Müslüman Toplular
ve Nefislerin
Değişmesi

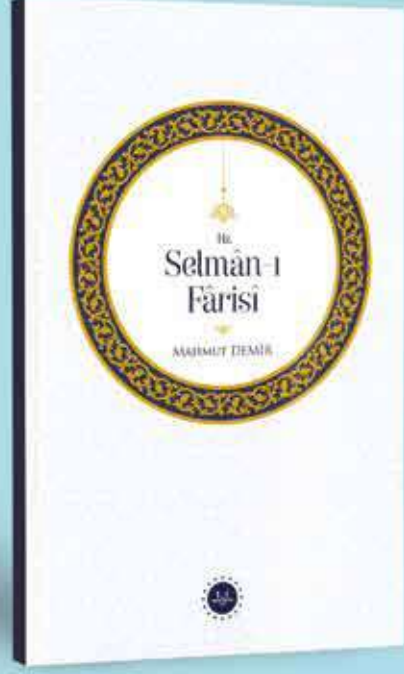
■ Kudüs Tarihi
ve İşgal

www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

YAYINLARIMIZ

Hayatının her alanında Hz. Peygamber'in ahlakını kendine ölçü edinen, özellikle ilmi ve sahip olduğu güzel ahlakıyla öne çıkan Selman-ı Farisi, Resul-i Ekrem'in emir ve tavsiyelerini her fırsatta hatırlamış ve yaşamını bu tavsiyeler doğrultusunda şekillendirmiş bir isimdir.

İslam düşüncesi, kesintisiz büyük bir birikimin harmanlanarak çoğaldığı, derinleştiği, yükseldiği tarihî bir tecrübe arz eder. Bu tecrübenin satır başları diyebileceğimiz önemli isimler vardır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî işte bu satır başı isimlerden birisi olarak hem coğrafyamızın hem medeniyetimizin müstesna şahsiyetlerinden biridir. Onun İslam düşüncesine getirdiği derinlik, aşıladığı hikmet perspektifi sonraki yüzyıllarda da fonksiyonunu kaybetmeden sürdürmüş, modern dönem de dâhil olmak üzere değerini korumuştur. Cumhurbaşkanlığı tarafından Hz. Mevlânâ'yı vuslatının 750. yıl dönümünde anmak amacıyla 2023 yılı "Mevlânâ Yılı" olarak kabul edilmişti. Diyanet Dergisi bir süredir yılın son sayılarında medeniyetimizin bu gözde isimlerini dosya olarak ele almakta; onların önemini, anlamını, mirasını bugünün insanına aktarmaya gayret etmektedir.

Bu vesileyle bizler de İslam düşünce hayatına yepyeni bir soluk kazandıran, ilim meclislerini hikmetle ve ahlakla donatan Mevlânâ'yı bu sayımızda dosya konusu olarak misafir ettik. Şüphesiz bugün bütün dünyanın onun hayatından, sözlerinden öğreneceği çok şey var.

Bu ayki dosyamıza, Prof. Dr. Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî: Hayatı, Eserleri ve Görüşleri"; Prof. Dr. Emine Yeniterzi, "Mesnevi'ye Güncel Bir Bakış: İnsani Değerler", Dr. Hacer Çetin, "Hikmet Denizi Mevlânâ'da Temel Kavramlar"; Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu, "Hz. Mevlânâ Bugün Bize Ne Söyler?" başlıklı yazılarıyla katkıda bulundular.

Müslümanlar olarak 7 Ekim'den bu yana aslında tek bir gündemimiz var. İşgalci İsrail, dünyanın gözü önünde Gazze'de binlerce Müslümanı katlediyor. Gazze'de çocuk, kadın, yaşlı demeden soykırım gerçekleştiren İsrail'in insanlık dışı tavrı kadar ona bu cesareti veren, katliamlarda arkasında duran dünya güçlerini de lanetliyoruz. Kötülüğün, önünde sonunda sahibine döneceğine olan inancımızla, "nehirden denize kadar özgür Filistin" davasını selamlıyoruz.

Bereketli okumalar diliyorum.

Cafer Tayyar DOYMAZ

İÇİNDEKİLER

6 GÜNDEM

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ:
HAYATI, ESERLERİ VE GÖRÜŞLERİ
Prof. Dr. Reşat ÖNGÖREN

11 GÜNDEM

MESNEVİ'YE GÜNCEL BİR BAKIŞ:
İNSANİ DEĞERLER
Prof. Dr. Emine YENİTERZİ

16 GÜNDEM

HİKMET DENİZİ MEVLÂNÂ'DA
TEMEL KAVRAMLAR
Dr. Hacer ÇETİN

20 GÜNDEM

HZ. MEVLÂNÂ BUGÜN BİZE NELER SÖYLER?
Prof. Dr. Adnan KARAIŞMAİLOĞLU

24 SÖYLEŞİ

PROF. DR. EKREM DEMİRLİ:
"MEVLÂNÂ DÜŞÜNCESİ, İNSANLARA
MAĞARALARINDAN DIŞARI ÇIKMAYI ÖĞRETİR."
Mahir KILINÇ

28 DİN DÜŞÜNCE YORUM

MÜSLÜMAN TOPLUMLAR VE
NEFİSLERİN DEĞİŞMESİ
Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

32 DİN DÜŞÜNCE YORUM

KUDÜS TARİHİ VE İŞGAL
Nermin TAYLAN

38 VAHYİN AYDINLIĞINDA

İMTİHAN SIRRI
Doç. Dr. Bayram KÖSEÖĞLU

diyanet

SAYI
396 | ARALIK
2023

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Cafer Tayyar DOYMAZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet BULUT

Yayın Kurulu
Cafer Tayyar DOYMAZ
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Abdülkadir ERKUT
Dr. Hüseyin ARI
Mahmut KAYIŞ
Dr. Kübra ÇIÇEKLI

Editör
Emin GÜRDAMUR

Yayın Koordinatörleri
Mustafa BERK
Mahir KILINÇ
Mustafa Mirza DEMİR

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Ömer GÜÇLÜ
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.com

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

40 HADİSLERİN İŞİĞİNDA

İNSANI HELAK EDEN
YEDİ BÜYÜK GÜNAH
Dr. Ahmet OĞUZ

42 DİYANET ARŞİVİ

İDARELERİ VAKIFLARDA OLDUĞU
YILLARDA HAYRAT HADEMESİ CAMİ
GÖREVLİLERİNE İLİŞKİN BAZI NOTLAR
Dr. Mehmet BULUT

46 LİSAN-IKALP

ZULMÜN KARANLIK KUYUSU
Dr. Lamia LEVENT ABUL

48 BUNU KONUŞALIM

YASEMİN YILMAZ:
"BİR ŞEYİN HAYALİNİ KURABİLİYORSAK
VE O İŞE DAİR DÜŞÜNCELER
UYKUMUZU BÖLÜYORSA DOĞRU
YOLDAYIZ DEMEKTİR."
Mahir KILINÇ

50 DİN TARİH TOPLUM

MUTLULUĞU ANLAMAK
Sümeyye TEKİN

52 DİN TARİH TOPLUM

HAYATIN SONBAHARI YAŞLILIK
Ali YILDIZ

54 KUR'AN SURELERİ

YUSUF SURESİ
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

58 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

DİVAN ŞİİRİNDE AHLAKİ DEĞERLERİMİZ
MÜRÜVVET
Dr. Halil İbrahim HAKSEVER

62 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

FİLİSTİN'İN CESUR ÖYKÜCÜSÜ
GASSAN KANAFANİ
Esmâ TÜRKSEVEN

66 İNSANIN KUVVETİ VE KIYMETİ
Abdurrahman AKBAŞ

68 KIRILMA NOKTASI

KUTÜ'L-AMARE
Alparslan AKÇA

70 KAFAMA TAKILANLAR

KUR'AN BİZE YETER Mİ?
Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ

72 ÇAĞIN ÂLİMLERİ

MUSA CARULLAH
ÇİLENİN DİĞER ADI
Enbiya YILDIRIM

76 İNSAN HÂLİ

PİŞMANLIK DUYGUSUNUN KİŞİLİK
OLUŞUMUNA KATKILARI
Dr. Hayri ERENAY

78 HATIRA DEFTERİ

BİR BARIŞMA HİKÂYESİ
Hasan DİPİ

80 KİTAPLIK

SELAM ŞEHİRİ KUDÜS
Mustafa Mirza DEMİR

Abone İşleri

Tel: 0312 295 71 96-97
Faks : 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

Online Abonelik:

yayinsatis.diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurt İçi yıllık: 300.00 TL
Yurt Dışı yıllık: ABD: 108 ABD Doları
AB Ülkeleri: 54 Euro
Avustralya: 225 Avustralya Doları
İsviçre: 96 Frank
Avusturya: 93 Euro

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye Daire Başkanlığının T.C. Ziraat Bankası, Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN: TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57 nolu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile abonenin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir dilekçe, mektup, yazı, faks veya e-mailin Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye Daire Başkanlığına gönderilmesi gerekmektedir.

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri - Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

BAŞAK Matbaacılık Tanıtım Hizmetleri İth. İhr. A.Ş.
Anadolu Bulvarı Meka Plaza 5/7 7. Kat
Gimat Yenimahalle/Ankara
Tel: 0 312 397 16 17

Basım Tarihi:

24.11.2023

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

GÖNÜL İNSANI MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyamet İşleri Başkanı

Asırlar boyu birçok medeniyete ev sahipliği yapan Anadolu, aynı zamanda ilimlerin buluştuğu bir mekân hâline gelmiş, geçmişin maddi ve manevi mirası üzerine şekillenerek kültür hareketleri bakımından oldukça zengin bir coğrafya olmuştur. Anadolu'da yaşayan pek çok ilim ve irfan ehli, hakikate giden yolda kendilerine mahsus özellikleriyle derin izler bırakmış, bu coğrafyanın düşünce hayatına, kültürüne önemli katkılarda bulunmuş ve fikirleri, eserleri, örnek hayatlarıyla geçmişten günümüze seslerini tesirli bir şekilde duyurmuşlardır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî de sesini yüzyılları aşarak bugüne ulaştıran o bilge insanlardan biridir.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, XIII. yüzyıldaki haçlı ve Moğol istilaları karşısında Anadolu toplumunun içine düştüğü bunalım dönemini bütün sıkıntılarıyla bizzat yaşamış, çevresindeki insanların ıstıraplarına şahit olmuş, yaşanan acıların bütün etkilerini müşahede et-

miştir. Dönemin siyasi, sosyal, dinî ve kültürel yapısını iyi bildiğinden, hiçbir ayırım yapmadan bütün mazlumları manevi bakımdan desteklemiş, iç dünyalarını keşfetmelerinin yollarını göstererek onların sıkıntılarını hafifletmek istemiştir. Böylece farklılıklar arasında yeni bir ahenk oluşturmuştur. Düşüncelerindeki birleştiriciliği ile Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Anadolu'nun çeşitli krizler sebebiyle acı çektiği bir devirde yeniden bütünleşmeye önderlik etmiş; Anadolu'ya göç eden âlimler, şairler, mutasavvıflar, sanatkârlarla birlikte Haçlı ve Moğol saldırılarına karşı büyük bir mukavemet oluşturmuştur. Onunla birlikte "Beri gel daha beri" diye seslenen bir davetin ve herkesi "tanış olmaya" çağıran bir muhabbetin sıcaklığına bürünen Anadolu, "sen bensin, ben senim" sözleriyle bütünleşen bir anlayışın, "milletlere bir gözle bakan" asil bir düşüncenin, İslam nuruyla donanan, sevgi, merhamet, hoşgörü ve barış ahlakı üzerine inşa edilen bir

yükselişin merkezi olmuştur.

Devrin insanlarına güven ve huzur telkin eden Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, ilahi aşk, sevgi ve hoşgörüyü merkeze alarak İslam inancını gönüllere nakşetmeyi hedefleyen bir anlayışın öncülerindendir. O; Allah, kâinat ve insan arasındaki ilişkiye de aşk penceresinden bakmıştır. Ona göre kulluğun gıdası aşk ve sevgidir. Aşk ve sevgi hakikate ulaşmaya vesile iki kanattır. Onlar olmadan insanın hakikate yol alması, Peygamber ahlakıyla ahlaklanması mümkün değildir. Bu sebeple Mevlânâ, ilahi aşkını ve engin düşüncelerini anlatmak için şiiri bir araç olarak kullanmış; dünya hayatının sıkıntıları içinde bocalayanları dış âlemde kendi iç âlemlerine yönelmeye davet ederken sanatın etkili kollarından ustalıkla faydalanmıştır. Dünya malına iltifat etmeden ruh yumuşaklığını, iç huzuru ve manevi değerleri dikkate alarak örnek bir insan olmanın yollarını anlattığı eserlerinde, insanın, kim olduğunu ve sorumluluklarının neler olduğunu bilmesine yarayacak öğütler sunmuştur.

Mevlânâ'nın insanı merkeze alan ve günümüz insanının gönül dünyasına da hitap eden bütün öğütlerinde sevgi, hoşgörü, dostluk ve farklılıkları zenginlik görme anlayışı vardır. Başta tasavvufi düşüncenin tüm konularını kapsayan

ve İslam kültürünün en önemli eserlerinden sayılan *Mesnevi* olmak üzere onun bütün eserleri, Allah, Kur'an, Peygamber ve insan sevgisiyle yoğrulmuştur. Gazel ve rubailerden meydana gelen ve ilahi aşkını, gönül derdini şiirin imkânlarından faydalanarak anlattığı *Dîvân-ı Kebîr*, kendi meclisindeki sohbetlerinden oluşan *Fîhi mâ Fîh*, vaazları ve konuşmalarının derlendiği *Mecâlis-i Seb'â*, muhtelif kimselere yazdığı mektuplardan müteşekkil *Mektubat* adlı eserlerinde de ana fikir hemen hemen aynıdır. Ona göre yaratılan her şey insana varlık sebebinin hatırlatan birer remizdir.

Mevlânâ, anlam zenginliği hayli yüksek olan eserlerinde, İslam düşüncesine ait kavramlar üzerinden insanın değerini ortaya koyar ve onu en güzel, merhamete, sevgiye yönlendirmeyi gaye edinir. Ve güzel ahlak ile tezyin edilmiş bir ruhun sahibi olarak insanın kanaatkâr, mütevazı, dürüst, cömert, yardımcı seven, sorumluluk sahibi, çalışkan, doğru sözlü olmasını ön plana çıkarır. Mevlânâ'da insan sevgisinin coşkun olması, onun insanı varlığın özü, kâinatın kalbi olarak görmesindedir. O, kendi içinde bir âlem olan insana çeşitli anlamlar yüklerken aşk yönü ağır basan "kâmil insan" kavramını kullanır. Bilgelik, sevgi ve hoşgörü gibi değerleri kendinde toplayan kâmil in-

san, büyük âlemin bir yansımasıdır ve "Bir katrede gizlenmiş bir deniz, bir zerreye sığmış güneş"tir. Mevlânâ'ya göre âlemin özü ve her türlü hoşluğun madeni olan insan, şayet kendi varlığının ve cevherinin farkında değilse, bundan gafilse ona yazık olmuştur.

Fikirleriyle, eserleriyle bütün insanlığı kucaklayan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, susuz kalana su, yolunu kaybedene ışık olmuş çok yönlü bir düşünce ve gönül insanıdır. Yaratılana, onu yaratan cihetiyle değer vermesinin kaynağı ise şüphesiz ki Kur'an ve sünnettir. O, kendisinin Kur'an'ın kölesi, Hz. Peygamber'in yolunun tozu, toprağı, Allah dostu bağı yanık bir âşık olduğunu ifade ederken bunun dışındaki herhangi bir yaklaşımdan rahatsızlık duyacağını belirtmiştir. İçinde bulunduğu toplumun sorunlarına Kur'an-ı Kerim ve hadislerin ışığında çözümler sunan Mevlânâ'nın düşünceleri, sadece yaşadığı dönemle, coğrafyayla sınırlı kalmamış, her dem tazeliğini koruyan eserleriyle epeyce geniş bir zamana ve mekâna yayılmıştır. Onun sözlerinin ve dizelerinin insanların zihin ve gönül dünyalarında açtığı pencereler, maddi olana bağımlılığın alabildiğine arttığı çağımızda da duygu ve düşünce mahzenlerini aydınlatmaya devam etmektedir. ■

MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN-İ RÛMÎ: HAYATI, ESERLERİ VE GÖRÜŞLERİ

Prof. Dr. Reşat ÖNGÖREN

Üsküdar Üniversitesi Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü

Minyatür: Zaliha Erdoğan Peçe

Mevlânâ, 30 Eylül 1207 tarihinde Horasan'ın Belh şehrinde doğmuştur. Soyu Hz. Ebu Bekir'e dayanır. Adı Muhammed, lakabı Celâleddîn'dir. "Efendimiz" anlamına gelen "Mevlânâ" ünvanı, onu yüceltmek maksadıyla söylenmiş, hayatının çoğunu Anadolu'da geçirdiği için "Rûmî" nisbesiyle tanınmıştır. Mevlânâ'nın babası Bahaeddin Veled çok önceden Horasan'ın Belh şehrine yerleşmiş bulunan bir ulema ailesine mensuptu. Hem tanınmış bir sufi hem de âlimlerin önde gelenlerindendi.

Mevlânâ henüz beş yaşında iken ailesi bazı sebeplerden dolayı Horasan'dan göç etme kararı aldı ve Hicaz'a doğru yola çıktılar. Yol üzerinde bulunan Nişabur şehrine uğradıklarında kendilerini ünlü sufi şair Feridüddin Attar ziyaret etmiş ve o sırada tasavvufi mesnevisi *Esrarnâme*'yi Mevlânâ'ya hediye etmiştir. Bu görüşmede Attar'ın Mevlânâ'nın babasına, "Bu senin oğlun çok zaman geçmeyecek ki âlemde yüreği yanıkların yüreğine ateşler salacaktır." dediği nakledilir. Bağdat'a vardıklarında kendilerini meşhur mutasavvif Şihabüddin Sühreverdi karşılamıştır. Hicaz'dan dönüşte ise Şam'a uğramışlar, oradan Anadolu'nun Malatya, Sivas, Erzincan, Larende (Karaman) gibi şehirlerinde değişik sürelerde kaldıktan sonra Selçuklu sultanı Alâeddin Keykubat'ın davetiyle Konya'ya gelip yerleştiler.

Larende'de buldukları sırada Mevlânâ, Semerkandlı âlim Şerefeddin Lala'nın kızı Gevher Hatun'la evlendi ve bu evlilikten oğulları Sultan Veled ile Alâeddin dünyaya geldi. Ancak Gevher Hatun genç yaşta vefat edince Mevlânâ bu defa Konyalı İzzeddin Ali'nin kızı Kira (Kerrâ, Gerâ) Hatun'la evlendi. Dul olan ve Şemseddin Yahya adında bir de çocuğu olan bu hanımdan Mevlânâ'nın Emir Muzafferüddin Âlim Çelebi ve Melike Hatun olmak üzere bir oğlu bir de kızı dünyaya geldi. Öte yandan Mevlânâ'nın annesi Mümine Hatun, Larende'de iken vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir. Babası ise Konya'ya yerleştikten iki sene sonra 1231 tarihinde vefat etti.

Mevlânâ ilk dinî ve tasavvufi eğitimini babasından almıştı. Babası vefat ettiğinde yirmi dört yaşında bir genç olarak babasının yerine geçti ve halka dinî fetvalar vermeye başladı. Ancak tasavvuf eğitimini henüz tamamlamamıştı. Bir yıl sonra babasının müritlerinden olan ve Mevlânâ'nın çocukluğu sırasında terbiyesi ile meşgul olan Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizi, Konya'ya geldi ve ona babasının hem dinî hem de tasavvufi ilimlerde kâmil bir şeyh olduğunu, kendisinin de dinî ilimlerinde elde ettiği üstün dereceyi tasavvuf ilimlerinde de kazanması gerektiğini söyledi. Bu tavsiye üzerine Mevlânâ, Seyyid Burhaneddin'e mürit oldu ve dokuz yıl ondan tasavvuf eğitimi aldı.

Öte yandan Seyyid Burhaneddin, Konya'ya gelişinden bir sene sonra Mevlânâ'yı dinî ilimlerde daha da ilerlemesi için Halep'e ve Şam'a gönderdi. Halep'te Hallâviyye medresesinde ünlü âlim Kemaleddin İbnü'l-Adîm'den dersler aldı. Aynı zamanda şehrin yöneticisi de olan İbnü'l-Adîm'in Mevlânâ ile özellikle ilgilendiği ve gördüğü üstün kabiliyet sebebiyle ona medrese programı dışında da hususi dersler

Mevlânâ'nın müritleri çoğunlukla halk tabakasındandı; her sanat ve meslekten insan onun sema meclislerine katılıyordu. Bununla birlikte onun dönemin yöneticileriyle de yakın ilişkisi vardı.

verdiği belirtilmektedir. Daha sonra Şam'a giden Mevlânâ burada da Mukaddemiyye Medresesinde eğitim gördü. Onun Şam'da dört ya da yedi yıl kaldığına dair farklı rivayetler vardır. Sonunda Arap dili ve edebiyatı, lügat, fıkıh, tefsir ve hadis gibi ilimler başta olmak üzere bütün akli ve naklî ilimlerden icazet almıştır. Ayrıca onun Şam'da Muhyiddin İbn Arabi, Sa'deddin-i Hammûye, Osman er-Rûmî, Evhadüddin-i Kirmani, Sadreddin-i Konevi gibi ileri gelen âlim şeyhlerle uzun müddet sohbet ettiği de belirtilmektedir.

Mevlânâ, Şam'dan döndükten sonra Seyyid Burhaneddin onu, "Ledün ilminden inciler saçması için" halvete girmesi gerektiğini belirtip hazırladığı bir hücreye koydu ve Mevlânâ'ya peş peşe kırkar günlük üç "erbain" çıkarttırdı. Oğlu Sultan Veled'in ifade ettiğine göre Mevlânâ, Seyyid Burhaneddin'in ardından yalnız başına halvet ve riyazet hayatını sürdürmüştür. Bu arada irşad faaliyetlerinden geri durmamış; halka vaaz, medresede öğrencilere ders ve müritlerine sohbetler etmeye devam etmişti.

Seyyid Burhaneddin'in 1241 yılında gerçekleşen vefatından beş yıl sonra Mevlânâ, Konya'da Şems-i Tebrizi (Şemseddin Tebrizi) ile karşılaştı. Bu karşılaşmanın Mevlânâ'nın hayatında çok önemli değişikliğe sebep olduğu hususunda kaynaklar ittifak etmekle birlikte ilk karşılaştıkları sırada Mevlânâ'yı derinden etkileyen olayın ve Şems ile aralarında geçen ko-

nuşmanın mahiyeti hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerden birine göre Şems, Mevlânâ ile karşılaştığında ona şöyle bir soru sordu: "Mücadele, riyazet, ilim tahsili ve tekrarından maksat nedir?" Mevlânâ buna, "Sünnet ve şeriat edeplerini bilmektir." diye cevap verince Şems, "Bunların hepsi zahire müteallıktır." demiş, Mevlânâ'nın, "Bunun üstünde daha ne vardır?" şeklindeki mukabelesine de "İlim odur ki insanı maluma ulaştırır." diyerek Senai'nin, "Cehalet, seni senden almayan bir ilimden daha kıymetlidir." anlamına gelen beytini okumuştur. Mevlânâ bundan çok etkilenmiş ve bu olaydan sonra sürekli Şems ile birlikte zaman geçirmeye başladı. Oğlu Sultan Veled, Mevlânâ'nın Şems'le olan ilişkisini Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Musa ile Hızır ilişkisine benzetmekte, Şems'in yüzünü gördüğünde sırların ona gün gibi aşikâr olduğunu belirtmektedir.

Mevlânâ'nın müritleri çoğunlukla halk tabakasındandı; her sanat ve meslekten insan onun sema meclislerine katılıyordu. Bununla birlikte onun dönemin yöneticileriyle de yakın ilişkisi vardı. Ancak o, bu ilişkiyi genellikle nasihat çerçevesinde sürdürüyor, yöneticilerin aralarındaki çekişme ve rekabete dayalı siyasi mücadelelerin içine girmemeye özen gösteriyordu. Selçuklu devlet adamlarından II. İzzeddin Kaykavus, Celâleddîn Karatay, Konyalı Kadı İzzeddin, Emir Bedreddin Gevhertaş, IV. Rukneddin Kılıcarıslan, Muinüddin Pervane,

Mecdüddin Atabek, Eminüddin Mikâil, Taceddin Mu'tez, Sahip Fahreddin, Alemüddin Kayser, Celâleddîn Müstevfi, Atabek Arslanoğlu Nureddin, doktoru reîsületibbâ Ekmeleddin en-Nahcuvani, Mevlânâ'ya büyük saygısı ve bağlılığı olan kimselerdi. Muinüddin Pervane'nin eşi Gürcü Hatun ve IV. Rukneddin Kılıcarıslan'ın eşi Gömeç (Gumaç) Hatun da onun müritleri arasında bulunuyordu.

Mevlânâ'nın ünlü mutasavvıf Fahreddin-i Iraki ile yakın dostluğu vardı. Iraki, Konya'da Sadreddin Konevi'nin derslerine katıldığı sırada Mevlânâ'nın da sema törenlerine katılmaktaydı. Başlangıçta semaya muhalif bulunan Sadreddin Konevi'nin daha sonra bu tavırdan vazgeçtiği ve Mevlânâ ile dost olduğu görülmektedir. Mevlânâ ile görüşüp sohbet edenler arasında Kübreviyye'nin kurucusu Necmüddin Kübra'nın halifesi Necmüddin Daye, Haydariyye'nin kurucusu Kutbüddin Haydar'ın halifesi Hacı Mübarek Haydar, ünlü şair Sadi Şirazi, meşhur âlimlerden Kutbüddin-i Şirazi, Hümmüddin Tebrizi ve Hoca Reşidüddin de vardır.

Mevlânâ 17 Aralık 1273 tarihinde 67 yaşında iken vefat etti. Cenazesinde ağlayıp feryat edilmemesini tembih etmesi ve öldüğü günü Allah'a kavuşma vakti olarak tanımlaması sebebiyle vefat gününe düğün gecesi anlamında "şeb-i arûs" denmiş ve yıldönümleri bu adla anılagelmiştir. Cenaze namazını Sadreddin Konevi'nin kıldırmasını vasiyet etmişti; ancak

Konevi, namazı kıldırmak için tabutun önüne geldiği sırada hıçkırıklarla ağlayarak kendinden geçtiği için namazı Kadı Siraceddin tarafından kıldırıldı.

Düşüncesi

Mevlânâ, kâmil manada âlim, mutasavvıf ve şairlik özelliklerine sahip bir şahsiyettir. Öte yandan onun şahsında Kübreviye tarikatından gelen Sünni esaslara dayalı tasavvuf anlayışıyla, Ahmed Gazalî'den itibaren Senai ve Attar gibi mutasavvıflarla sürdürülen aşk ve vecdin öne çıktığı tasavvuf anlayışı birleşmiştir. Zühd ve takvayı esas alan tasavvuf anlayışının yanı sıra tevarüs ettiği bu aşk ve vecd neşvesinin Şems-i Tebrizi ile en yüksek seviyesine ulaştığı anlaşılmaktadır.

Mevlânâ'daki dinî tasavvufi düşüncenin kaynağı Kur'an ve sünnettir. "Canım tenimde oldukça Kur'an'ın kölesiyim ben. Seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım..." diyerek bunu dile getirir. Farklı inançlara karşı geniş hoşgörüsü ve "Gel gel ne olursan ol yine gel. İster kâfir, ister Mecusi, ister putperest olsan da gel..." çağrısı sebebiyle onu dinler üstü bir hümanist saymak gerçeğin ifadesi değildir. Aksine o, "Per-gel gibiyim. Bir ayağımla şeriat üstünde sağlamca durduğum hâlde öbür ayağımla yetmiş iki milleti dolaşıyorum." demekle bir Müslüman olarak insanlığı kucaklayabildiğini dile getirmiştir.

Mevlânâ'ya göre kul benliğinden sıyrılmakla gerçek manada irade hürriyetine de kavuşmak-

Mevlânâ 17 Aralık 1273 tarihinde 67 yaşında iken vefat etti. Cenazesinde ağlayıp feryat edilmemesini tembih etmesi ve öldüğü günü Allah'a kavuşma vakti olarak tanımlaması sebebiyle vefat gününe düğün gecesi anlamında "şeb-i arûs" denmiş ve yıldönümleri bu adla anılagelmiştir.

tadır. Çünkü ferdiyetten kurtulup mutlak varlığa kavuşan kimsenin iradesi, tıpkı varlığı gibi Allah'ta erimiştir. Onun irade ve ihtiyarı Allah'ın irade ve ihtiyarıdır. Bu mertebede kul cebirden de ihtiyardan da söz edebilir. Ancak ona göre ferdiyetinden kurtulmadan yaptıklarını Allah'a isnat etmek yalancılıktır. Bu noktada o Cebriyye'yi de Mutezile'yi de tenkit ederek ehl-i sünnet görüşünü savunur.

Mevlânâ, yalnız akla önem verdikleri için filozofları noksan görür; kıyas ve istidlâlin insanı hatalara düşüreceğini belirtir. Ona göre, dünyevi işlerde yararlı olan akıl, mahiyeti icabı ilahi hakikatlere ulaşmada ve Hakk'a vuslatta ayak bağı olabilir. Manevi yolculuk için ilahi aşk gereklidir. Aklın yetersiz olduğu alanlardan birisi de aşk ve ahvalidir. Kur'an'da, "Allah onları sever onlar da Allah'ı sever." (Maide, 5/54.) buyrulmuştur. Dolayısıyla aşkın kaynağı ilahidir.

İnsanın yaratılışıyla ilgili yaptığı açıklamalarından dolayı Mevlânâ'yı evrimci, Darwin nazariyesinin ilk habercisi ve tenasühü savunan bir kimse olarak takdim edenler olmuştur. Onun insanla ilgili, "O göklerden unsurlara, unsurlardan cansızlara, nebatlara ve canlılara geçmiş, nihayet baba ve anası onun dağılmış olan maddesini mevalid âleminden toplamıştır. İnsan mevalid âleminden önce unsurlarda, unsurlardan önce göklerde, göklerden önce de Allah sıfatındaydı. Sıfat ise zatın aynıdır. İnsan suretine gelip bu âlemde olgunluğa erişenler, bu suretten çıkınca

suretsizlik âlemine varacaklar, mutlak varlığa kavuşacaklardır.” şeklindeki açıklamaları ve yine, “Cansızdım, bu suretten ölüp kurtuldum, yetişip gelişen bir varlık hâline geldim, nebat oldum. Nebattan öldüm hayvan suretinde görüldüm. Hayvanlıktan da öldüm insan oldum. Artık ölüp yok olmaktan ne diye korkayım? Bir hamle daha edeyim de insanken öleyim melekler âlemine geçip kol kanat açayım. Melek olduktan sonra da ırmağa atlamak, melek sıfatını terk etmek gerek.” şeklindeki ifadeleri evrimi değil, “devir” anlayışını yansıtmaktadır. Bu anlayış tamamen biyolojik evrimleşmeyle ilgili olup insanın yapısındaki iki alandan biri olan toprak alan için geçerlidir. Bu evrimleşme cemad, bitki ve hayvan sürecinde biyolojik olmakla birlikte insan-Allah arası süreçte meleklerden geçip Yaratıcı’ya varan bir devredir. Ölümle birlikte beden yine toprağa karışacak ruh ise mutlak varlığa kavuşacaktır. Dolayısıyla bunun evrim teorisiyle ve tenasühle alakası bulunmamaktadır.

Eserleri

Mevlânâ’nın şiirleri ve mektupları arasında Arapça olanlar bulunmakla birlikte eserleri Farsçadır. Eserlerinden ikisi manzum, diğerleri mensurdur.

1. Dîvân-ı Kebîr (Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî): Mevlânâ’nın gazel ve rubailerinden meydana gelen bu eser, çok geniş bir hacme sahip olduğundan *Dîvân-ı Kebîr* adıyla, gazellerde genellikle Şems, Şems-i Tebrizi mahlasları kullanıldığından *Dîvân-ı Şems* veya *Dîvân-ı*

Mevlânâ’daki dinî tasavvufi düşüncenin kaynağı Kur’an ve sünnettir. Nitekim o, “Canım tenimde oldukça Kur’an’ın kölesiyim ben. Seçilmiş Muhammed’in yolunun toprağyım...” diyerek bunu dile getirir.

Şems-i Tebrîzî adıyla da anılmaktadır. Şiirlerin çoğu Mevlânâ’nın Şems ile buluşmasından sonraki devreye aittir.

2. Mesnevi: Mesnevi tarzında yazıldığı için bu adla anılan eser tasavvufi düşüncenin bütün konularını içermekte ve İslam kültürünün en önemli eserleri arasında sayılmaktadır. Müellif, eserini Kur’an-ı Kerim’in bâtin manalarını keşfeden remiz ve işaretleri tevil ve tahkik eden bir kitap olarak tanımlamış ve seyrusülûkta bulunanlar için irşad niteliği taşıdığını belirtmiştir.

3. Fîhi mâ Fîh: Mevlânâ’nın sağlığında oğlu Sultan Veled veya bir başka müridi tarafından kaydedilen sohbetlerinin vefatından sonra derlenmesinden meydana gelmiştir.

4. Mecâlîs-i Seb’a: Mevlânâ’nın cami vaazları ve sohbetlerinde yaptığı konuşmaların derlendiği bir eserdir.

5. Mektubat: Mevlânâ’nın değişik sebeplerle muhtelif kimselere yazdığı mektuplardan oluşmaktadır. Aralarında yakınlarına, çocuklarına ve müritlerine gönderilenler bulunmakla birlikte mektupların çoğu, yöneticilere ihtiyaç sahiplerinin taleplerini bildirmek maksadıyla yazılmıştır.

Mevlânâ’ya nispet edilen küçük ve büyük olmak üzere iki de “evrâd” bulunmaktadır. Bazı dua ve sürelerin belli tertip üzere bir araya getirilmesinden oluşan bu evrâdlar *Evrâd-ı Kebîr* ve *Evrâd-ı Sağîr-i Hazreti Mevlânâ* adıyla bilinmektedir. ■

MESNEVİ'YE GÜNCEL BİR BAKIŞ: İNSANİ DEĞERLER

Prof. Dr. Emine YENİTERZİ

Üsküdar Üniversitesi Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü

Tasavvuf geleneğinde amaç; insanın olumsuz özelliklerinden arınarak olgunlaşması, nefsini törpüleyip ruhen Allah'a yaklaşması, en güzel ve üstün örneği Hz. Peygamber olan insan-ı kâmil hâline gelebilmesidir. Mevlânâ Celâled-dîn-i Rûmî de Kur'an-ı Kerim,

hadis-i şerifler ve tasavvufla beslenen şaheseri *Mesnevi*'de, insanoğlunun insan-ı kâmil olma yolundaki bu serüvenine yer verir. Geleneksel dinî ve tasavvufi temeller üzerine inşa edilen *Mesnevi*, bu ulvi hedefin inceliklerini ve zorluklarını anlatırken aynı zamanda iyiyi, güzeli ve doğruyu arayan, vasatın

üstüne çıkmayı arzu eden, dünya imtihanından yüz akıyla geçmeyi arzu eden herkesin yolunu aydınlatan öğütler barındırır. Bu öğütler; insana Allah'ın huzurunda iyi bir kul, toplumda faydalı ve başarılı bir birey, iç dünyasında da mutlu, huzurlu ve güçlü bir insan olmasına yardım eden türdendir.

Mevlânâ *Mesnevi*'de; Kur'an-ı Kerim'de özellikleri belirtilen, Hz. Peygamber ile en üstün örneği gösterilen (Kalem, 68/4.) güzel ahlak sahibi insan olabilmek için tasavvuf âleminin diğer gönül sultanları gibi öncelikle "ahlak-ı zemime" denilen kibir, kıskançlık, açgözlülük, acelecilik, yalan, hile, ikiyüzlülük, cimrilik, kindarlık, merhametsizlik, öfke, inat ve hayâsızlık gibi kötü huylardan kurtulmayı; sonra da adalet, alçak gönüllülük, doğru sözlülük, kanaat, sabır, samimiyet, sorumluluk, cömertlik, affedicilik, şefkat ve iffet gibi "ahlak-ı hamide" adı verilen güzel huyları edinmeyi öğütler. Hem İslam dininin hükümleri olan hem de evrensel kabul gören bu ahlaki değerler, insanın dünya yolculuğunda doğru yolu seçip yanlışlara sapmaması konusunda rehberlik eder.

Mevlânâ, bireysel ahlaka ilişkin bu değerler yanında kendisiyle, yaratıcısıyla ve dış dünyadaki bütün varlıklarla barışık, huzurlu, mutlu ve dirayetli insan olmanın reçetesine de *Mesnevi*'de insani değerlerle yer verir. İnsani değerler; insanı geliştiren, olgunlaştıran, kendisiyle ve toplumla uzlaştıran türdendir. İnsani değerlerin içselleşmesi; topluma katkıda bulunan, hoşgörü ve barıştan nasibini alan, vicdan sahibi, hakkaniyete değer veren, farklı olana saygı duyan, kısaca insanîyet vasfına sahip bireylerin yetişmesi için önemli ve zaruridir.

Toplumsal bir varlık olan insan, ahlaki değerlerle sağlam bir kişiliğe sahip olurken insani değerlerle de çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurar. İnsan, hayvan, bitki ve eşyayı olduğu gibi kabul

etmeyi, değerli görmeyi, onlara saygı ve sevgi çerçevesinde muamele etmeyi bilir. İnsani değerler çoktur: Adaletli, merhametli, iffetli, alçak gönüllü, yumuşak huylu, yardımsever, affedici, sabırlı, doğru sözlü, tatlı dilli, dürüst, cömert, çalışkan olma; sözünde durma, emanete ihanet etmeme, anlaşmalara riayet, insani ilişkilerde saygı, sevgi ve şükranı öne çıkarma gibi bu değerler ahlak-ı hamide ile iç içedir.

Mevlânâ, *Mesnevi*'de kâmil insanın yolculuğunu anlatırken ruhlar âleminden dünyaya gelmiş, dünya yolculuğunda gayesini bilen, karşılaşılabilecek zorlukları yenmekte azimli, amaçlarına ulaşmasına mani olan engelleri ortadan kaldıracak kadar güçlü ve donanımlı insana yol gösteren ikazlarda bulunur. Bu öğütler insanın, "bakır yaratılışını altına dönüştürmeyi" hedefleyen tasavvufun manevi eğitimi boyunca sahip olunması gereken meziyetlerdir ve kaynakları Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerdir. Mevlânâ'nın asırlar öncesinde Kur'an ve sünnetin her daim güncel ve evrensel olan ilkelerine dayandırarak eserlerinde ele aldığı insani değerlere dair tespitlerinden bazılarını kısaca değinelim:

Eğitim almak

İlk emri; "Yaratan Rabbinin adıyla oku!" (Alak, 96/1.) olan Kur'an-ı Kerim'de, "(Resulüm!) De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür." (Zümer, 39/9.) ayeti, ilim sahibi olmanın, okuyup öğrenmenin insan için şart olduğunu bildirir. İnsan; eğitime muhtaç,

eğitim almaya da kabiliyetlidir. Öyle olmasaydı Allah, peygamberler göndermezdi. Zira eğitimle elde edilen bilgi ve beceri insanın gelişmesini sağlar:

"Bilgili köpek yaban eşeği avlar, bilgisiz köpekse köre kasteder. Köpek bile ilim öğrenince azgınlıktan kurtulur, ormanlarda helal hayvanlar avlar." (*Mesnevi*, II/2362-2363.)

"Topraktan yaratılan insan Allah'tan ilim öğrendi ve o bilgi ile yedinci kat göğe kadar bütün âlemi aydınlattı." (*Mesnevi*, I/1012.)

Yenilik ve değişime açık olmak

Meşhur rubaisindeki; "Dün dünle gitti cancağızım, bugün yeni şeyler söylemek lâzım." söylemi, Mevlânâ'nın yenilikçi görüşü hakkında yeterli fikir vermektedir. Mevlânâ, gelişimin değişimle birlikte olduğuna; hep aynı kalmanın değil, ilerlemenin ve yenilenmenin gereğine işaret eder. Bu yüzden yeniliklere açık olmak, özgürce düşünmek, yeni düşünceler üretmek ve hayal kurmak onun tavsiyelerinde önemli bir yere sahiptir. "Yeniye istiyorsan eskiden soyun!" (*Mesnevi*, II/1270.) öğüdünü veren Mevlânâ'nın bağlı olduğu dinî ve ahlaki değerler, insanın gelişmesi konusunda kısıtlayıcı değil, tam aksine gelişmeyi; iyiye, güzele, doğruya ulaşmayı teşvik eden yeterli esnekliğe sahiptir. Allah, her an yaratan, yenileyen, değiştiren faal bir yaratıcıdır. (Rahman, 55/29.) Bu yüzden gelişmek isteyen insan da yeniliklere açık olmalı, değişmeyi istemelidir.

Çalışmak

İnsan, asla boş durmamak, verimli olmak, üretmek ve amacına ulaşmak için gayret etmekle

ideallerine ve başarıya ulaşır. Bu yüzden çalışmak, emek vermek, daima hareket hâlinde olmak, bitmeyen bir enerjiyle güçlüklerle mücadele etmek gerekir. Değişimin ve gelişimin gerçekleşmesi de hareketin, çabanın sonucudur. “İnsan ancak çalışmasının sonucunu elde eder.” (Necm, 53/39.) ayeti, her kazancın çalışmakla elde edildiğine işaret eder; külfetsiz nimet, emeksiz ekmek olmaz. Güçlüklerden yılmayan, gayretli insan başarıma şansına sahiptir:

“İnsanın elde ettiği şey, zararsa çalışmamasından ileri gelmiştir, kârsa çalışıp çabalamasından. Neye çalıştın da zararını, faydasını görmedin? Ne ektin de devşirme vakti onu biçmedin?” (Mesnevi, VI/403, 418.)

“Allah; ‘O, her an yaratma hâlinde dir.’ (Rahman, 55/29.) buyurdu.

Bu yolda yolun, tırmalan, son nefese kadar bir an bile boş durma!

Olabilir ki son nefeste bir dem inayete erişirsin. O inayet, seni sırdaş eder.” (Mesnevi, I/1819–1823.)

Güzel hayaller kurmak

Gelişme arzusu duyan, değişime ve yeniliklere açık olan insan; yeni fikirler üretir. En büyük projelerin başlangıcı küçük bir hayaldir. Diğer yandan, “Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyiniz.” (Zümer, 39/53.) ayetinin ilhamıyla zor zamanlarda güzel hayaller kurmak, insanı ümitsizliğe düşmekten kurtarır, zorluklarla mücadele gücünü artırır:

“İnsan, hayalle gelişir. Hayalleri güzelse onunla rahatlar.

Ama gözüne kötü hayaller görünürse ateşte eriyen mum gibi erir gider.

Yılanların, akreplerin içinde bile olsan Cenab-ı Hak, seni güzel hayallerle avutursa;

Yılanlar, akrepler sana munis olur. Çünkü hayalin, değersiz şeyleri altın yapan bir kimyadır. Sabır, güzel hayallerle tatlanır. Çünkü her şeyden evvel içinde bulunduğun sıkıntıdan kurtulma hayaline düşersin.

O kurtuluş ümidi, içteki imandan gelir. İman zayıflığından da ümitsizliğe, iç sıkıntısına uğrarsın.” (Mesnevi, II/594–599.)

Aklı kullanmak Vizyon sahibi olmak

İnsanın hayallerini gerçekleştirebilmesi vizyon sahibi olmasıyla mümkündür. Mevlânâ; gelişime açık olma ve ileriye görme özelliklerini akıl yoluyla edindiğimize işaret eder. İnsan düşünmeksizin nefsinin yönlendirmesine kapılır, aklını kullanmazsa hüsrana uğrar. Zira nefis sınır tanımadan isterken akıl işin risklerini hesaplar, kaynakları verimli kullanır ve sonuç odaklanır:

“Acı, tatlı; bu gözle görünmez. Basiret ehli, onları akıbet penceresinden görmeyi bilir.

En sonu (ahiri) gören göz, doğuruyu görebilir. Biraz sonrayı (ahır) gören göz ise körlükten ibarettir.

Nice tatlılar vardır ki şeker gibidir fakat o şeker içinde zehir gizlidir.

Aklı en üstün, anlayışı en keskin olan, zehri kokusundan anlar. Öbürüyse ancak dudağına, dişine değince fark eder.” (Mesnevi, I/2582–2585.)

Gelişme isteği Hedef belirleme

Gelişim, istek ve gayrete bağlıdır. İnsan yüksek hedefler belirleyerek gelişir. Başarma istek ve heyecanına sahip olan, idealini bilgi ve tecrübe ile besleyen ve sağduyulu vizyonlarla geleceğe yatırım yapanlar amaçlarına ulaşır:

“Büyümeye meyli olan her ot, yaşar, hep büyür, günden güne gelişir!

Fakat başını yere eğdi mi de günden güne küçülür, kurur, mahvolur!

Ruhunun meyli yüceliklere ise yücelir durursun, varacağın yer de orasıdır.

Aksine başını yere eğdin mi batın gitti.” (Mesnevi, II/1812–1815.)

Problemlere değil fırsatlara odaklanmak

“Olur ki siz bir şeyden hoşlanmazsınız, hâlbuki hakkınızda o bir hayırdır ve olur ki bir şeyi seversiniz, hâlbuki hakkınızda o bir şerdir, siz bilmezken Allah bilir.” (Bakara, 2/216.) ayeti, şer gördüklerimizin bizim için hayırlı olabileceğine dair bir ikazdır. İnsan gelişme, ilerleme yolunda bir engelle karşılaştığı zaman vazgeçmemelidir. Fırsatlar her zaman uygun biçimde karşımıza çıkmaz. Tarafsız ve olumlu bakmayı bilenler, “Her sorun aslında bir fırsattır.” anlayışıyla problemleri kazanca dönüştürmeyi başarırlar:

“Her zaman yeni bir suret, her an yeni bir güzellik görmedeyim. Yeni görmekle de elem ve usanç kalmaz, insan daima yeniden yeniye neşelenir durur. Ben cihanı nimetlerle dopdolu

görüyorum... Sular kaynaklardan coşup akmada.” (Mesnevi, IV/3264-3265.)

Öfke kontrolü

Öfke kontrol edilmezse saldırganlığa dönüşür, insanın kendisine ve çevresine zarar vermesine sebep olur. Bu yüzden böyle zorlayıcı durumlarda insanın duygularına yenilip yersiz tepkiler vermek yerine öfkesini kontrol altına alması, kızgınlığını yenmesi gerekir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de, “O takva sahipleri ki bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever.” (Âl-i İmran, 3/134.) ayeti, öfkeyi kontrol etmeyi öğütler. “Gerçek yiğit güreşte rakibini yenen değil, öfkelenildiği zaman nefesine hâkim olandır.” (Buhari, Edeb, 102; Müslim, Birr, 106-108.) hadis-i şerifi de nefsin kötülüğüne uymayıp öfkeyi kontrol etmenin önem ve faziletini vurgular. Mevlânâ; öfke anında soğukkanlı olmayı, kızgınlığa yenilmemeyi, “Küçük cihattan (savaştan) büyük cihada (nefisle mücadeleye) döndük.” sözünün ikazıyla nefsin karanlığına düşmemeyi öğütler:

“Dış savaşımdan kurtulunca iç savaşıma yüz tuttum.

Biz şimdi küçük muharebeden döndük; Peygamber’le beraber büyük muharebedeyiz.

Safları bozup dağıtan aslanla savaşmak kolaydır, asıl aslan nefisini mağlup edendir.” (Mesnevi, I/1386-1387, 1389.)

“Öfke ve nefis insanı şaşu yapar, doğruluktan ayırır.” (Mesnevi, I/333.)

**Mevlânâ
Celâleddîn-i
Rûmî, Kur’an-ı
Kerim, hadis-i
şerifler ve
tasavvufla
beslenen
düşüncelerini
Mesnevi’de,
sekiz asra
yaklaşan
bir zaman
sonrasında
bile bütün
dünyanın
ilgisini çeken
güncellikte,
güzellikte ve
orijinallikte
vermeyi
başaran bir
sufidir.**

Söz ve davranışlarda tutarlı olmak

“Öyleyse emrolunduğun gibi dosdoğru ol.” (Hud, 11/112.) ayeti, kesin bir dille insanın özünü söylemenin, söyledikleriyle yaptıklarının tutarlı olmasını, insanın inandığı değerleri yaşamasını emreder. Mevlânâ örneklerle açıklar:

“Sözde ve işte bir ayrılık olmamalı ki bu tanıklar kabul edilsin. Çalışmanız ayrı ayrı; aykırılıklar içindedir. Gündüz dikip gece söküyorsunuz! Böyle şahidi kim dinler?” (Mesnevi, V/255-257.)

Objektif ve olumlu bakışı

Hakkaniyete saygı göstererek insanları ve olayları tarafsızlıkla değerlendirmek bir fazilettir. Taraf tutarak, menfaat umarak veya aslını bilip araştırmadan bir konu hakkında hüküm vermek yanlıştır. Mevlânâ, tarafsız ve adaletli bakışı över:

“Herkes dünyaya kendi pence-resinden bakar. Mavi cam, güneşi mavi gösterir, kırmızı cam kırmızı. Camın rengi olmazsa beyaz olur. Beyaz cam, diğerlerinden daha doğru gösterir, hepsinden üstündür.” (Mesnevi, I/2365.)

Olayları ve kişileri değerlendirmede, kişisel bakış açımız bizi yönlendirir. “Müminlerin vicdanlı davranıp hüsnüzan göstermeleri...” (Nur, 24/12.) ayeti ise bizi olumlu düşünmeye sevk eder. Bu yüzden tenkit değil takdir, ret yerine de kabul gözüyle bakmak doğru tavrıdır:

“Sen dost ol da sayısız dost gör; fakat dost olmazsan dostsuz, yardımsız kalakalırsın.” (Mesnevi, VI/498.)

“İyilik aradı mı insanda kötü şey kalmaz ki!” (Mesnevi, VI/124.)

Birlik düşüncesi **Farklılıklara takılmamak**

İslam dininin en temel ilkesi Allah'ın birliğini kabul eden tevhid anlayışdır. Dinin temeli tevhid olunca insan yalnızca Allah'a kulluk etmek, O'ndan başka bir varlığa kul olmamak ve başka bir varlığı kutsamamak sorumluluğu taşır. Bu yüzden İslamiyet'te; insanlara üstünlük atfetmeden din, ırk, renk, dil, mevki gibi farklar gözetilmeden sınıfsız bir eşitlik düşüncesi hâkimdir. Kardeşlik, eşitlik, adalet ve barış gibi mefhumlar bu anlayışa bağlıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, “Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar ürettip yayan Rabbinizden sakının.” (Nisa, 4/1.) ayeti, bütün insanların yaratılış itibarıyla bir, eşit olduğunu bildirir. “Muhakkak ki Allah katında en değerli, en üstün olanınız, takva (O'na karşı gelmekten sakınma) bakımından en üstün olanınızdır.” (Hucurat, 49/13.) ayeti, insanlar arasında dünya ölçülerine göre bir üstünlüğün geçersiz olduğunu bildirir. İnsani ilişkilerin sağlıklı, toplumun birlik ve beraberlik içinde olması ötekileştirmeden birlik ilkesini kabul etmek, farklılıklara takılmadan eşitlik kavramını kabul etmekle mümkündür:

“Hepimiz Hak kudretinin oyuncuğuyuz. Zenginlik onundur, hepimiz yoksuluz. Şu birbirinden üstünlük arayış da nedir? Sonucu hepimiz bir sarayın kapı yoldaşuyuz.” (Gölpınarlı, *Rubaîler*, 1964, 183.)

Empati

Empati, kendimizi karşımızdakinin yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini doğru biçimde anlamaktır. Batı'nın yakın zamanlarda keşfettiği empati, “hemhâl olmak” deyimiyile kültürümüzde asırlardır var olan bir değerdir. “Sizden biriniz kendisi için istediğini din kardeşi için de istemedikçe kâmil manada iman etmiş olmaz.” (Buhari, İman, 7; Müslim, İman, 71-72.) hadis-i şerifi de İslam dinindeki empati düşüncesinin önemini vurgular. Kendimize nasıl davranılmasını istiyorsak başkalarına da öyle davranmamız şarttır:

“Hürmet eden, hürmet görür. Şeker getiren badem şekerlemesi yer.

Temiz şeyler, temizler içindir; sevgiliyi hoş tut hoşluk gör, incit incin!” (Mesnevi, I/1494-1495.)

Ön yargıdan kaçınmak

“Ey iman edenler! Eğer bir faksık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük ederseniz de sonra yaptığınızı pişman olursunuz.” (Hucurat, 49/6.) ve “Hislerinize uyup adaletten sapmayın.” (Nisa, 4/135.) ayetleri ile “Zandan sakının çünkü zan, sözlerin en yalan olanıdır.” (Buhari, Edeb, 57, 58; Müslim, Birr, 28; Tirmizi, Birr, 56.) hadisi, bilgi sahibi olmadan tahmin, zan veya şahsi his ve kanaatlerle hüküm vermenin yanlışlığını bildirir. Mevlânâ da zanlarımızdan ibaret olan ön yargıyı, acele ve bilgisizliğin ürünü olarak görür ve bu konuda örnek olarak şeytanın Hz. Âdem'e secde emrine karşı çıkmasını gösterir. Şeytan, yeterli bilgisi olmadığı hâlde ön yargıyla hüküm vermiş, Hz.

Âdem'in topraktan yaratılmasını küçümsemiş, dış görünüşe aldanarak yanlış bir kıyas yapmış, kibirle kendisini üstün, Hz. Âdem'i hakir görmüştür. (Mesnevi, I/3502-3509.)

“İblisin gözü, eşsiz, benzersiz Âdem'de topraktan başka bir şey görmedi.” (Mesnevi, III/2759.)

Sevgi

Akıl ve bilgi sahibi olmak önemlidir ancak insanı olgunlaştıran, ondaki her kötülüğü gideren ve onu yücelten en önemli değer sevgidir. Bu yüzden sevgi; dünyevi ve uhrevi mutluluğun anahtarı, toplumdaki huzur ve barışın kaynağı, her insanın nasiplenmesi gereken hayati bir ihtiyaçtır. Sevginin müspet gücü ile insani ilişkiler düzelir, düşmanlıklar dostluğa dönüşür:

“Sevgiyle acılar tatlanır, sevgiyle bakır altına dönüşür.

Sevgiyle bulanık sular durulur, sevgiyle dertler şifa bulur.

Sevgiyle ölümler dirilir, sevgiyle padişahlar kul olur.” (Mesnevi, II/1529-1531.)

Sonuç

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Kur'an-ı Kerim, hadis-i şerifler ve tasavvufla beslenen düşüncelerini *Mesnevi*'de, sekiz asra yaklaşan bir zaman sonrasında bile bütün dünyanın ilgisini çeken güncellikte, güzellikte ve orijinallikte vermeyi başaran bir sufidir. *Mesnevi*'de insanların iç dünyalarının zenginleşmesine katkı sağlayan öğütleri, günümüz şartlarında yorumlanmaya müsaittir ve insanları hem dünya hem de ahiret saadetine ulaştıracak türdendir. ■

HİKMET DENİZİ MEVLÂNÂ'DA TEMEL KAVRAMLAR

Dr. Hacer ÇETİN

Minyatür: Züleyha Karaca - Ebru: Elif Aydın

Mevlânâ, insanı, ilahi boyutu olan bir varlık olarak görmüş ve hakikatine uygun bir şekilde tanıtmaya çalışmıştır. Mevlânâ, Kur'an'ın ortaya koyduğu gibi temsil görevi olan insanı kendisine muhatap almış ve ona bazı vasıfları kazandırmaya çalışmıştır. Mevlânâ, yaratılan her şeye onu yaratan cihetiyle değer veren İslami bir anlayışa sahiptir. Kendisini dilsiz, ırksız, milletsiz milyonlarca insanın teveccüh edebileceği bir fikir dünyası üzerine konumlandırmıştır. “Mevlânâ'nın bu hayatı inşasında yolu, rehberi ne idi?” sorusunun cevabı, hiç şüphesiz Kur'an ve sünnettir. Mevlânâ, “Canım bedenimde oldukça, Kur'an'ın kölesiyim, seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım.” beytiyle bunu en beliğ şekilde ifade etmiştir. Bu sebeple eserlerini Allah, Kur'an, Peygamber ve insan sevgisinden ilhamla yazmıştır. Felsefesini, birliğe ulaşmak ve farklılıklardan kurtulmak üzerine kurmuştur. İnancına, felsefesine uygun bazı kavramlar üzerinden insanı şekillendirmeye çalışmıştır. Mevlânâ ile özdeşleşmiş bu kavramlar ilahi aşk ve sevgi, hoşgörü, doğruluk ve dürüstlük, sabır, kanaat, cömertlik ve şükürdür.

İlahi aşk ve sevgi

Mevlânâ, ilahi aşk ve sevgi erdemini en üst değer olarak kabul etmiştir. Aşk ve sevgiyi kulluğun gıdası hükmünde insana mahsus bir duygu olarak görmüştür. Aşk ve sevginin mekânı olarak kalbe önem vermiştir. Mevlânâ, aşk ve sevgi olmadan insanın peygamber ahlakıyla

ahlaklanmasını mümkün görmemektedir. Bu sebeple Mevlânâ'da aşk ve sevgi uçmaya, hakikatlere ulaşmaya vesile iki kanat olarak tasvir edilmektedir. Nitekim Mevlânâ'da aşk ve sevginin yokluğu, hakiki sevginin bulunamadığı, aşikâr edilemediği bir ölüm hâlidir. Mevlânâ, varoluşun başlangıcındaki itici gücün de aşk ve sevgi olduğu düşüncesinden hareketle bir taşta bile hürmet ile davranmayı salık vermektedir. Mevlânâ'ya göre ayrılmış olanı bütünleştiren, eksik olanı tamamlayan, az olanı çoğaltan, çaktaki bereketi ortaya çıkararak, uzağı yakın eden, bânını zahir eden, büyüten, geliştiren, güzelleştiren şey aşk ve sevgidir. (*Mesnevi*, c. V, s. 228, b. 2725-2735.)

Aşk ve sevgi ile topraktan yaratılan insan, âli işler ve hisler için yüceliğe doğru bir oluş içine girmektedir. Bu oluş kişinin yaratıcısı ile yakınlığına, iç dünyasına, diğer insanlar ile ilişkisine, yaşadığı çevreye kadar her şeyi içine alan bir devrim hâlidir. (*Mesnevi*, c. VI, s. 84, b. 910-915.)

Doğruluk ve dürüstlük

Mevlânâ'da doğruluk, dürüstlük, istikamet, adalet üzere olmak, bir şeyin haberini aslına uygun vermek, söz ve davranışlarda gerçeğe uygun hareket etmek gibi anlamları karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Mevlânâ, doğruluk ve dürüstlüğü, insanı peygamberlik makamına yükselten bir değer olduğunu sık sık hatırlatır. Nitekim doğruluk ve dürüstlük, dine vefanın da bir ifadesi olarak ahlaki zeminde

her zaman önemli görülmüş ve öncelenmiştir. Kur'an'ın, “Emrolunduğu gibi dosdoğru ol.” (Hud, 11/112.) hitabı ile de doğruluk ve dürüstlüğü iman açısından taviz verilemeyecek bir alan oluşuna işaret edilmiştir. Mevlânâ, bireysel ve toplumsal hastalık olarak ifade ettiği nifakın ortadan kalkması için bu erdemi incelemek gerektiğini savunmaktadır. Diğer yandan Mevlânâ, yalanı sözde, hileyi de davranışta doğruluk erdeminden uzaklaştığının göstergesi olarak kabul etmekte ve bu koşullarda insan mutluluğu için nihai hedef olan adaletin tesis edilemeyeceğini belirtmektedir. Doğruluktan ayrılanın insanın kalbinde şüpheli şeyleri çoğaltacağını belirtir ve şüpheyle kirlenen kalbe iyi olan şeylerin tesir etmeyeceğine dikkat çeker. Mevlânâ bu durumu bir hastalık olarak görür, bu kişiyi ahmak bir kişi olarak adlandırır ve bu kişiye karşı sükûtu tavsiye eder.

Mevlânâ'ya göre doğruluk, verdiği sözü tutmak, konuştuğunda yemin etmeye gerek bırakmayan söz söylemektir. Doğruluk, yalandan ve hileden kaçınmayı gerektirmektedir. Mevlânâ, bu özelliklerde bir doğruluk inşa edilememesini dine vefasızlık olarak görmekte ve kişiyi münafıklık tehlikesi konusunda uyarmaktadır. (*Mesnevi*, c. II, s. 224-227.)

Hoşgörü

Mevlânâ, Yaratıcı ile insan ilişkisinin temelinde var olması hasebiyle hoşgörüü önemsemiştir. Zira tövbesini sayısız defa bozan bir kula yöneldiği

ilahi kapıdan her zaman bir hoşgörü ve kabul vadedilmiştir. Bu sebeple Mevlânâ, hoşgörüyle insan ilişkilerinde gelişmeye, onarmaya, olgunlaştırmaya imkân veren bir psikolojik faaliyet olarak ele alır. Mevlânâ'ya göre hoşgörü kültüründen uzaklaşma, kınama alışkanlığını oluşturmaktadır. Kınama ise kişinin kendi menfaat ve bakış açısından kaynaklanan bir hâldir. Bu yönüyle kınama, zan ve hayallere dayalı bir bakışı simgelemektedir. Mevlânâ, bu bakış ile temsil edilen durumun imana/inanca zarar vereceğini savunmaktadır. Bu bakışın gerek iç gerekse dış dünyada vehimleri, düşünce ve hayalleri ortaya çıkaracağına, psikolojik ve ahlaki çöküşü hazırlayacağına dikkat çekmektedir. Mevlânâ, kınama kültürünün eleştirilme ve toplumsal baskı endişesi doğurabileceğini ifade etmektedir. Mevlânâ, bu durumu ise asli sorumluluklarda ihmalin ortaya çıkmasının sebebi olarak görmektedir. Bu da Mevlânâ'ya göre şahsiyetsiz, tutarsız ve çok yapıli kişiliklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

Hoşgörü zemininin korunamadığı toplumlarda bireysel yaşamda benlik, sosyal yaşamda kimlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Mevlânâ, benlik sorunu ile öz denetimini yapamayan bireye, kimlik sorunu ile birbirine saygı duymayan, bütünleşemeyen bireylerin olduğu bir topluma işaret etmektedir. Mevlânâ, bu iki sorunun kişiyi yoldan çıkaran ve değerine aykırı unsurlarla mücadelede alıkoyan yönlerine dikkat çek-

mektedir. Mevlânâ'ya göre bu durum, kurban psikolojisi ile hareket eden edilgen bireylerin örneklerini artırmaktadır. Bu sonuç sebebiyle Mevlânâ, "Allah aşkı için çalış, Allah aşkı için hizmette bulun; halkın kabul etmesi ile reddetmesi ile ne işin var?" sorusu ile kişiyi benlik ve kimlik kazanacağı hakiki uğraşlara davet etmekte ve içsel dışsal bir bütünleşmeye imkân verecek bir hoşgörü kültürü kazandırmaya çalışmaktadır. Mevlânâ'da, "Kim

bu dünyada bir kulun ayıbını örterse Allah da onun ayıbını kıyamette örter.", " Hoş gör ki hoş görülesin." (Hanbel, Müsned, 6- 145.) sözlerinin işaret ettiği kültürel zemin hem bireysel hem de toplumsal bir ihtiyaç olarak algılanmaktadır.

Sabır

Mevlânâ'ya göre yaşam, kozmik birtakım acılar barındırır ve bir imtihan alanıdır. Mevlânâ hayatın zorluk ve sıkıntılarıyla baş edebilmede sabrı bir ihtiyaç olarak görür. Bu sebeple Mevlânâ'da sabır, meşakkatlere karşın isyana düşmemenin, makul kalabilmenin, sahip olduğu erdemleri korumaya alabilmenin ve gücüne odaklanabilmenin teminatı olarak önemlidir. Mevlânâ, psikolojik anlamda sabrı, "gamdan kurtulmak için bir anahtar" olarak görmektedir. (Mesnevi, c. I, s. 186, b. 2910.)

Mevlânâ'da sabır, yaşanan zorluk ve sorunlar karşısında hareketsiz kalmayı, zillet ve meskenete bürünmeyi değil, aktifliği ve eylemi gerekli kılan erdemlerden biridir. Yani Mevlânâ sabrı, zorluklar karşısında zaruretlere mahkûm olmamak için tahammül içinde olma, şikâyet etme yerine üretme ve çözmeye odaklanma faaliyeti olarak kabul etmektedir. Bununla birlikte Mevlânâ, sabrı zevkin anahtarı, şüphelere karşı bir hazine, her türlü derde karşı savunma ve çözüm imkânı olarak görmekte; bataklıktaki birine el uzatarak onu kurtarma faaliyetine benzetmektedir. (RA. Nicholson, The Matnawi of Jalaluddin Rûmî I-II, Lahore: İslâmîc Book Service, 1989, s. 9.)

Mevlânâ'ya göre doğruluk, verdiği sözü tutmak, konuştuğunda yemin etmeye gerek bırakmayan söz söylemektir. Doğruluk, yalandan ve hileden kaçınmayı gerektirmektedir.

Mevlânâ, Allah sevgisi ve rızasına ulaşmış kişinin vasfı olarak darlıkta, insanlarla ilişkide, ibadetlere devam hususunda sabırlı olmayı teşvik etmekte ve sabrın zorluk içindeki lütufları ortaya çıkaran etkisine dikkat çekmektedir. O, sabrın hilmi ortaya çıkaracağına ve hilm ile muamele görmeye vesile olacağına vurgu yapmaktadır. Mevlânâ, sabra ulaşılması zor olmayan, içerdiği güzellikler sebebiyle arzulanması gereken bir erdem bakışı ile bakmaktadır. Ona göre zorluk anlarında öfke, keder ve çaresizlik ortaya çıkmaktadır. Sabır, burada kişiye bu hâlin geçeceğine dair ümit sunarken duyguları kontrol altına almayı, temkinli davranmayı telkin etmektedir. Mevlânâ'da sabır, o an görülemeyen, olayların yönünü değiştirecek sırları keşfetmeye de imkân veren bir erdemdir. Mevlânâ, zorluklardan kurtuluşu ve uhrevi mükâfatları elde etme imkânı üzerinden bir sabır anlayışı oluşturmaya çalışmaktadır.

Kanaat

Mevlânâ, kanaati duygular ile ilişkisi bağlamında ele almıştır. Mevlânâ'ya göre kanaat, olumlu duygular geliştirerek memnuniyeti sağladığı gibi şikâyet etme ile ortaya çıkan mutsuzluk duygusuna karşı koruyucu bir etki alanına sahiptir. Kanaat, imani dünyada yıkıma yol açan hırs, taşkınlık, aşırılık, bencillik, üstünlük gibi duygular karşısında Hakk'ın iradesine teslim olarak aşırı isteklere karşı itidali istemektir. Mevlânâ, kanaat ile maddeye karşı manayı ön plana çıkar-maya çalışmaktadır.

Mevlânâ, kanaat erdemi ile içte huzuru, sekine duygusunu yerleştirmekte ve hayata karşı ümit ile bakılabilen dingin ve hareket bütünlüğü olan bir yaşam örneği ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Zira bu erdem, ümit duygusunu doğuran ve besleyen bir erdemdir. Mevlânâ kanaati iç âlemi tanıma, kişide yaşamının gerçekleri konusunda farkındalık geliştirme imkânı olarak görmekte ve insana yaşamındaki olumlu şeylere odaklanmayı salık vermektedir. Mevlânâ, bu kültürün yerleştirilmediği durumlarda gerçek hayatta karşılığı olmayan arzuların ve çözüme kavuşması mümkün olmayan sorunların ortaya çıkacağını savunmaktadır.

Mevlânâ, kanaat sahibi olmak için önemlidir, sorusuna verilecek cevabı hırsa düşmekten koruyucu olması çerçevesinde açıklamaktadır. Kişi kanaat ile şükür ve ümitli oluşu elde ederken; hırs ile de maddi hayat algısı üzerinden erdemsiz ve ölçüsüz çabalar içine girmektedir. Burada Mevlânâ'ya göre kanaat, sabır ve hırs üçgeni içinde alternatif duygu zemini oluşmaktadır. Tam bu noktada kanaat, denge kuracak, sabrı temin edecek, hırs ve tamahtan koruyacak bir fonksiyon üstlenmektedir. Mevlânâ, kişiye kanaati sınırsız bir zenginlik olarak sunmakta ve kanaat ile Allah katında özel bir yer edinme hedefi oluşturmaktadır. Sözde bir kanaatin ruhu aydınlatma gücü olan bu erdemin kazanımlarına ulaşmaya imkân vermeyeceğine dikkat çekmektedir.

Şükür

Mevlânâ'da şükür, nimet sahibini yüceltmek amacıyla verdiği nimeti itiraf olarak anlaşılmıştır. Şükür, ilim, hâl ve amelden oluşan bir erdemdir. İlim ile o nimeti vereni bilmek, tanımak; hâl ile verdiği nimet için sevinç duymak; amel ile o nimeti maksadına uygun kullanmak kastedilmektedir. Mevlânâ, şükürü bu yönlerine uygun anlamakta ve dinî bir vazife olarak görmektedir. Mevlânâ'da şükür erdemi kavli bir özellikle sınırlı değildir. Aksine gerçek bir şükür fiillerle desteklenmelidir.

Mevlânâ, şükürün bu sonucunu, "Cenab-ı Hak, böyle ahbine vefalı olan kullarının gönüllerini hoş eder. Özlerini düzgün bir hâle getirir. Onlara verdiği şeyler yok olup gittikten sonra yine verir." diyerek açıklamaktadır. (Mesnevi, c. V, s. 89, b. 1005.) Bu yönü ile şükür, kişide kendini ve elinde olanları değerli görmeyi, yaşama dair neşe duymayı temin eden bir erdemdir. Mevlânâ, şükürsüzlüğün sonuçları arasında ahlak eğitimi açısından en kötü vasıflardan biri olan kibrin ortaya çıkma ihtimaline dikkat çekmektedir. Şükür duygusu eksik olan kişilerin benliğe kapılışlarının birçok örneği vardır. Mevlânâ, "Kâfir toplumun işleri boştur." diyerek benliğin insana ait var olan anlam ve değeri ortadan kaldıracığına işaret etmektedir. (Mesnevi, c. V, s. 89, b. 997.) Zira Mevlânâ'ya göre küfür, nimetin varlığına değer vermemeyi ifade etmesi itibarıyla da erdemli olanları yiyip bitiren bir duygudur. ■

HZ. MEVLÂNÂ BUGÜN BİZE NELER SÖYLER?

Prof. Dr. Adnan KARAIŞMAİLOĞLU

Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Yeryüzünde ad bırakan şahsiyetler, sözleri ve örnek davranışlarıyla konuşmaya ve yol göstermeye devam ediyorlar. Eserlerini okuyanlar, yaşadıkları mekânları gezenler ve kabirlerini ziyaret edenler, kendi duygu ve düşünce dünyalarında farklı bir mekânda onlarla sohbet başlıyorlar. Duyarlı kişiler için, fırsatlar hep vardır. Mevlânâ diyor ki: “Açıklamaya layık olan kişiye taş ve kerpiç konuşur, etkili bir şekilde açıklar.”

Okuyucunun, dinleyicinin ve öğrencinin yani herkesin duyarlılığı, faaliyetin gerçek öznesidir. Bu yıl 750. vuslat yıldönümünde andığımız Mevlânâ, asırlar öncesinden etkili bir şekilde dikkat çekiyor konuya: “Dinleyici susuz ve istekli olursa öğüt veren ölü de olsa söyleyici olur. Dinleyici canlı ve diri olursa dilsiz söz söylemekte yüz dilli olur.”

Mevlânâ'nın dayanağı, Hz. Peygamber Efendimizdir: “Yüce Allah öğüt verenlerin diline, dinleyicilerin gayretince hikmet

verir.” *Mesnevi*'sinde başlık yaptığı bu hadis-i şeriften sonra onun ilk mısraları şöyledir: “Bir kimse tatlı dilliyse dinlemenin çekişindedir. Öğretmenin canlılığı ve ciddiyeti, çocuktandır.”

Bilgilenme ve bilgiden yararlanma çabası insanoğluna, müminlere yaraşır. Bilgi, anlayış ve güzel davranış şeklinde tarif edilebilen “hikmet”, nimet olarak el üstünde tutulmalıdır ve her bilgilenmenin ardından el kaldırılıp şükredilmelidir. Mevlânâ der ki: “Ey

kul! Hakk'ın, sana '...Allah'ın rızkından yiyin.' (Mülk, 67/15.) buyurmasından ekmeği anladın, hikmeti değil. Hakk'ın rızkı, mertebece hikmettir; o, sonuçta boğazına oturmaz.”

Konya'da Mevlânâ türbesi, bir günde on binlere varan ziyaretçi akınına uğruyor. Bazen bir günde 30 bine ulaşan bu ziyaretçi sayısı, insanların yakın ve barışık olduğu bir duygu hâlinde haber veriyor. Böyle mekânlarda dünyanın fâniliği gönüllerde hissediliyor, kişileri

bir hiçlik hissiyatı sarıyor. Elbette bunun nedenleri vardır, düşünülmelidir.

Mevlânâ adı, öncelikle bir sevgi ve merhamet halesi doğuruyor bütün dünyada. Zira ümmetine şefkati ve sevgiyi öğreten Hz. Peygamber Efendimizin takipçilerindendi. Mevlânâ diyor ki: “Sevgi ve incelik, insanlık vasfıdır. Öfke ve şehvet, hayvanlık vasfıdır.”

Hak ve hakikate susamış bireylere eserleriyle art arda cesaret ve ümit vermektedir:

“Ümitsizlik mahallesine gitme, ümitler vardır.
Karanlığa doğru gitme, güneşler vardır.”

Bu hususta kararlı ve ısrarlıdır:

“Ümitsizlikten sonra nice ümitler vardır;
karanlığın ardından nice güneşler vardır.”

Hakk'ın buyurduğu, “Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin.” (Zümer, 39/53.) ayetini, satır ve dizelerinde vurguyla tekrar edip etkileyici cümleler kurmuştur: “Allah, ümitsizliğin boynunu vurmıştır.”

İnsanoğlunun günlük yaşantısında kullandığı araçlar, zamanımızda hayret verici özellikler kazandı, mesafeler çok kısaldı ve iletişim imkânları sınır tanımıyor artık. Ancak insan her durumda eşiyile, arkadaşlarıyla, meslektaşlarıyla ve toplumuyla birlikte yaşamak durumundadır. İyi niyet, sevgi, dostluk, merhamet, cömertlik ve fedakârlık ile huzursuzluk, tereddüt, öfke, hiddet, cimrilik, acımasızlık gibi olumlu ve olumsuz özellikler ve davranış tercihleri ise insanlarda yerli yerinde duruyor. Hatta modern dünyada insanların olumsuz davranış biçimlerinin yükselişte olduğunu ispata çalışmak dahi mümkündür. Bu nedenle insanlığa iyiyi ve kötüyü, ikna edici şekilde anlatıp tekrar edenlerin sözleri hep kalıcı olacaktır.

Sadece bakış açısını değiştirmek bile insana büyük fırsatlar doğurmaktadır, doğuracaktır. Mevlânâ insana yol gösteriyor, hayallerimizi ve düşüncelerimizi güzelleştirmemizi öğütüyor:

“İnsanın büyüklüğü hayalindedir, -ama- hayalleri güzel yüzlü olursa.

Hayalleri nahoşluk gösterirse mum gibi ateşle erir.

Allah, yılan ve akrep arasında seni hoş hayallerle tutarsa

Yılan ve akrep sana dost olur. Çünkü o hayalin, bakırı altın eden kimyadır.”

Fiziki şartlar ve imkânlar, güzel his ve bakışlarla daha bir yardımcı şekle bürünür insan için. Aynı şartlardaki kişilerin, algılama farklılığı şaşırtıcıdır gerçekten. Mevlânâ, aynı mekânı ve havayı paylaşan iki kişinin

**Mevlânâ adı,
öncelikle
bir sevgi ve
merhamet
halesi doğuruyor
bütün dünyada.
Zira ümmetine
şefkati ve
sevgiyi öğreten
Hz. Peygamber
Efendimizin
takipçilerindendi.**

çok farklı hissiyatını anlatıyor şu dizelerde:

“Biri çimenlikte ve ırmak kıyısında biri de onun yanında azap içindedir.

O, ‘Bunun zevki nedendir?’ diye şaşkındır; bu, ‘Bu kimin hapsindedir?’ diye hayrette.

Dikkat et! Niçin susuzsun? Burada pınarlar var. Kendine gel! Niçin solgunsun? Burada yüz ilaç var.

Ey arkadaş! Haydi! Çimene gir. -O da-, ‘Ey can! Ben giremem.’ der.”

Her an yeni bir adım atmak, yeni bir menzile ulaşmak gerek. İnsan, güzel düşünceyle birlikte günlük faaliyetlerinde çaba ve gayret sahibi olmalıdır:

“Çirkin ve güzel suretine bakma; aşkına ve istediğine bak.

Ey şerefli kişi! Küçük veya zayıf olduğuna bakma; kendi gayretine bak.”

Güvenle ve samimiyetle harcanan emek ve çabanın ardından elde edilecek güzel sonuçlar kesindir, mutlakdır:

“Hakk’ın gölgesi kulun başı üzerindedir; sonunda arayan bulur.

Peygamber, ‘Bir kapıyı çalarsan, sonunda o kapıdan bir baş çıkar.’ dedi.

Birinin mahallesinin başında oturursan sonunda sen de onun yüzünü görürsün.

Bir kuyudan her gün toprak çıkarırsan sonunda temiz suya ulaşırsın.

Sen inanmasan da herkes bunu bilir: Ne ekersen bir gün onu biçersin.”

Unutulmamalıdır emek ve çaba, zevkle ve aşkla buluştuğunda ürün verecektir. İşlerimiz ve ibadetlerimiz, kulluktur:

“Kulluğun ürün vermesi için zevk gerekir; tohumun ağaç vermesi için öz gerekir.

Özsüz tane, nasıl fidan olur? Cansız suret, hayalden başka bir şey değildir.”

Aksi yönde düşünmek, iddiada bulunmak çok yanlıştır. Örnekleri zaten günlük hayatta var olagelmiştir. Mevlânâ’nın dizelerinde tereddüt etmeye yer yoktur:

“Sakın! Deme ki: ‘İşte filan, filan yıl ekin ekti, çekirge ekinini yedi.

Öyleyse niçin ekeyim? Çünkü burada korku var, ben bu buğdayı elimle niçin saçayım?’

Ekin ekmeyi bırakmayan, senin körlüğüne karşılık ambarını doldurur.”

Huzur ve güven bulmak için emin olmak ve hakikate yaslanmak gerekir. Bütün bu anlatımlarıyla Mevlânâ vakarlı bir duruşa işaret ediyor:

“Din zevki oluşan kişiye dünya balı tatlı gelir mi hiç?

Bir kadeh şarapla devrilen aklı ne yapacaksın?”

Mevlânâ, dinleyenlerini ve günümüzdeki okuyucularını derin bir bakış şekliyle buluşturuyor. Kendisinin inançlı, vefalı ve samimi olduğunu düşünen bir kişi, atların üzerinde yaldızlı miğferler ve altın kemerler

takinmiş güçlü ve heybetli askerleri görünce imrenir, Hakk'a serzenişte bulunur. Bu imrenmenin cevabını veriyor Mevlânâ, Mesnevi'sinde:

"Hak bel verdi ve bel kemerden daha iyidir; biri, bir taç verse de o baş verdi."

Şiir yazıp övdüğü kişiden paralar ve hediyeler elde eden bir şair, methettiği belediye başkanı ölünce kendine gelir ve Hak'tan bağışlanma diler:

"O külah bağışladı, sense akıl dolu baş. O cübbe bağışladı, sense boy pos.

O bana altın verdi, sense altın sayan el. O bana binek hayvanı verdi; sense binici akılı.

Efendi bana mum verdi, sense aydın göz; efendi bana meze verdi, sense yemek yeme gücü.

O maaş verdi; sense ömür ve hayat. Onun vaadi altın, senin vaadin tertemizler."

Mevlânâ, bu beyitlerle şairin sahsında bizlere, dünya nimetlerine imrenenlere işin hakikatini hatırlatıyor. Yönünü, tercihini belirlemek isteyenlere de bir duyurusu vardır: "Ey oğul! Bağlı çöz, özgür ol. Ne zamana kadar gümüşe, altına bağlı kalacaksın?"

Dünya için, yani yalnızca maddi değerler için harcanan emek ve zaman, kişinin kendisi ve çevresi için büyük bir yük teşkil etmektedir. Hatta bu yöndeki aşırı istekleri, kendisine ve çevresine büyük zararlar vermektedir, tedbirli olmak gerekir:

"Aynı şekilde dünyadaki her şehvet/aşırı istek; ister mal, ister makam ve ister ekmek,

Bunlardan her biri seni sarhoş eder; sen onu elde edemeyince seni mahmur eder."

Bu yersiz istekler hususunda kendisini korumuş olduğunu düşünenlere bir sorgulama yolu göstermektedir Mevlânâ:

"Bu üzüntü mahmurluğu, o elde edemediğinle sarhoş olduğunun delilidir.

Bundan ancak zaruret ölçüsünce al ki sana galip ve emredici olmasın."

Çaba, gayret ve zevk, insana layık anlayış ve davranışlar için harcanmalıdır. Türkçemizde enaniyet diye de anılan benlik duygusunu yıkıp aşmak ciddi ve güç bir iştir. Ancak bilgili ve kararlı insan için mümkündür bu:

"Ey dostlar! Sureti aşarsanız, cennet vardır ve gül bahçesi içinde gül bahçesi.

Kendi suretini yıkıp yakınca bütün sureti de kırmayı öğrenirsin.

Ondan sonra her sureti kırarsın; Haydar gibi Hayber'in kapısını koparırısın."

Özgürlük, öncelikle ruhen yaşanması mümkün olan bir hâldir. Anlayışlı zihinler ve diri gönüller için söz konusudur hür kişilik:

"Bir alçak kişi bir gün bir dervişe, 'Burada seni kimse bilmez.' dedi.

Dedi: 'Halk beni bilmiyorsa da ben kendimi, kim olduğumu iyi biliyorum.'

Dert ve yara aksine olsaydı; o beni görseydi, ben kendimi görmeseydim, eyvahlar!"

Tekrar edilmelidir; hep samimi istek, hep arayış ve hep ümitvar olmalıdır insanlık için, müminler için. Samimiyetle hareket edenler, kimi zaman yanlışa düşse de Yaratıcı hep ona yardımcı olacaktır, Hak ve hakikat yolundaki telaşı onu kazananlardan yapacaktır.

"İster ağır ister acele olsun arayan bulur.

Sen sürekli olarak her iki elini isteğe uzat; zira yolda istek, iyi rehberdir.

Topal, çolak, uykulu hâlde ve edepsizce de olsa ona doğru sürün ve onu iste.

Bazen konuşarak, bazen susarak ve bazen her yönde padişahın kokusunu koklayadur.

O, Yakup oğullarına dedi: 'Yusuf'u haddinden çok arayın.

Her duygunuzu bu aramada ciddiyetle hazır şekilde her tarafa koşturun.'

-Hak- Allah'ın lütfundan, 'Ümitsiz olmayın.' (Yusuf, 12/87.) dedi. Oğlunu yitirmiş gibi o tarafa bu tarafa koşun."

Bir babanın kayıp oğlunu arayışındaki samimi telaşını, (Hakk'ın selamı üzerlerine olsun) Hz. Yakup ve Hz. Yusuf peygamberlerin kıssasıyla buluşturup bizlere örnek gösteren Hz. Mevlânâ, hâlâ cesaret ve ümit vermeye devam ediyor. ■

Söyleşi
Mahir KILINÇ

Prof. Dr. Ekrem DEMİRLİ: “Mevlânâ düşüncesi, insanlara mağaralarından dışarı çıkmayı öğretir.”

Öncelikle Hazret’in hayatıyla başlayalım Hocam. Belh şehrinde dünyaya gelen ve Anadolu’da Konya’ya yerleşen Hz. Mevlânâ’nın orada büyük bir ocak kurduğunu görüyoruz. Fakat XIII. yüzyılda genel olarak İslam dünyasında İbn Arabi, Sadreddin Konevi, Seyyid Burhaneddin, Şems-i Tebrizi gibi Mevlânâ’nın da tanıştığı isimlerin yaşadığını görüyoruz. Hz. Mevlânâ’yı hangi şartlar, birikim ve kültürel atmosfer doğurdu sizce? Bu bir iklim işi miydi?

Öncelikle Mevlânâ’nın tarihsel olarak yaşadığı dönem, İslam düşüncesi bakımından müteahhirin dönemi diye isimlendirilir. Yani kelam, felsefe ve tasavvufun yeni bir evreye girdiği, bir bakıma önce krizleri sonra ikinci klasikleri ortaya çıkaran bir süreç yaşandı düşünce tarihinde. Onun önemli isimleri vardı, mesela kelam geleneğinde Fahreddin Razi vardır. Onun takip ettiği kişiler Sadettin Taftazani, Cürcani gibi önemli isimler ondan daha sonra geliyor. Tasavvuf içerisinde İbn Arabi, Sadreddin Konevi gibi isimler var. Onun biraz öncesinde büyük tarikatlar ortaya çıkıyor. İran düşüncesi şekilleniyor. Siyasi ola-

Tasavvuf; fıkıh ve kelama göre ufku daha geniş alarak evrene bakışı getirdi. Mesela doğaya bir bakış getirdi. Gökyüzüyle, yeryüzüyle ve yeryüzündeki varlıklarla ilişkimizi yeniden tanzim etti. Dolayısıyla insan merkezci bir yorumlama alışkanlığı ortaya çıktı.

rak Abbasilerin zayıflamasıyla birlikte Selçuklular daha ön planda. Türklerin İslam dünyasına güçlü bir şekilde girdiği bir dönem ortaya çıkıyor. Şii devletleri güçleniyor vs. Kısaca İslam dünyasının yeni bir ivme yaşadığı, kazandığı dönem ortaya çıkıyor. Ama siyasi olarak başka bir şey daha yaşanıyor. O da Moğol baskını. Onun biraz öncesinde Haçlı Savaşları, Haçlı baskınları oluyor. Dolayısıyla İslam dünyası bir yerden yapılıyor bir yerden yıkılıyor ve muazzam bir kültürel hareketlilik, muazzam bir entelektüel hareketlilik yaşanıyor o dönemde. Mevlânâ Celâled-dîn-i Rûmî, hicri VII. yüzyılda yaşayan bir kişi olarak bütün bu hareketliliğin içerisinde doğuyor. Dolayısıyla onun bir ürünü olarak kabul edilmesi gerekiyor. Burada yine birkaç hususa işaret etmek lazım. Bunlardan birincisi: İslam düşüncesinin kurucu dili olarak Arapça oldukça yetkinleşmiş bir dönemdeydi. Mevlânâ'nın bu dili de takip ettiğini düşünüyoruz. Farsça artık büyük klasiklerini verecek bir hâle gelmişti. Türkçe ise yeni yeni ortaya çıkıyordu ve Mevlânâ'dan biraz daha son-

ra olmak üzere büyük eserlerini vermeye başlamıştı. Fars iklimi, Türkler ve Araplar olmak üzere böyle üçlü sacayağı oluşmuştu. Mevlânâ'yı bu çerçevede düşünmek lazım. Bu iklim, düşüncenin hazırlanmasında ve oluşmasında önemli bir faktördür ama Mevlânâ'daki bireysel özellikleri de dikkate almak lazım. Yani aynı iklim olabilir ama Mevlânâ gibi birisi çıkmayabilirdi. Dolayısıyla kendi bireysel kabiliyeti ile içinde yetiştiği kültürel iklimin bir imtiazı olarak Mevlânâ ortaya çıkıyor. O yüzden bu tarz meseleleri ele alırken sadece sosyolojik ya da tarihsel hadiselerle atıf yaparsak o zaman bireysel yetenekleri, kabiliyetleri tam izah edemeyiz. Çünkü bazen aynı durumlar ya da aynı hadiseler yaşanmasına rağmen büyük bir kurucu ya da büyük bir düşünür çıkmıyor. Demek ki bireysel kabiliyetin de burada çok önemli bir rolü var. Örneğin Sadreddin Konevi'nin çıktığı ortam yüz sene sonra da vardı ama bir Konevi ya da bir İbn Arabi çıkmadı. Kısacası bireysel kabiliyeti, yeteneği reddederek sadece tarihsel hadiselerle bir büyük düşünürün çıkması söz konusu edilemez.

“Canım tenimde oldukça Kur’an’ın kölesiyim ben. Muhammed Mustafa’nın (seçilmiş) yolunun toprağıyım...” diyen Mevlânâ’nın dünya görüşünün temelinde Kur’an ve sünnet olduğunu görüyoruz. Bu iki kaynağa getirdiği yorum farkından bahsedersiniz? Mesnevi için dinin asıllarının asıllarının asılları denmesinin sebebi nedir? Ve bu bağlamda Mevlânâ’yı diğer İslam düşünürlerinden ayıran hususiyetler hangileridir?

Başından beri Kur’an-ı Kerim ve sünnet birkaç gelenek tarafından yorumlanıyor. Dinle olan ilişkiyi sadece yükümlülük üzerinden ele alınca fıkıh yorumu; bu yükümlülüğü ya da inancı müdafaa etmek açısından ele alınca da kelam yorumu ortaya çıkıyor. Kelamla fıkıh sünni düşüncenin bir kısmında bir terkip oluşturuyor. Bu durum, dinin ana omurgasını teşkil ediyor, en azından bunu iddia ediyorlar. Günümüzde de bu, birçok kişi tarafından böyle düşünülüyor ki bence bu düşünce eksiktir. Bir de tasavvufun ortaya çıkarttığı

yorum geleneği vardır. Tasavvufun bu yorumunda fıkıh ve kelam geleneğinin ihmal ettiği insanı eklediğini görürüz. Çünkü insan sadece yap ya da yapma ikilemi içerisinde ele alınabilecek bir varlık değil. İnsanın bir ruh dünyası ve zihin dünyası var, insanın gelgitleri, korkuları, umutları var. Kısaca insanın dünyayla kurduğu ilişki var. İslam geleneği içerisinde esaslı bir şekilde insana odaklanan bütün olarak insana, insanın dünyasına, insanın estetik algısına, insanın zihin dünyasına, insanın ahlak dünyasına odaklanan aslında tasavvuf olur. Odaklanınca da başından beri Kur'an-ı Kerim ve sünnetin o veçhedeki yaklaşımlarını daha öne çıkarttı, onlara daha fazla yorumlar getirdi. Tasavvuf; fıkıh ve kelama göre ufku daha geniş alarak evrene bakışı getirdi. Mesela doğaya bir bakış getirdi. Gökyüzüyle, yeryüzüyle ve yeryüzündeki varlıklarla ilişkimizi yeniden tanzim etti. Dolayısıyla insan merkezci bir yorumlama alışkanlığı ortaya çıktı. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî aslında bunu sürdürdü. Bizim *Mesnevi*'de ilk gördüğümüz "Ney'in hikâyesi" diye insanın hikâyesini anlatmak, o estetik terakkinin bir parçası. Dolayısıyla tasavvuf Mevlânâ dilinde büyük bir akışın bir parçası olarak insanı ele almaya başlıyor. Fakat o metinlerde fark ediyoruz ki insan; doğaya, doğadaki varlıklara benziyor, yeryüzüyle, gökyüzüyle ilişkili, yeryüzündeki tikel varlıklarla ilişkili ama onlardan daha fazla ve daha farklı bir şey. Bunlar da işte o zaman hadiseler ayet-i kerimelere bakışı değiştiriyor ve eşref-i mahlûkat olarak insan görüşü ortaya çıkı-

yor. İnsan eşref-i mahlûkat ise o zaman yeryüzüyle ilişkisi bir ahlak ilişkisine dönüşüyor. İşte bütün bunlar düşünen ve ahlaki bir varlık olarak insana odaklanmaya gerektiriyor. Mevlânâ Celeleddin'in asıl yapmak istediği de budur zaten.

Allah'ı bilmenin kişiye yetmeyeceğini, bu bilginin ahlakla tamamlanması gerektiğini, Hz. Mevlânâ'nın ahlakın dayanağı bağlamında "bilgimizi marifete çıkardığını" söylüyorsunuz. Bu konuyu biraz açar mısınız?

Bilgi ve marifet aynı kavramlar olduğundan bilgimizi marifete çıkartmak tabiri eksik kalır. O yüzden zanlarımızı marifete taşımak demek lazım. Niyazi Mısri, tasavvufta bu büyük değişimi anlatırken bir mürşide bağlanılmaktan söz eder ve der ki: "İnsan-ı kâmil olunca insan görür ki aslında bildikleri güman imiş." İnsan bilgisini gerçek bir bilgi olarak düşünür ta ki ona biri bildiklerinin güman yani zan olduğunu gösterinceye dek. Dolayısıyla tasavvuf işte bu ihtiyaca binaen kuruldu. İnsan aslında hep öğrenme sürecindedir ve öğrenmeye devam eder. Ahlaklanmayla öğrenme esaslı bir yola giriyor yani ahlaklanma bir öğrenme biçimidir. Mesela cömertlik, adalet, doğru sözlü olmak bir öğrenme biçimidir. Çünkü insan orada hakikatte en sahici ilişkiyi kurmuş oluyor ve o sahici ilişkiyi kurmadığında kişi aslında onu öğrenmiş olmuyor. Zihnimizde bir kelime ya da bir cümle olarak bulunanın bizim için bir bilgi olup olmadığı onu benimsemiş ve davranışa dönüştürmüş olmamıza ilgilidir. Davranışa

dönüştüğünde de tecrübi bir bilgi ortaya çıkıyor ve davranış yeni bir bilgiye dönüşüyor. Ancak bilgi aynı olduğuna göre o zaman biz bir öncekine artık bilgi demeyeceğiz zan diyeceğiz. Dolayısıyla Mevlânâ'nın yaklaşımına göre kabul edilmiş yani inanılmayan bir bilgi aslında bilgi değildir. Mesela bir adam hem doğruluğu bilip hem yalan söyleyemez ya da hem adaleti bilip hem zalim olamaz. Kişi adaleti öyle bilmeli ki zulme imkân kalmamalı. Bu da ancak uygulamayla yani amelle ve ahlakla ortaya çıkabilir. İşte o zaman kişinin zanları bilgiye dönüşmüş olur. Tasavvuf diyor ki bir adam bir şeyi ya tam olarak bilir ya da zan olarak bilir. Mesela çölde susamış bir adam serabı su zannediyor. O adama denilse ki "O, su değil sadece bir serap.", adam bu söze kesinlikle inanmaz. Ne zamana kadar? Ta ki o suyun yanına varıncaya kadar. O serabın başına gidince kişi "Bilgim yanlışmış." demiyor; "Zannım yanlışmış." diyor. Dolayısıyla tasavvuf yolunun böyle bir iddiası var. İnsanların daha iddiasız daha dogmatik olmayan bir dille konuşabilmeleri lazım. Tasavvufun iddiaları, modern dünyadaki modern düşüncede dile getirilen bildiğimizi zannetmemizden kuşkuya kapılmak yani dogmalarımızı, âdet ve alışkanlıklarımızı eleştirebilmek, mağara içinde yaşıyor olabileceğimizi kabul etmek. Mağaranın dışına çıktığımızı söylerken bile mağarada bulunabiliriz ya da insanları mağarada olmakla suçlarken bile biz de bir başka mağarada olabiliriz. Dolayısıyla bulunduğumuz her kamp, her sosyal sınıf, her tarihsel bağ-

lam bir mağaraya dönüşebilir. Mevlânâ'nın düşüncesi aslında bunu bize göstermiş ve ispatlamış oluyor. Mağaralarımızdan çıkmak, dogmalarımızdan kurtulmak, kesin kabul ettiklerimizin zan olabileceğini düşünmek. Kısaca tüm mesele bunun üzerine kurulu.

Belki bu noktada bir konuya değinmek gerekiyor Hocam: Mevlânâ istismarı. Hem yayın hem söylem bağlamında Mevlânâ ve eserlerinin bazen seyreltilerek bazen değiştirilerek bazen anakronik bir şekilde kullanıldığına, amacından saptırılarak ticari bir metaya dönüştürüldüğüne üzülerek şahit oluyoruz. Belki buna Ahmet Haşim'in ifadesiyle "bülbulü eti için katletmek" denebilir. Neler söylemek istersiniz?

Maalesef insan bunu yapıyor. Bunu sadece Mevlânâ'yı okurken değil Kur'an-ı Kerim'i ve hadis-i şerifleri okurken de yapıyor. Çünkü insan kendi konforu için iş yapar. Kendi gücünü tahkim etmek için ilişki kurar. Tabii ki bu Mevlânâ'nın çok memnun olacağı bir okuma biçimi değildir ve Mevlânâ da böyle okunmaz. Eğer Mevlânâ'yı okuyacaksak bence okumanın temel gereksinimleri neyse onun üzerine okumalı. Ben ona hep yazmayı ekliyorum. Yani bir yazı amacı varsa Mevlânâ ile doğru bir ilişki kurulabilir. Yoksa metin üzerinden okuduğunda sizin hâlihazırda bir ahvaliniz var ve ona dönüyor. Aslında Mevlânâ *Mesnevî*'nin girişinde de bunu söylüyor zaten. "Her mecliste oturdum kalktım, hiç kimse benden bir şey anlamadı, herkes beni kendince yorumladı."

diyor. Dolayısıyla şimdi bu bir kader ama sadece Mevlânâ kadarı gibi düşünmemek lazım. Yunus için de İbn Arabi için de bunun geçerli olduğunu düşünüyorum. Ancak bence daha temelde insanın Allah'la, kutsal kitapla, peygamberle ilişkisi de böyle gerçekleşiyor.

Bugünün Müslümanları Mevlânâ'dan ne öğrenir, nasıl öğrenir? Onunla ve görüşleriyle ünsiyet kurmanın yolu nereden geçer?

Bugünkü Müslümanlar kendi düşünürlerini çıkartmadan Mevlânâ'dan bir şey öğrenemezler. Mevlânâ gelip 21. yüzyılın sorunlarını, toplumsal meselelerini, düşünce problemlerini çözemez. Mevlânâ'nın çağındaki sorunları ve toplumsal meseleleri bir önceki çağda yaşayan büyükler çözemediği için zaten Mevlânâ çıkıyor. Her yüzyıl kendi düşünürlerini çıkartacak ve kendi düşünce meselesini çözecek. İşte bu başarıldığı zaman görülecektir ki Mevlânâ o düşünürlerle birlikte başka bir katkı sağlayacaktır. Ancak bugün Müslüman toplumun tarihle kurduğu ilişki patolojik bir ilişkiden ibarettir. İnsanlar birçok hususu tarihe kaçarak çözmek istiyor, tarihe sığınmaya çalışıyor ve moralini tarihle değiştirmeye çalışıyor. Bu, behemehâl terk edilmesi gereken büyük bir hatadır. Yaşadığımız çağın, mekânın sorunluluğu bireysel olarak her birimizin üzerindedir. Bu çağda yaşıyoruz ve bu çağı bize soracaklar. Dolayısıyla Mevlânâ da bütün düşünce ekollerinde olduğu gibi tarihsel bir figür ve örnek olarak düşünürlerce yo-

rumlanacak. İşte o zaman edebiyatımıza, düşüncemize, hayatın çeşitli anlamlarına intikal edecek. Ancak bunu gerçek anlamda anlayamadığımız zaman biz Mevlânâ'dan sadece ziyaret edilen bir yer çıkartırız. ■

Öz Geçmiş

Prof. Dr. Ekrem Demirli, 1969'da Rize İkizdere'de doğdu. 1993'te Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Aynı üniversitede 1995'te "Abdullah-ı İlahî'nin *Keşfü'l-Varidat* İsmi Eserinin Tahkik ve Analizi" konulu teziyle yüksek lisansını; 2003'te "Sadreddin Konevi'de Mârifet ve Vücûd" konulu teziyle doktoraasını tamamladı ve bu süreçte Konevi'nin bütün eserlerini Türkçeye kazandırdı. İbn Arabi'nin, tasavvuf düşüncesinin en önemli kitabı kabul edilen *Fususul-Hikem*'ini şerh etti ve onun kapsamlı eseri *Fütuhat-ı Mekkiyye*'yi on sekiz cilt hâlinde tercüme etti. Bu tercümesiyle TYB 2006 Yılın Tercüme Ödülü'ne layık görüldü. 2009'da "İslam Metafizisinde Tanrı ve İnsan" başlıklı çalışmasıyla doçent ünvanı aldı. TASAM 2011 Vizyon Ödülleri'nde "Stratejik Vizyon Sahibi Bilim İnsanı Ödülü"nü kazandı. 2016 yılında bir grup akademisyenle birlikte Klasik Düşünce Okulu'nu kurdu ve bu okul bünyesinde tasavvuf, kelim ve felsefe geleneğinin pek çok klasiği üzerine müstakil ve mukayeseli okumalar gerçekleştirdi. Arapça, Farsça ve İngilizce bilen Demirli hâlen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf anabilim dalında öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir.

MÜSLÜMAN TOPLUMLAR VE NEFİSLERİN DEĞİŞMESİ

Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

Diyaret İşleri Başkan Yardımcısı

Bir defa daha, İsrail vahşeti ve yürekleri burkan Filistin dramı yaşanmaktadır. Ümmet, yine bu vahim gidişatı durdurmada bir çaresizlik içindedir; saldırgan İsrail'e ve arkasındaki Batı'ya lanetler okumaktadır. Elbette ki Müslümanlar, bu zalimler güruhu, katiller ordusunu telin edecek, kahrolmaları için dua ve niyazda bulunacaklardır. (Bakara, 2/193.)

Ne var ki yaşanan acıların bir muhasebesi için, Müslümanların kendi seyyiatları, sorumlulukları ve veballeri üzerinde pek de kafa yormadıkları anlaşılmaktadır. Çünkü eleştiri okları hep düşmanlara yöneltilmekte ve sorumlular hep uzaklarda aranmaktadır. Veya ümmeti esenliğe çıkaracak bir kurtarıcı beklenmektedir. Birileri gelecek, ümmetin önüne geçecek, onun sayesinde ümmet bütün bu musibetlerden kurtulacaktır. Diğer taraftan yaşanan musibetler karşısında “ahir zaman, zaten böyle olacaktı” veya “bunlar Allah'ın takdiri, ne yapalım” türünden yanlış anlayışlara sahip olanlar da vardır.

Dış saldırıların, siyasi ve sosyal buhranların yaşandığı zamanlarda Müslümanların birlikte hareket etmelerinin gerekliliği hep vurgulanmaktadır. Ancak kardeşliği başarmanın, birtakım manevi ve psikolojik yasalara bağlı olduğu göz ardı edilmektedir. Başka bir ifadeyle kalplerin darmadağın olduğu, çeşit çeşit dünyevi hırs ve tamahların iç dünyaları esir aldığı bir durumda bunun pek de gerçekçi olmadığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan sorumluluğu başkalarına havale etme türünden yanlış tutumlarla, tarihin ve toplumun aktör ve öznesinin insan olduğu, Allah'ın takdirinin de onun davranışlarına göre şekillendiği gerçeği unutulmaktadır. Kısaca Müslümanlar, duygu, düşünce, zihniyet ve amel planında kendilerini değiştirmeden, yaşadıkları talih-siz gidişatın olumluya, izzete ve iktidara dönüşmesini beklemektedirler.

Bugün sanki Müslümanlar, saldırganı ve onların destekçilerini kınamak ve telin etmekten, kendi durumlarını derinlemesine tahlil etmeye fırsat bulamamaktadır. Bu da olup bitenler karşısında önceki kitabi topluluklarda olduğu gibi, bir nevi kendini aklama sonucunu doğurmaktadır. (Maide, 5/18.) Oysa kendimizle yüzleşmemiz, en acı ve ağır eleştirileri Müslümanlar olarak kendimize yapmamız ve bunlara göre adımlar atmamız gerekmiyor mu? Çünkü yaşanan yanlış, ihmal ve sapmalardan kurtulmanın başka bir yolu yoktur. Nitekim Kur'an, başa gelenlerin, insanın bizzat kendi yaptıkları yüzünden olduğunu vurgular ve bizleri sadede gelmeye çağırır. (Şura, 42/30.)

Dış güçlerin müdahaleleri ile yaşanan olumsuzlukların bas-kısı altında, teknoloji, silah sanayi ve ekonomik gelişme gibi kazanımlarla her şeyin hallolacağı zannedilmektedir. Hemen belirtelim ki Kur'an'ın da ortaya koyduğu şekilde, bahsedilen bu güç kaynaklarının elde edilmesinin gerekli olduğunda şüphe yoktur. (Enfal, 8/60.) Ancak tarihsel misyonumuz, dinî kimliğimiz ve medeniyetimizin

geleceği açısından bunların yeterli olmadıkları da bir gerçektir. Bahsedilen maddi güç ihtiyacı, son asırlarda bizim çokça tekrarladığımız ve çözüm olarak gördüğümüz bir anlayışı yansıtmaktadır. Burada sanki manevi yozlaşmanın dini bünyede açtığı yaralar, tahribatlar ve zafiyetler göz ardı edilmektedir. Sonuçta bizim değerler sistemimiz açısından sadece güç sahibi olmanın yeterli bir çözüm olamayacağı gerçeği anlaşılmamaktadır. Diğer taraftan bu anlayış, yaşadığımız sosyal ve siyasi buhranlar sebebiyle yeterli muhasebesini yapmadan aceleyle kapıldığımız seküler bir bakış açısını da yansıtmaktadır.

İslam ümmeti, geçen asra kıyasla iyi bir konumda olsa da yaklaşık iki asırdır bir badireden öbürüne sürüklenmekten kendini kurtaramamaktadır. Gözyaşı ve kan akmaya devam etmektedir. Anlık, duygusal, aşırı ve köktenci tepkiler ortaya koymanın ötesine geçilememektedir. Bir kısır döngü yaşanmaktadır. Toplantılar, kınamalar, tespit ve teklifler yapılmakta, ancak işe yarayan, geleceğe ümitle bakmamızı sağlayan kalıcı adımlar atılamamaktadır. Çünkü güzel temenni ve sözlerin Allah katında karşılık bulması için, beraberinde O'nun rızasına yönelik amellerin gerekli olduğu unutulmaktadır. (Fatır, 35/10.) Sonuçta ümmetin makûs talihini değiştirecek; eğitim, kültür, bilim, sanat, medya ve ekonomi alanlarında Müslüman toplumların ihtiyacı olan gelişmelere zemin hazırlayacak hamleler, ne yazık ki gerçekleştirilememektedir.

Belirtmek gerekir ki İslam dünyasının karşı karşıya kaldığı meydan okumaların üstesinden gelebilmek için, kısa ve uzun vadeli çalışmalar yapılmalıdır. Kısa vadede Müslüman milletlerin, barbar dünya karşısında siyaset, hukuk, medya, ekonomi ve silah sanayi alanlarında acil adımlar atmaları gerekmektedir. Çünkü istila, kan ve gözyaşı akmaya devam etmektedir. Ancak bu durum, Müslüman toplulukların son asırlarda inanç, ibadet ve ahlak alanında yaşadıkları problemleri ve manevi yozlaşmayı görmezden gelme sonucunu doğurmamalıdır.

İki asırdır yaşadığımız durumun, belirttiğimiz şekilde, sadece bir maddi güç zafiyetinden kaynaklandığı zannedilmektedir. Oysa Kur'an'ın tarih felsefesi bizlere farklı bir şey söylemektedir. Şöyle ki milletlerin benimsedikleri değerler sistemi, dünya ve ahirete bakışları, yaşadıkları hayat tarzı, toplumların kaderini doğrudan etkileyen dinamikler olarak ortaya konmaktadır. Başka bir ifadeyle Müslüman toplulukların izzet ve onurlarını korumalarında, esenlik ve başarıya erişmelerinde; sağlam itikatları, takva duyarlıkları ve teslimiyet şuurları belirleyici olmaktadır. Bunlara ayrıca medeniyeti inşa edici değerler olarak çalışmak, cihat ve fedakârlık, vazife şuru, sorumluluk duygusu, iştişare, dayanışma bilinci, dinî, beşerî ilimler, sanat ve mimari alanlarında gelişme şartlarını da ilave edelim.

Allah Teâlâ, bahsedilen bütün bu değerleri kazanan Müslüman milletlerin, maddi ve manevi yönlerden yükselişe

geçtiklerini, kaybedenlerin ise çöküşte olduklarını bizlere şöyle haber verir: “Bir toplum sahip olduğu dinî, ahlaki değerleri kötü yönde değiştirip dönüştürmedikçe Allah da o topluma nasip ettiği (esenlik, huzur, güç, iktidar, refah ve zenginlik gibi) nimetleri durduk yere geri almaz. Şüphesiz Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir.” (Enfal, 8/53.) Ayette toplumun nefislerinde olanı değiştirmelerinden bahsedilmektedir. Bu olumsuz yönde olursa, toplumun gidişatı kötü yönde seyretmekte ve sosyal bir çözülme, hatta bir kaos baş gösterebilmektedir. Ancak bu değişim olumlu yönde ise, yani iman, itaat, vahdet ve adalet yönünde ise Allah'ın bahsettiği nimet, güç, kudret ve imkânlar o yönde artmaktadır. Nitekim Enbiya suresinde İsrailoğulları tarihinden bahsedilirken, vadedilen topraklara ancak tevhid, adalet ve hayır peşinde olan faziletli ve salih kulların varis olacakları anlatılmaktadır. (Enbiya, 21/105.)

Enfal suresinin 53. ayetinde geçen “nefislerde olanın değişmesi” ifadeleri olumlu yönde gerçekleşirse Müslümanların dinî hayatlarında bir diriliş, dayanışma ve buna bağlı olarak İslam medeniyetini inşa edecek dinamiklerin oluşması da mümkün olacaktır. Nitekim Nur suresinin 55. ayetinde imanla beraber zikredilen “salih amel” kavramının da bu muhtevayı içerdiği anlaşılmaktadır. Çünkü ayetin devamında Allah Teâlâ, amel-i salih işleyen müminler topluluğunun güç ve iktidara kavuşacakları, güvenlik ve esenliğe erişecekleri böylece İslam'ın yaygınlaşacağı vadede bulunmaktadır.

Şu hâlde Müslüman toplumların, yaşadıkları badire ve buhranlardan çıkışları, nefislerin olumlu yönde değiştirilmesi yasasına bağlıdır. Bu içsel dönüşümü gerçekleştirmenin önündeki birçok engelden bahsedilebilir. Ancak bu başarılmadan da Müslüman toplulukların iç barışlarını sağlamaları ve insanlık çapında bir adalet ve denge unsuru olmaları mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla musibetlerden kurtulmaya yönelik çabalar, geçici, yüzeysel ve sonuçsuz kalmaktan öteye geçmeyecektir. Başka bir ifadeyle toplum, dini değerler etrafında kenetlenip oradan güç almadığı müddetçe, güven yoksunluğu, iç kargaşa ve zafiyetlerin devam edeceği anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Yüce Yaratıcı, Kur'an'da dilediğini aziz, dilediğini de zelil kıldığını beyan etmektedir. (Âl-i İmran, 3/26.) Aslında bütün bu inişler çıkışlar, bahsedilen tarihsel yasa çerçevesinde ve dinin hem ferdi hem de toplumsal değerlerine bağlı kalıp kalmama ekseninde olmaktadır. Çünkü Allah (c.c.) tabiatta olduğu gibi toplumların hayatında da sebep sonuç yasasını koymuş, tarihin seyri de buna göre şekillenmektedir. Mesela Kur'an bizlere şu örneği verir: “...Vakti zamanında bir diyarda güvenlik ve huzur içinde yaşayan bir halk vardı. Bu halk alabildiğine bolluk ve refah içindeydi. Derken Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler. Allah da onlara işledikleri suçlar sebebiyle çok şiddetli bir kıtlık felaketi ve açlıktan helak olma korkusu yaşattı.” (Nahl, 16/112.)

Müslüman topluluklarda baş gösteren musibetlerin, bizim

bilemediğimiz başka sebep ve hikmetleri de olabilir. Dolayısıyla siyasi kaosların yaşandığı belirli coğrafyaları nankör topluluklar olarak yaftalamamız doğru olmayacaktır. Ümmetin, insanlığın gidişatını okuyamama dolayısıyla medeniyetin ve izzetli olmanın gereklerini yerine getirememesi gibi faktörler de burada rol oynamaktadır. Ancak Kur'an'ın burada, dini değerlerden uzaklaşmayı, bahsedilen kaotik ve kargaşa durumunun bir nedeni olarak ortaya koyduğu da unutulmamalıdır.

Öyle ise ümmetin düştüğü yerden kalkması gerekiyor. Tarihte vahye mensup toplulukların çöküşleri hep kalplerin katılaşması ve iç dünyaların çoraklaşması ile olmuştur. (Bakara, 2/74; Hadid, 57/16.) Bu sebeple ahir zaman ümmetinin kendine gelmesi ve kalbine dönmesi lazımdır. Çünkü kendi iç dünyalarında esenliğe erişemeyen toplumların dış dünyalarında barış ve güveni yakalamaları zordur. Dolayısıyla takva, tevekkül, tefekkür, tövbe, ihlas, huşu, sabır, şükür, zikir vb. erdemlerle iç dünyaların bezenmesi gerekiyor. Çünkü düşüşün başladığı yer orası, dolayısıyla Müslümanların kalkacağı yer de ancak orası olacaktır. Bu manada bizi ihya edecek kalbi değerleri yeniden bütün zenginliği ile geri almamız gerekiyor. Bu değerler, belirttiğimiz şekilde sadece inanç, ibadet ve ahlak gibi temel değerler değildir. Aynı zamanda bunlarla mayalanan, madde ve mana dengesini sağlayan ve medeniyetimizi inşa eden değerlerdir. Çünkü bu değerlerle beslenmeyen, düşünce, doktrin ve yapılanmalar, kendimize dönmemizi sağlama-

yacaktır. Aksine bizim yabancı dünyalara savrulmamız ve onların kötü bir kopyası ve yüklenicisi konumuna düşmekten bizleri kurtaramayacaktır.

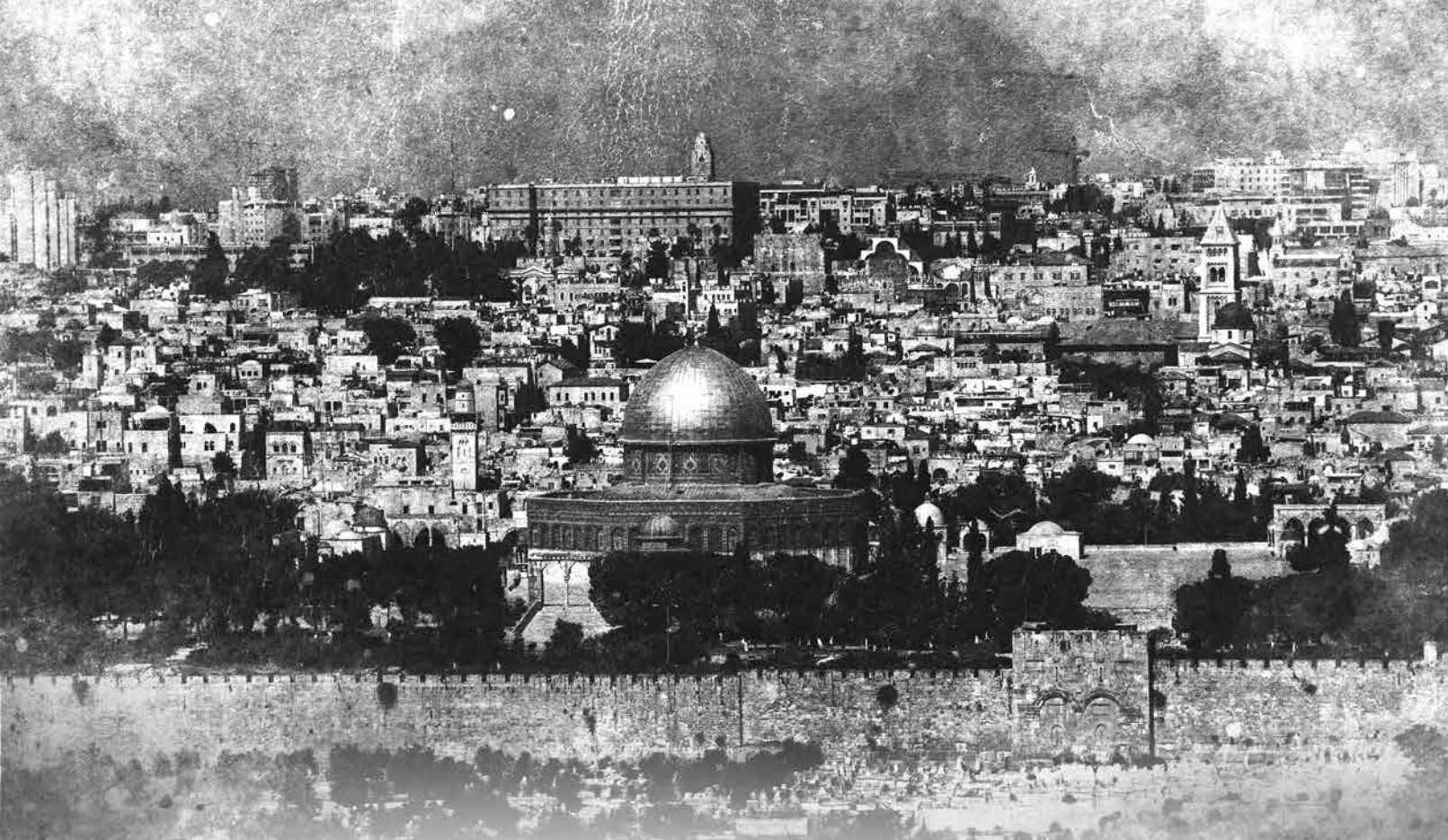
Kur'an'da bizlere, "Ey iman edenler! Siz siz olun, sorumluluk ve takva bilincinizi her daim ayakta tutun. Zira siz Allah'ın gösterdiği yolda yürüdüğünüz müddetçe o sapkınlar size hiçbir şekilde zarar veremez." (Maide, 5/105.) buyrulur. Şu hâlde mazlum ve mağdur Müslüman halkların kurtuluşu, ümmetin kendine gelmesi, takva ve teslimiyet duyarlılığı ile dirilmesine bağlıdır. Diğer taraftan Kur'an, kâfirlerin, zalimlerin ve hainlerin asla kurtuluş ve esenlik yüzü göremeyeceklerini bizlere bildirmektedir. (Yusuf, 12/23.) Kurdukları tuzaklar başlarına yıkı-

lacaktır. (Fatır, 35/43.) Nitekim atasözünde, "Zulüm ile abat olanın akıbeti berbat olur." denmiştir. Ancak unutmamak lazımdır ki zalimlerin sonu da Müslümanların kendi sorumluluklarını yüklenmeleri ve gereğini yapmalarına bağlıdır. (Tevbe, 9/14.) "Nereden başlamak lazımdır?" diye sorulacaksa bir Müslümanı gerçek manada Müslüman yapan iç dinamiklerden başlamak lazımdır. Yani Kur'an'ın ifadesiyle Allah'ın insanın tabiatına naksettiği İslam boyasıyla boyanmak gerekiyor. (Bakara, 2/138.) Çünkü toplumları ayakta tutan dış dinamiklerin güçlü olması, ancak iç dinamiklerin sağlam olması ile mümkündür.

Batılı ülkelerin sahip oldukları maddi, askerî, teknolojik ve ekonomik güç, bazılarında bir umutsuzluğa sebep olabilir. Ancak belirtmek gerekir ki nice güçlü toplulukların, kale gibi imana sahip, az ama sabırlı ve gayretli müminler topluluğu karşısında mağlup oldukları da tarihî gerçeklerdendir. (Bakara, 2/249.) Bu bakımdan tarihin akışının nerede ve ne zaman olumluya inkılap edeceğini kestirmek zordur. Allah zalimlere mühlet verir ancak asla ihmal etmez. "O zalimler/kâfirler, nasıl tepetakla olacaklarını yarın bir gün göreceklerdir." (Şuara, 26/226.) ayeti de bunu göstermektedir. Yine belirtmek gerekir ki Allah Teâlâ'nın mustazaflara, mazlumlara yardım sözü vardır. (Kasas, 28/5.) Ancak Müslüman toplulukların bunun şartlarını yerine getirmeleri, kıyama ermeleri, kıyamda olmaları, fedakârlık yapıp bedel ödemeleri gerekmektedir. Çünkü insan için çalıştığından başkası yoktur. (Necm 53/39.) ■

Ümmetin düştüğü yerden kalkması gerekiyor. Tarihte vahye mensup toplulukların çöküşleri hep kalplerin katılaşması ve iç dünyaların çoraklaşması ile olmuştur. Bu sebeple ahir zaman ümmetinin kendine gelmesi ve kalbine dönmesi lazımdır.

KUDÜS TARİHİ VE İŞGAL

| Nermin TAYLAN

Zamandan bile eski şehir, gökte yapıp yere indirilen Kudüs! Çağlar boyu tevhidin ana yurdu, semaya açılan kapı Kudüs!

Hız. Musa'nın varamadığı menzil, Hız. Davud'un taht merkezi!

Hız. Süleyman'ın cümle mahlûkata hâkim kılındığı, Hız. Zekeriya'nın çile doldurduğu, Hız. Meryem'in avaz avaz sustuğu, Hız. Yahya'nın mahzun kaldığı, Hız. İsa'nın ihanete uğradığı, Hız. Muhammed'in miraca çıktığı Kudüs...

Hız. Ömer'in adaletinin sembolü, Selahaddin'in rüyası, Yavuz'un duası, Kanuni'nin hayratı, Selim'in infakı, Ulu Hakan'ın çiniyle işlenmiş Kur'an aşkı...

Kudüs ki Hürrem Sultan'ın asırları aşan şefkat eli, şimdilerde ise insanlığın utancı, müminin sınav kâğıdı, ümmetin dinmeyen gözyaşı...

Allah'ın elçilerinin emaneti Kudüs!

Bilindiği gibi Theodor Herzl, siyasi siyonizmin kurucula-

rından ve en önemli karakterlerinden biridir. 1896 yılında Viyana'da hukuk fakültesinde okurken kaldığı otel odasında Yahudilerin de bir devleti olması ve Yahudilerin bu uğurda örgütlenmesi gerektiğine dair meşhur *Yahudi Devleti* kitabını yazmış ve bu rüyaya dünyada ve özellikle Avrupa'da eziyet görerek yaşayan Yahudileri inandırmak için yola çıkmıştı.

Uzun çabaları, siyonizmin kurucu üyelerinden yakın dostları ve kendilerini bir maşa misali kullanmak adına Yahudilere

sözde destek veriyormuş gibi görünen İngiltere vb. bazı Avrupa ülkelerinin desteğiyle 29 Ağustos 1887 tarihinde İsviçre'nin Basel şehrinde Üç Kral Oteli'nde Dünya 1. Siyonist Kongresi'ni toplamayı başarır.

Bu toplantıda kurulan, Dünya Siyonist Örgütü'nün başkanlığına Theodor Herzl getirilir. Dünya genelinde 200 delegenin katıldığı toplantıda bir siyonist programı hazırlanır. Siyonist programını hayata geçirmek ve gereken altyapının oluşturulması için finans desteğini sağlamak amacıyla bir fon kurulması kararlaştırılır. Bu fonun ise tek bir amacı vardır; Filistin'de toprak satın alınacak ve bu topraklara Yahudiler yerleştirilip an be an büyümesi suretiyle bir Yahudi devleti kurulacaktır.

Herzl bu fikre o kadar inanmaktadır ki yanındaki bir dostuna, "Sen göreceksin belki beş belki de elli yıl sonra İsrail Devleti'ni ben kuracağım ama şimdi ben bunu burada açıklasam herkes bana güler. Bir gün bu realiteyi herkes görecek." der.

Theodor Herzl'in bu toplantıdan sonra üç büyük işi olur:

Yahudi ekonomik teşekkülünün kurulması.

Filistin'e gitme bağlamında bir siyonist teşkilatı kurulması.

Avrupa'nın kenar mahallelerinde yaşayan ve yaşadıkları ülkelerce türlü sıkıntılara maruz bırakılan fakir Yahudileri bu rüyaya inandırmak.

Çünkü Herzl, bu toplantıyı yapmadan önce zengin Yahudilere

gitmiş lakin onlardan karşılık bulamamıştı. Herzl bu rüyaya önce fakir Yahudileri inandırmalıydı. Doğu Avrupa ülkelerinde âdeta tebliğ yaparcasına fakir Yahudileri gezen gençlerden biri o günleri günlüğüne şöyle kaydetmişti: "Bugün bize Mesih geldi, ben onu gördüm. Gözleri parlıyordu, Asuri sakalları vardı. Viyana'da okumuş biriydi, bir gazeteciydi."

Günlüğüne bunları yazan genç, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden mezun olup ileriki yıllarda İsrail'in kuruluşuna şahitlik edecek ve ilk İsrail başbakanı olacak David Ben-Gurion'du.

Herzl bu rüyaya herkesi inandırdıktan sonra yakın arkadaşı Marks Bohommer'i gizlice Filistin ve özellikle Kudüs hakkında bir rapor hazırlaması için Kudüs'e gönderir. Bohommer Kudüs yolunda iken gemi ile Çanakkale'den geçerken yanındakilere buranın neresi olduğunu sorar. Yanındakiler, "Burası Kala-i Sultaniye'dir. İstanbul'un anahtarı burasıdır." derler. Bohommer şifreyi almıştır. Kudüs'e gider ve geniş bir rapor hazırlar.

Aslında bu andan itibaren şifre bellidir ve anahtar ise Çanakkale'den geçmektir.

Theodor Herzl ise bu sırada Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'e mektuplar yazıyor, Filistin'de Yahudi yerleşimi için toprak istiyor, bunun karşılığında ise Osmanlı'nın tüm borçlarını ödeyeceğini vadediyordu. Ancak Herzl'in bu isteği kabul görmediği gibi Osmanlı

Sultanı Yahudilere toprak satışını kati surette yasaklıyordu.

Herzl, 1892 ile 1902 yılları arasında 5 kez İstanbul'a gelerek sarayla ilişki kurmaya çalıştı. Ancak huzura çıkması uzun süre kabul görmedi, 1892 yılında huzura çıkma şerefine nail olmuş ise de Filistin topraklarında bir Yahudi teşekkülünün kurulması fikri kesin bir dille reddedildi. 17 Haziran 1896'da, Sultan II. Abdülhamid'in yakın dostu ve Avrupa'daki ajanı Polonya asıllı Kont Phillip de Newlinsky ile İstanbul'a gelen Herzl'a, Sultan'ın hasta olduğunu söyledi ve görüşme gerçekleşmedi. Daha sonra Newlinsky'nin aktardığı teklif üzerine de Abdülhamid şu yanıtı verir: "Eğer Mösyö Herzl, senin bana olduğun gibi bir arkadaşın ise ona nasihat et, bu konuda bir adım atmasın. Ben, bir karış bile olsa toprak satmam. Zira bu toprak bana ait değil, milletime aittir. Benim milletim bu imparatorluğu savaşta kanlarını dökerek kazanmışlar, onu kanlarıyla mahsuldar kılmışlardır. Bu toprak bizden sökülüp alınmadan evvel, biz onu tekrar kanlarımızla suluruz. Benim Suriye ve Filistin alaylarımın efradı birer birer Plevne'de şehit düşmüşlerdir. Onlardan bir tanesi dahi dönmemek üzere muharebe meydanlarında kalmışlardır. Devlet-i Âliye bana ait değil, Türk milletine aittir. Ben onun hiçbir parçasını veremem. Birakalım, Yahudiler milyonlarını saklasınlar. Benim imparatorluğum parçalandığı zaman, onlar Filistin'e hiç karşılıksız sahip

olabilirler. Fakat yalnız bizim cesetlerimiz parçalanarak bu ülke taksim edilebilir. Ben canlı bir vücut üzerinde ameliyat yapılmasına razı değilim...”

Theodore Herzl, ısrarından hiç vazgeçmez. Sultan II. Abdülhamid'den istediği cevabı alamayınca bu kez İtalya kralına gider ve “yıkılmakta olan Osmanlı'nın toprağı Filistin'in Yahudilere verilmesi için çalışırsa İtalyanların Trablus'u almalarına maddi açıdan yardımcı olabileceklerini” söyler. Lakin Herzl buradan da makul bir cevap alamaz.

Bu sıralarda Rusya'dan önemli sayıda Rus Yahudi'si Filistin'e göçmeye başlar ve sayıları kısa zamanda 80 bine ulaşır. Bunları aldığı jurnallerle yakından takip eden Sultan II. Abdülhamid, bir dizi tedbirler alarak göçün önüne geçmeye çalışır.

Aslında II. Abdülhamid, sadece siyonistlerin teklifini reddetmekle kalmamış, büyük güçler nezdinde diplomatik girişimlerde bulunarak Yahudilerin siyonistleşmesini de engellemeye çalışmıştı. Duhûliye Nizamları hazırlatmış, siyonistlerin yabancı himaye elde etmelerini önlemek için çaba harcamış ve Filistin'den Yahudilerin arazi satın almalarını yasaklamıştı.

Osmanlı Arşivlerinde Yahudilere tek bir kare toprağın satılmamasına dair yüzlerce emir, irade ve yasağa dair belge var. 1867 tarihli Osmanlı Arazi Kanunnamesi'nin, Musevilerin kutsal topraklarda arazi almalarını engellememesi sebebiyle 5 Mart 1883'te yeni

bir kanun çıkarıldı ve yabancı siyonistlerin Osmanlı ülkesinde taşınmaz mal satın almaları yasaklandı. Ancak bu da Osmanlı vatandaşı olan Yahudilere herhangi bir yasak getirilmemişti. Yahudiler bu açıktan yararlandı ve yerli Yahudilere siyonist örgütlerce para verilerek bölgede önemli bir miktar toprak parçasının siyonistlerce satın alınmasını sağladılar. Bu şekilde Hayfa ve Akka'da Yahudilerin iskânı sürekli hâle getirildi.

Bu dönemde bazı Yahudiler İngilizler lehine bölgede casusluk yapmaya başladığı gibi Osmanlı ordusunda görev yapmış hatta rütbe almış, Yahudilerden İngiliz ordusuna kaçanlar da olmuştu. Mesela Aaron Aaronson adlı bir Yahudi'nin yönetiminde kurulan NILI adlı istihbarat örgütü hiç durmadan İngilizlere bilgi uçuruyordu. Osmanlı'nın ise bu duruma tavrı sert oluyor, yakalananlardan bazıları öldürülüyor, bazıları ise sürgüne yollanıyordu. Osmanlı, Telaviv'den tüm Yahudileri arındırırken İngilizler ise bu Yahudiler için Mısır'da kamplar kuruyordu.

Nihayetinde ise patlak veren 1. Dünya Savaşı ile Rusya'da dışçılık yapmakta olan Yahudi Zeev Jabotinsky ve Joseph Trumpeldor, Mısır kamplarında Jonh H. Petterson'dan izin alarak bir Zion Katır Birliği kurulur ve kurulan bu birlik İngilizlerin müsaadesiyle gemi yoluyla Gelibolu'ya doğru yola çıkar. Çünkü vaktiyle Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulması için Osmanlı'nın yıkılması gerektiğini ve Çanakkale'nin de payitahtın anahtarı konumun-

da olduğunu fark etmişlerdi.

Yahudi Katır Bölüğü, 562 adamlı 17 Nisan 1915 günü Anglo-Egyptian ve Hymettus gemileriyle Gelibolu'ya doğru yola çıkmış ve 25 Nisan 1915 günü de yarımada ayak basmıştı. Hepsinin yakasında da sarı renkli Davut yıldızı motifli birlik arması işliydi. Birlik ikiye bölünmüştü; yarısı ünlü 29. Tümen'le birlikte Seddülbahir'e, diğer yarısı da Anzak kolordusuyla birlikte Arıburnu'na çıkarılmıştı. Ancak ikinci grubu Anzak askerleri Türk zannedip vurmaya başlayınca Mısır'a geri gönderildiler. Diğer grup ise savaş boyunca Seddülbahir'deki tek ulaştırma birliği oldu ve yoğun ateş ve inanılmaz güç şartlar altında, ön cephele su, cephane, yiyecek ve diğer ihtiyaçların ulaştırılması görevi yaptı. Asla ön cephelede silahlı mücadele etmelerine müsaade edilmedi.

Çanakkale Savaşı sırasında Zion Katır Birliği için Hamilton şöyle diyordu: “Savaşta aynı ölçüde şöhret kazanan İngiliz ve Hint güçlerinin yanı sıra Yahudi Mülteci Katır Bölüğü (Zion Katır Bölüğü olarak bilinir), Suriye ve Filistin'deki mülteci Yahudilerden kısa sürede teşkil edilmişti. Ağırıklı olarak Rusya kökenli bu insanlar Mısır'a güvende olmak için gelmişlerdi. Albay Patterson, bunlar arasından 750 katırla 500 adam seçmekle görevlendirildi. Emirler kısmen İbrani, kısmen de İngiliz dilinde veriliyordu. Bu adamlar, 1915'te Süveyş Kanalı'ndaki savaşta Türklerden ele geçirilen tüfeklerle silahlandırılmışlardı. Bu birlik, büyük bir olasılıkla

İsa'dan sonra 70'te Kudüs'ün düşüşü sırasında, Titus'un idaresindeki Roma ordusuna karşı savaşan Yahudi güçlerinden sonra savaşmış ilk Yahudi birliğiydi..."

Zion Katır Bölüğü'nün görevine, 8 üyesini kaybetmesi ve 25 tanesinin de yaralanmasıyla bir destek birliği olarak 26 Mayıs 1916'da son verildi. Patterson, birkaç kez hastalanmış ve yaralanmıştı. Bu nedenle İngiltere'ye döndü. Daha sonra, tıpkı Jabotinsky'nin arzu ettiği gibi tamamı Yahudilerden oluşan bir birlikle General Allenby'nin Filistin'deki harekâtına katılacaktı. Jabotinsky Filistin'e girdikten sonra Arap köyleri ile yapılan savaşla Hanagâh isminde bir birlik kurmuştur. İşte bu birlik bugün İsrail ordusunun çekirdeğini oluşturmaktadır. Çanak kale'den Filistin'e gittiklerinde ise birlikte meşhur İsrail bayrağını burada Türklere karşı yaptıkları savaşta kullanmışlardır.

Osmanlı Devleti, 1. Dünya Savaşı yıllarının en büyük mücadelelerinden birini kuşkusuz Kanal, Sina ve Filistin cepheleğinde verdi. Çünkü Gazze hattı Kudüs'ün korunması için en stratejik noktada bulunmaktaydı. Gazze'de İngilizlere karşı üç savaş verildi. 1. Gazze Savaşı'nı İngilizlere karşı savaşan Türk askerleri büyük bir farkla kazandı. İngilizler hezimete uğramıştı. İngilizler yaşadıkları bu hezimetin ardından ikinci Gazze muharebesine büyük bir hazırlık yaptılar. Gazze'yi almanın kolay olmayacağını görmüşlerdi. Burada Türklere karşı ilk defa tank kullansalar da bu tanklar Türkler tarafından

II. Abdülhamid, sadece siyonistlerin teklifini reddetmekle kalmamış, büyük güçler nezdinde diplomatik girişimlerde bulunarak Yahudilerin siyonistleşmesini de engellemeye çalışmıştı. Duhûliye Nizamları hazırlatmış, siyonistlerin yabancı himaye elde etmelerini önlemek için çaba harcamış ve Filistin'den Yahudilerin arazi satın almalarını yasaklamıştı.

imha ediliyordu. Tankları ile istediklerini yapamayınca bu defa kimyasal silaha başvurdular. Ancak İngilizler rüzgârın azizliğine uğradı ve kullandıkları zehirli gaz kendi askerlerinin bulunduğu yöne gitti. Böylece Gazze'de İngilizler ikinci defa yeniliyorlardı.

Mevcut durumları ile Türkleri yenemeyeceklerini anlayan İngilizler, komutaya İngiliz General Sir Edmund Allenby'i getirdiler. Gazze'nin savunmasında şehrin içindeki 84 rakımlı tepe çok önemliydi. Önceki savaşlarda da defalarca el değiştirmiş olan bu tepe üçüncü saldırıda da direniyordu. Ancak Avustralya ve Yeni Zelandalı atlı birliklerin Türk hatlarını yarıp geriden kuşatmalarıyla birlikte 3. Gazze Muharebesi'ni Türkler kaybetti.

Kudüs'ün düşmesine giden yolda Megiddo Muharebesi de çok belirleyici olmuştu. 3. Gazze Muharebesi'nin ardından Kudüs'e çekilen Osmanlı birlikleri şehri General Allenby'ya karşı savundu ancak Allenby, savunmayı aşip 9 Aralık 1917 günü Kudüs'e girip şehri ele geçirdi.

Filistin'de 1516 yılında başlayıp 401 sene süren Osmanlı egemenliği de böylece sona erdi. 1917 yılında şehre bir fatih edası ile giren General Allenby, Selahaddin Eyyubi'nin kabrini ziyaret etmek isteyençe şarkın en sevgili sultanının kabrinin Şam'da olduğunu öğrenip derhal Şam'a gider ve Selahaddin Eyyubi'nin, kabrinin başında, "Haçlı Seferleri bugün bitti ey Selahaddin!" diye haykırır. Sultan Abdülha-

mid'in bir baba nasıl yuvasını koruyorsa tıpkı o şekilde koruduğu ve "kanla alınan toprakların parayla satılmasına müsaade etmediği topraklar"a peki sonrasında ne oldu?

1917'den 1947 yılına kadar bölge İngiliz idaresinde kaldı ve 1902'den beri bir şekilde yerleşmeye çalıştıkları topraklar Yahudilere neredeyse altın tepsi ile sunuldu. Öyle ki;

1917'den sonra Filistin'de kurulan İngiliz askerî idaresi Filistin'de Yahudilere toprak edinme hakkı verdi.

24 Temmuz 1922'de Milletler Cemiyeti, Filistin'in Britanya manda yönetimi altına verilmesi kararı aldı. 1922 tarihli Britanya nüfus sayımlarına göre Filistin'in nüfusunun yüzde 88'i Arap, yüzde 11'i Yahudi idi. 1931'e gelindiğinde devam eden Yahudi göçleri sebebiyle toplam 1.035.821 olan Filistin nüfusunun yüzde 82'si Arap, yüzde 17'si Yahudi olarak değişmişti.

1933'ten itibaren Nazi tehdidi sebebiyle Filistin'e göç eden Yahudilerle birlikte 1935'te Filistin'de Yahudi nüfusu yüzde 35'lere ulaştı. 1947'ye gelindiğinde ise Yahudi nüfusu 800 bine yükseldi. Bu sırada Filistin topraklarında bulunan Filistinli nüfusu 1 milyon 400 kadardı. Böylesi hızlı bir nüfus artışına rağmen bile Yahudiler toprakların yalnızca yüzde 6-7'sine sahiplerdi.

Gün geçtikçe artan Yahudi göçünden rahatsız olan Filistinli Araplar hem İngiliz yönetimine hem de siyonistlere karşı

1. Gazze Savaşı'nı İngilizlere karşı savaştan Türk askerleri büyük bir farkla kazandı. İngilizler hezimete uğramıştı. İngilizler yaşadıkları bu hezimetin ardından ikinci Gazze muharebesine büyük bir hazırlık yaptılar. Gazze'yi almanın kolay olmayacağını görmüşlerdi.

protesto gösterileri başlattılar. 1936- 39'da yapılan gösterilerde 5.000 Arap İngiliz askerleri tarafından, yüzlerce Yahudi de Araplar tarafından öldürüldü.

1946 sayımına göre Filistin'in toplam nüfusu 1.942.349 idi ve bunun 1.175.196'sını Müslümanlar, 602.586'sını Yahudiler, 148.910'unu Hristiyanlar, 15.657'sini de diğer unsurlar meydana getiriyordu. Yahudiler ise nüfusun yüzde 31'ini teşkil ediyordu.

1947 öncesi Yahudilerin Filistin'de sahip olduğu arazilere bakıldığında ise durum net bir şekilde anlaşılmaktadır: Bu yıllarda Filistin topraklarının toplam yüzölçümü 28.3 milyon dönüm olmakla birlikte bir bölümünü Nakab Çölü oluşturuyordu. 1948'de İsrail işgal devleti kurulmadan önce Yahudilerin sahip oldukları arazi miktarı 2 milyon dönümdü ve bu oran Filistin topraklarının yalnızca yüzde 7'sini kapsamaktaydı.

Filistinliler toprak mı sattı?

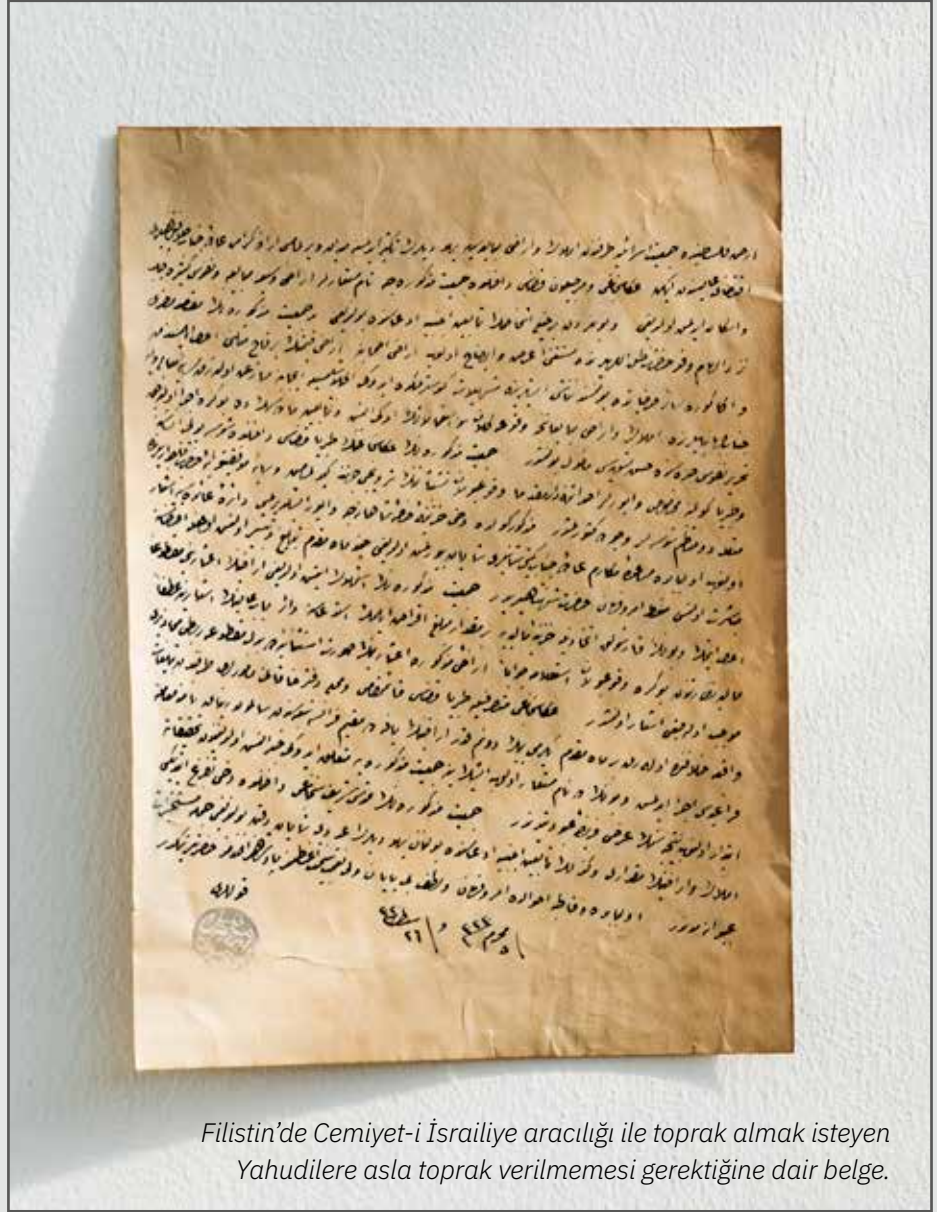
Yapılan araştırmalara göre Yahudiler elde ettikleri 2 milyon dönüm arazinin; 650 bin dönümünü, Osmanlı Devleti döneminde yasak olmasına rağmen bazı illegal yöntemlerle mülk edinmişlerdi. 300 bin dönüm araziye, İngiliz işgalciler Yahudilere bağışladılar. 200 bin dönümü, İngiliz manda yönetiminin koyduğu ağır vergileri ödeyemedikleri gerekçeyle Filistinlilerin el konulan topraklarının manda yönetimi tarafından Yahudilere sembolik

paralarda sattıkları topraklardı. 600 bin dönümünü, Lübnan ve Suriye’de ikamet edip Filistin’de mülk edinmiş Araplardan satın almışlardı lâkin Arapların bu topraklarını satmalarına kızan Filistinlilerce bazıları ortadan kaldırılmıştı. Yahudiler, sadece ve sadece 250 bin dönüm araziye Filistinlilerden satın almışlardı ve bu da Filistinlilerden aldıkları toplam arazi miktarı, Filistin topraklarının yüzde 0,9’una (binde 9’una) tekabül etmektedir.

Bin bir zulüm ile evlerinden çıkarılanlar, konulan ağır vergilerle topraklarına el konularlar, illegal yöntemlerle toprak satın almalar vb. gibi nedenlerden Filistin topraklarına bir şekilde yerleşmeyi başaran İsrail, bayrağı ile tüm dünyaya ilan emiş olduğu üzere 1948, 1967 ve 1973 yıllarında gerçekleşen Arap-İsrail Savaşlarının hepsinde genişlemeye, işgal etmeye ve toprak hırsızlığına devam ediyor.

Devletlerin toprak sınırları bellidir ve haritalarla çizilmiştir. Lakin İsrail’in bayrağındaki iki çizgi ve ortasındaki Davud Yıldızı ile ifade ettiği üzere sınırları belli değildir. İsrail, Arzı mevud dedikleri Nil ile Fırat nehirleri arasındaki tüm mülk, Yahudilerin olacağı inancıyla devletlerin topraklarını gün be gün işgal etmeye devam edeceğini hem bayrağıyla hem de Filistin halkına yaptıklarıyla net bir şekilde ifade etmektedir.

2015 senesi Çanakale Savaşı’nın 100. yılıydı. Henüz ne biz ne de savaşa katılan

Filistin’de Cemiyet-i İsrailiye aracılığı ile toprak almak isteyen Yahudilere asla toprak verilmemesi gerektiğine dair belge.

devletlerin herhangi biri tek bir tören yahut anma programı yapmamıştı. Aralık 2014 *Hares Gazetesi*’nde şöyle bir başlık vardı: “California’dan gelen kabir İsrail mezarlığına defnedilecek.” Jonh H. Pettersson’un kemikleri 100 yıl sonra İsrail’e getiriliyordu. Benjamin Natenyahu, eşi Sara ve devlet adamlarının katıldığı, Şale komutanlarının güvenliği sağ-

ladığı resmî bir törenle Jonh H. Petterson’ın kemikleri yeni mezarlığına defnedildi. Yani İsrail kendilerini Kudüs’e getiren unutmamıştı.

Unutmamak gerekir ki;

1917’de Kudüs’e girdiler.

1918’de İstanbul’a girdiler.

Kudüs düşerse İstanbul düşer.

Biz unutursak dünya unuttur.

Biz bırakırsak Filistin yok olur.■

İMTİHAN SIRRI

Doç. Dr. Bayram KÖSEOĞLU

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ . الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ
مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاغِبُونَ . أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ .

“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınayacağız. Sabredenleri müjdele! Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde ‘Doğrusu, biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz.’ derler. İşte Rablerinin lütufları ve rahmeti bunlar içindir ve işte doğru yola ulaşmış olanlar da bunlardır.”

(Bakara, 2/155-157.)

Akıl, şuur ve irade sahibi bir varlık olarak insanın en temel vazifesi Yüce Allah’a kulluk etmektir. Bu kulluk görevi öncelikle O’na layıkıyla ibadet etmeyi içerdiği gibi O’nun diğer emir ve yasaklarına uymayı da ihtiva eder. Bu bağlamda insan, başta yaratıcısı olmak üzere kendisine ve çevresine karşı sorumludur. Halife olarak gönderildiği yeryüzünde rıza-i ilahi için çabalamak, yeryüzünü imar ve ıslah etmek de bu sorumluluğunun bir parçasıdır.

İnsan hayatı iyisi kötüsüyle, acısı tatlısıyla, inişi ve çıkışıyla farklı farklı yönleri, türlü türlü hâlleri içerir. Nimeti ve külfetiyile bu farklılıklar dünya hayatının temelini oluşturan imtihan gerçeğinin gereğidir. Zira Kur’an’da,

“Hanginizin davranışça daha iyi olduğunu denemek için ölümü ve hayatı yaratan O’dur...” (Mülk, 67/2.) buyrulduğu üzere Yüce Allah ölümü de hayatı da insanların sınanması hakikatiyle ilişkilendirmiştir. Her birimizin az veya çok, ağır veya hafif farklı şekillerde sınanıldığı şu hayatta karşılaştığımız imtihan vasıtaları, bir anlamda bizim gerçek şahsiyetimizi, bizi imtihana tabi tutan Rabbimize karşı iman ve teslimiyetimizi ortaya çıkaran ve bizi olgunlaştıran unsurlardır. Bu imtihanın ecir ve mükâfatı da büyüklüğüne göre olacaktır. (Süleyman Uludağ, “Belâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.5/s.380.)

“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan

ve ürünlerden eksiltmekle sınayacağız. Sabredenleri müjdele!” (Bakara, 2/155.) mealindeki ayet, insanın dünyada nelerle imtihan olduğuna dair örnekler sunmaktadır. Belki de burada asıl vurgulanan şey yüz yüze geldiğimiz imtihanlar karşısında sergileyeceğimiz tavırdır. Öyle ki insan, hayatı boyunca türlü şekillerde sınanabilir. Bütün bunlar karşısında güçlü olanlar, Allah’a dayanıp sıkıntılar altında ezilmeyenler hem dinî hem de dünyevi bakımdan kazançlı çıkacaklardır. Ayetin sonunda yer alan ‘sabredenleri müjdele’ vurgusu, devamında gelen “Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, ‘Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na

döneceğiz.’ derler.” (Bakara, 2/156.) ayetiyle de bu sabrın iman ve teslimiyetle bütünleşmiş bir sabır olduğunu göstermektedir. Allah’a sarsılmaz iman, güven ve teslimiyetle; sadece O’na ait olduğumuzun ve en sonunda O’na döneceğimizin bilinci içerisinde, başarı ve kurtuluşu da yalnız Allah’tan beklemek, bu imanın bir sonucu olarak Allah karşısında her zaman ümitli ve iyimser olmayı getirecektir ki bu da Allah’ın rahmetini kazandıracaktır. (Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, c.1 s.241-242.)

Evet, yaşadığımız bu hayatta farklı farklı şeylerle imtihan oluyoruz. Bazen bunun idrakinde olduğumuz hâlde, çoğu zaman bir imtihan sürecinden geçtiğimiz farkında bile olmayız. Özellikle nimetler içerisinde iken, afiyet ve bollukta sefa sürerken bunun da bir imtihan vesilesi olduğunu düşünmeyiz çoğu zaman. Zira imtihan deyince genellikle hastalık, fakirlik ve ölüm gibi olumsuz şeyler, sıkıntı ve zorluklar gelir aklımıza. Elbette bunlar da imtihandır. Yoklukla imtihan. Ancak varlığın da bir imtihan olduğu unutulmamalıdır. “İnsan var ya, Rabbi ona imtihan için ikramda bulunduğunda ve onu nimetlere boğduğunda, ‘Rabbim bana ikram etti.’ der (mutlu olur). Onu imtihan edip rızkını daralttığında ise ‘Rabbim beni önemsemedi.’ der (mutsuz olur).” (Fecr, 89/15-16.) mealindeki ayetlerin işaret ettiği gerçek budur. “Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği şeylerde sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelere üstün kılan O’dur...” (Enam, 6/165.) mealindeki ayet de aynı şekilde bizlere verilen nimetlerin birer deneme vesilesi olduğunun ve

bütün bunların aynı zamanda sorumluluk gerektirdiğinin ifadesidir.

Konuyla ilgili Kur’ani hatırlatmalardan bir diğeri ise şu şekildedir: “Her can ölümü tadacaktır. Denemek için sizi kötü ve iyi durumlarla imtihan ederiz. Sonunda bize geleceksiniz.” (Enbiya, 21/35.) O hâlde fakirlik, hastalık, ölüm vb. olumsuzluklar imtihan vesilesi olduğu gibi zenginlik, sağlık, makam ve mevki gibi nimetler de birer imtihan vesilesidir. Birinci gruptakiler sabrı sınarken ikici gruptakiler şükürle imtihandır insanın. Zenginliğimizin gereği olarak zekât ve sadakalarımızı verebilmek, sağlığımızın şükürü olarak kulluk ve ibadette daim olmak, makam ve mevkimizin gereği adil ve dürüst olmak, işimizi en iyi şekilde yapmak, bize emanet edilen görevlerde dengeli dağıtım gözetmek, ayrımcılık-kayırmacılık yapmamak bu imtihanın bir gereğidir. İhtiyacı olanın yardımına koşmak, zulme uğrayana yoldaş olmak; vatani, dili, rengi ne olursa olsun dara düşen din kardeşlerimizin derdiyle dertlenmek, gözyaşlarını dindirmeye çalışmak... Ve bütün bunları sadece sözle değil, gerektiğinde malımızla, gerektiğinde fiillerimizle yapabilmek. Zira zalimin zulmüne engel olamasak bile destek olmamak da mazlumun yanında olmaktır bir anlamda. Bu yüzden yoklukla imtihandan daha zor olanı varlıkla imtihandır belki de. Çünkü çoğu zaman fark edemez insan imkânlarla sınındığını.

Emanetçi olduğumuz şu dünya hayatında, “Yeryüzünde vuku bulan veya başınıza gelen hiçbir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce bir kitapta

yazılı olmasın. Kuşkusuz bu, Allah’a göre kolaydır. Kaybettiklerinize üzülmeyesiniz ve O’nun size verdikleriyle şıarmayasınız diye (böyle yapmıştır). Allah kendini beğenen, böbürlenen hiç kimseyi sevmez.” (Hadid, 57/22-23.) ayetinin ifade ettiği hakikatin bilincinde olmak son derece önemlidir. Sıkıntı ve nimetleriyle baştan sona aldatıcı şeylerle dolu olan şu dünya hayatının (Âl-i İmran, 3/185.) çekiciliğine kapılmadan dengeli bir yaşam sürebilmek, yaratılış gayemize uygun hareket edebilmek büyük bir başarıdır elbette. Özellikle baş döndürücü bir hızla ilerleyen günümüz dünyasının bizi ayartmasına, ayağımızı kaydırmasına fırsat vermeden istikametimizi koruyabilmek son derece önemlidir. Hep daha fazla istemeden sahip olduklarımızın değerini bilebilmek, bizim beğenmediğimiz, değer vermediğimiz şeylerin bir başkası için peşinden koşulan hedefler olduğunu düşünerek hareket edebilmek gerekir. Sabır ve şükürün, tevekül ve teslimiyetin, kanaat ve fedakârlığın imtihan gerçeğinin vazgeçilmez unsurları olduğunu unutmamak gerekir. ■

Her birimizin farklı şekillerde sınındığı şu hayatta karşılaştığımız imtihan vasıtaları, bizim gerçek şahsiyetimizi, Rabbimize karşı iman ve teslimiyetimizi ortaya çıkaran ve bizi olgunlaştıran unsurlardır.

İNSANI HELAK EDEN YEDİ BÜYÜK GÜNAH

Dr. Ahmet OĞUZ

Suudi Arabistan Cidde Din Hizmetleri Ataşesi

عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ»، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ؟ قَالَ: «الشُّرْكُ بِاللَّهِ، وَالسَّحَرُ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ، وَأَكْلُ الرِّبَا، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الزَّحْفِ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ».

Hız. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Helak eden şu yedi günahıan sakının!” Sahabiler, “Ey Allah’ın Resulü, bunlar nelerdir?” diye sordular.

Peygamber (s.a.s.), “Allah’a ortak koşmak, büyü yapmak, Allah’ın öldürülmesini haram kıldığı bir kimseyi öldürmek, faiz yiyip tefecilik yapmak, yetim malı yemek, düşman ile savaş yapılırken kaçmak, evli ve hiçbir şeyden haberi olmayan namuslu mümin bir kadına zina iftirası atmaktır.” buyurdu.

(Buhari, Vesaya, 23 [2766]; Müslim, İman, 145 [89].)

Günah kavramı Farsça bir kelime olup dinin yasakladığı ve işleyenin ceza göreceğini bildirdiği söz ve davranışlara denir. Kur’an-ı Kerim’de ve hadis kaynaklarında günah kavramını ifade eden pek çok kelime bulunmaktadır. Günah; niteliğine, tövbesiz affedilip edilmemesine ve hakkı ihlal edilen muhatabına göre gruplandırılmıştır.

Ayrıca günah, niteliği açısından küçük (sagîre) ve büyük (kebîre) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu taksim Kur’an-ı Kerim’de yer almakla birlikte küçük ve büyük günahların nelerden ibaret olduğu hakkında teferruatlı bilgi verilmemiştir. (Nisa, 4/31; Kehf, 18/49; Şura, 42/37; Necm, 53/32; Adil Bebek, “Günah”, DİA, c.14 s.282-284.) Bazı İslam âlimleri ise

“Günahın küçüklüğüne büyüklüğüne bakma; kime karşı suç işlediğine bak!” demişlerdir.

Konuyla ilgili ayetlerden birinde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Eğer size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi değerli bir yere koyarız.” (Nisa, 4/31.) Büyük günahlardan kaçınıldığı takdirde bazı salih amellerin küçük günahlara kefarete olacağı şöyle müjdelenmiştir: “Büyük günahlardan kaçınılması hâlinde, beş vakit namaz, iki cuma ve iki ramazan, aralarında (işlenecek küçük) günahlara kefarettir.” (Müslim, Taharet, 16 [233].)

Yazının başında zikrettiğim hadise göre büyük günahlar yedi tanedir. Ancak başka hadislerde farklı büyük günahlar da zikredildiğine göre büyük günahları yediden ibaret saymamak gerekir. Zira Abdullah b. Abbas (r.a.), yetmiş yakın büyük günah olduğunu, ancak tövbe ve istiğfar ile büyük günah diye bir şeyin kalmayacağını, günahıta ısrar edilince de küçük günahın büyük günaha dönüşeceğini söylemiştir. (Tefsiru İbn Kesir, Daru Taybe, 2/283.) Dolayısıyla yukarıdaki günahları, büyük günahların başlıcalarından saymak daha uygun olur. Hadiste birinci günah olarak şirk sayılmaktadır. Şirk, “Allah’ın zatında, sıfatlarında, fiillerinde veya O’na ibadet edilmesinde ortağı, dengi yahut benzerinin bulunduğuna inanmak” demektir. Oysa Allah tek olup eşi ve benzeri yoktur. (İhlas, 112/1-4.) Ayet-i kerimelerde ifade edildiği üzere şirk dışındaki tüm günahların affedilebileceği müjdelenmiş (Nisa, 4/116.), şirk en büyük günah ve

zulüm kabul edilmiştir. (Lokman, 31/13.) İbadette riya ve gösterişte bulunmak da küçük/gizli şirk olarak nitelenmiştir. (İbn Hanbel, Müsned, 39/39 [23630].) Buna göre Müslüman kişi tevhide önem vermeli ve şirkin her türlüşünden sakınmalıdır.

Dinimizin kaçınmayı istediği kötü davranış ve günahlardan biri de sihir ve büyü yapmaktır. Sihir, bir şeyin veya olayın gerçek şeklinin dışında gösterilmesi olup değişik şekilleri bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de sihir ve türevleri terim anlamıyla altmış yerde geçmekte, bunların kırktan fazlası Hz. Musa, Hz. Harun ve Hz. Muhammed'le ilgili ayetlerde yer almaktadır. (İlyas Çelebi, "Sihir", *DİA*, c.37 s.170-172.) İnsanların bedenlerine ve ruhlarına etki etmeye çalışarak onlara zarar verecek her türlü döküm, yazı, tılsım ve ayin dinimizde haram kılınmış ve yasaklanmıştır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kim (sihir maksadıyla) bir düğüm yapar sonra da ona üflerse sihir yapmış olur. Kim sihir yaparsa şirk koşmuş olur. Kim de (kendisini koruması için nazarlık vb.) bir şey takarsa o astığı şeyin korumasına havale edilir." (Nesai, *Tahrimü'd-Dem*, 19 [4079].); "Kim bir arrâfa (kâhine) gelir, bir şeyler sorar ve söylediklerine de (inanıp) onu tasdik ederse kırk gün namazı kabul edilmez." (Müslim, *Selam*, 125 [2230].)

Dinimiz insanların can, mal ve namus hakkını teminat altına almış ve haksız yere bir cana kıyılmasını yasaklamıştır. Ayrıca bir kişinin haksız yere öldürülmesinin tüm insanlığı öldürmek gibi olduğunu haber vermiştir. (Maide, 5/32.) Ayrıca, bir

insanın başkasını haksız yere öldürmesi büyük günah olduğu gibi kendi canına kıyarak intihar etmesi de aynı şekilde büyük günahdır. (Nisa, 4/29.) Çünkü Yüce Allah insana hayatını sonlandırması ile ilgili bir tasarruf yetkisi vermemiştir.

Dinimizin yasakladığı büyük günahlardan biri de faiz yiyerek tefecilik yapmak, toplumdaki insanların kazançlarını gasp etmek ve emeklerini sömürmektir. Dolayısıyla günah ve sonuçlarının dehşetinden ötürü faizcilığe devam etmek Allah ve Resulü'ne savaş açıp başkaldırmak olarak nitelenmiştir. (Bakara, 2/275-279.) Hz. Peygamber (s.a.s.) de faizi yiyene, yedirene, yazana ve buna şahitlik edenlere lanet etmiş ve hepsinin (günahta) eşit olduğunu bildirmiştir. (Müslim, *Müsakat*, 106 [1598].) Buna göre Müslüman kişi, oranına bakmaksızın her türlü faizli işlem ve kredilerden sakınmalıdır. Çünkü faizciliğin sonu uçurum ve hüsrandır.

Dinimiz insanların can, mal ve namus hakkını teminat altına almış ve haksız yere bir cana kıyılmasını yasaklamıştır. Ayrıca bir kişinin haksız yere öldürülmesinin tüm insanlığı öldürmek gibi olduğunu haber vermiştir.

Hadiste yasaklanan diğer bir günah ise yetim malı yemektir. Yetim, babası ölen küçük çocuk demektir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) dilinden helak edici günahlar arasında yetim malı yemenin de sayılmış olması, bunun en az ötekiler kadar ağır bir suç ve sorumluluk olduğunu göstermektedir. Zira yetimler, İslam toplumunun himmet ve güvenine emanet edilmişlerdir. Yetim malından sakındıran çokça ayet bulunmaktadır. (Nisa, 4/10; Enam, 6/152.) Aynı zamanda yetim olarak da yaşayan Hz. Peygamber (s.a.s.), yetimi koruyup gözetken kişiyle cennette yakın komşu olacağını müjdelemiştir. (Buhari, *Talak*, 25 [5304].)

Dinimiz haksız yere cana kıymayı yasaklarken din, vatan, bayrak ve namus gibi kutsal değerleri korumak amacıyla savaşmayı da üzerimize farz kılmıştır. Bu yüzden dinimiz savaştan kaçmayı büyük günahlardan saymıştır. (Enfal, 8/15-16.) Zira savaştan kaçan kişi hem kendi can güvenliğini hem de bütün Müslümanların hayatını tehlikeye atmış olur.

Hadiste zikredilen yedinci büyük günah ise namuslu Müslüman kadınlara zina iftirasında (kazf) bulunmaktır. Burada her ne kadar namuslu Müslüman kadınlara iftirada bulunmak zikredilmiş ise de namuslu Müslüman erkeklere yöneltilecek iftira da aynı derecede günah ve suçtur. (Nur, 24/4.) Dolayısıyla Müslüman kişi; herkese karşı eline, diline ve tüm organlarına sahip çıkmalıdır. Yüce Allah cümlemizi her türlü günahtan muhafaza eylesin. ■

İDARELERİ VAKIFLARDA OLDUĞU YILLARDA HAYRAT HADEMESİ/CAMİ GÖREVLİLERİNE İLİŞKİN BAZI NOTLAR

Dr. Mehmet BULUT

DİB Emekli Başkanlık Müşaviri

Camilerin idaresi gibi 1931-1950 yılları arasında ücretlerini Vakıflar idaresinden alan hayrat hademesine ilişkin idari yetkiler de Vakıflar Umum Müdürlüğünde olmuştur. Buna göre, cami görevlilerinin tayin, nakil, azil, izinleri hakkında mahalli Hayrat Hademesi encümenlerinin aldıkları kararlara ilişkin tanzim edilen mazbatalar onaylanmak üzere Diyanet İşleri Reisliğine değil Vakıflar Umum Müdürlüğüne gönderilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğüne yayımlanmış, önceki yazımızda sözünü ettiğim, *Mecmua* ve *Muherreratı Umumiye Mecmuası* adlı süreli yayınlarda camiler yanında hayrat hademesine ilişkin yazı ve genelgeler de yer almıştır. Bu yazımızda da yine bu mevcutlerdeki kayıtlar çerçevesinde dönemde hayrat hademesine ilişkin bazı notlara yer vermek istiyorum.

* Süreçte dernekler ve halk tarafından idare edilen ve ücretleri buralarca karşılanan cami görevlileri üzerinde idari yetkinin Reislikte mi Vakıflarda mı olduğu yıllar boyu tartışılmıştı. Nitekim Reislik Müşavere Heyeti yazışmalarının önemli bir kısmı da bu konuya ilişkindi. Kısaca Reislik, köy imamlarında olduğu gibi ücretini vakıflardan almayan hayrat hademesi üzerinde Vakıflar idaresinin bir tasarrufunun olamayacağı, bu yetkinin Reislikte olduğu kanaatindeydi. Vakıflar İdaresi ise uzun bir süre bu yetkinin kendilerinde olduğunda ısrar etti. Mesela, Vakıflar müdürlük ve memurluklarına gönderilen 25 Kasım 1935 tarihli genelgede, bazı gerekçeler ileri sürülerek bu iddiasını tekrarladı; bu durumdaki cami ve mescitlere tayin edileceklerin de mahalli encümenlerce usulüne göre seçim ve tayinlerine ilişkin tanzim edilen evrakın

Evkaf Umum Müdürlüğüne gönderilmesi istendi. Aynı genelgede köy camilerine hatip tayininde de aynı yolun takip edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür. (*Mecmua*, c. 4, s. 66.) Ancak Diyanet İşleri Reisliğinin ısrarlı itirazına mebni, Vakıflar İdaresi bilahare bu iddiasından vazgeçti. Mesela, Vakıflar müdürlük ve memurluklarına gönderilen 2 Aralık 1936 tarihli genelgede, bu defa sözü edilen camilerin de köy camileri gibi değerlendirilerek bu camilere getirilecek hademe için yapılacak muamelenin buna göre yapılmasının uygun olacağı; ancak bu camilere yapılacak hatip tayinlerine ilişkin tevcih evrakının Evkaf Umum Müdürlüğüne gönderilmesine devam edileceği bildirilmişti. (*Mecmua*, c. 4, s. 69-70.)

* Bir kısım genelgelerden, uzun süre izne ayrılan imamların yerine vekil tayininde de

sıkıntı yaşandığı anlaşılmaktadır. Buna göre izne ayrılan hayrat hademesi, yerlerine ehliyetleri müftülüklerce tasdik edilmiş kişileri vekil bıraktıkları hâlde mahalli Evkaf idareleri bunların bir kısmının vekâletini kabul etmeyerek ehil olmayan kimseleri vekil tayin etmiş, bu hususta Diyanet İşleri Reisliğine şikâyetler olmuştur. Reislik de durumu -sözü edilen yıllarda bu gibi konularda Reisliğin yapabileceği bununla sınırlıydı- Evkaf Umum Müdürlüğüne intikal ettirmiştir. Bunun üzerine Evkaf Umum Müdürlüğü, Vakıflar müdürlük ve memurluklarına 19 Eylül 1939 tarihli bir genelge göndererek takip edilecek yolu özetle şöyle belirlemiştir: Her ne suretle olursa olsun, mezuniyet alan hademenin yerine vekâletle görevlendirilecek kişilerin, içinde müftünün de bulunduğu Hayrat Hademesi Encümeni tarafından mülakata alınarak göreve ehil olup olmadıkları belirlenecek ve buna göre işlem yapılacaktır.

* Vakıflar Genel Müdürlüğünden Vakıflar müdürlük ve memurluklarına gönderilen 19 Ağustos 1935 tarihli bir genelgede, bu tarihten itibaren ilk defa göreve getirilecek cami görevlilerinden imam ve hatiplerin yirmiden, müezzin ve kayımların on sekiz yaşından aşağı olmaması ve nihayet bunların elli yaşından yukarı bulunmaması istenmiştir. (Mecmua, c. 4, s. 55.)

* Dönemde, camilerin temizliğinden ve cami eşyasının muhafazasından hayrat hademesi sorumlu tutulmuş; camilerin bakım ve temizliği konusunda

Vakıflar İdaresinden taşra teşkilatına zaman zaman genelgeler gönderilmiştir. Bu genelgelerin bir kısmında camilerin temizliğine itina göstermeyen cami görevlilerinin ikazı istenmiş, ihmali görülenlerin tecziyesi cihetine gidileceği ihtar edilmişti. Mesela, Vakıflar müdürlük ve memurluklarına gönderilen 17 Ekim 1938 tarihli genelgede, hâlâ bazı camiler ve çevresinin temiz tutulmadığı, bu cümleden olarak halı ve kilimlerin toz içinde bulunduğu, camilerin duvar ve kubbelerinde ot ve ağaçların bittiğinden söz edilerek bu durumun o mahallin Vakıflar İdaresi için yüz kızartıcı bir durum olduğu belirtilmiştir. Çok defa bir tahsisatı da gerektirmeyen bir çalışmayla bunların önemli ölçüde giderilebileceğine dikkat çekilen genelgede, bu durumun, “mabetlere karşı gösterilmesi lazım gelen hürmet hisleriyle de telif ve izah olunamayacağı” ifade edilmiştir. Genelgede ayrıca bu konuda ihmali görülen Vakıf görevlilerine ve hayrat hademesine ceza tatbiki cihetine gidileceği ihtar edilmiş, buna fırsat verilmemesi istenmiştir. (Mecmua, c. 4, s. 82.)

Sihhat ve İçtimai Muavenet Vekâletince (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) görülen lüzum üzerine, Vakıflar Umum Müdürlüğünden Vakıflar müdürlük ve memurluklarına gönderilen 28 Haziran 1943 tarihli genelgede, ülkedeki yaygın hâldeki tifüs salgınına karşı cami ve mescitlerin temizliğine biraz daha fazla itina gösterilmesi, bu çerçevede cami sergi ve zeminlerinin

usulüne uygun temizlenmesi, dezenfekte edilmesi, ayrıca cami görevlilerinin vücut ve elbise temizliklerine daha fazla özen göstermeleri istenmiştir. Zemini ahşap olan camilerdeki halı ve kilimlerin toplatılması, ahşap zeminin temizlenerek bir süre namazların bu tahtalar üzerinde kılınması, toplanan halı ve kilimlerin naftalinlenerek kimsenin girmediği kapalı yerlerde muhafaza edilmesi talep edilmiştir. Genelgedeki şu ihtar dikkat çekici olmalıdır: “Birçok yersiz ve yurtsuz kimselerin camilerle müştemilatında geceledikleri ve bu yüzden halı ve kilimlerin bitlendiği fikri ileri sürülmekte olduğundan yatmak üzere cami ve mescitlere ve müştemilatına hariçten herhangi bir kimsenin girmesine müsaade eden hayrat hademelerinin Hademe Encümeni kararıyla hemen vazifelerine son verilerek evraklarının gönderilmesi (...)” (Muharreratı Umumiye Mecmuası, 1943, No: 8, s. 24-25.) Bu genelgeye ek olmak üzere gönderilen 16 Kasım 1943 tarihli genelgede ise camilerden toplanan sergilerin kış mevsimi dolayısıyla tekrar serilmesi, ancak bitlenmeye karşı tedbirlerin daha sıkı alınması istenmiştir. (Muharreratı Umumiye Mecmuası, 1943, No: 8, s. 54.)

Evkaf Umum Müdürlüğünden Vakıflar müdürlük ve memurluklarına gönderilen 22 Eylül 1938 tarihli genelgede iki hususa dikkat çekilmiştir. Birincisi, tarihî ve mimari kıymeti haiz camileri ziyarete gelen turist ve ziyaretçilere buraların görevlilerce gezdirilmesi uygundur; ancak bazı kişilerin ziyaretçi

kılığında camiye girerek cami-deki kıymetli çini ve seccade-leri aşırımları ihtimaline karşı imam ve müezzinler dikkatli olmalıydılar. İkincisi, “Herke-se karşı şahsi ve mesleki va-klarlarını pek ziyade gözetmek mecburiyetinde buldukları hâlde bazı imamlarla müezzin-lerin hiç alakası olmayanlara hatta yabancılara aylıklarının azlığı gibi şahsi hâllerinden veya camilerin şurasının bu-rasının aktığı ve müracaatla-rının semere vermediği gibi idare mensubinin harîçtekilere söylemesi muvafık olmayacak şeylerden” bahsettikleri, bir kısım cami görevlisinin de cami ziyaretçilerine tarihî bilgi adında kendilerini de gülünç hâlde getirecek hurafi şeyler anlattıkları anlaşılmaktadır. Binaenaleyh görevliler bu gibi durumlara fırsat vermemelidir. (Mecmua, c. 4, s. 81-82.)

* 1928’de çıkartılan yeni Türk harflerinin kabulüne dair kanun hükümlerinin, Ocak 1929’dan itibaren kesin olarak uygulanması kararlaştırılmıştı. Devlet memurlarının artık bu tarih itibarıyla yeni harflerle okuyup yazabilmeleri gerekiyordu. Buna hayrat hademesi de dâhildi. Nitekim Evkaf Umum Müdürlüğünden Vakıflar müdürlük ve memurluklarına gönderilen 18 Aralık 1935 tarihli genelgede, hâlâ yeni Türk harflerini öğrenmemiş cami ve mescit hademesinin niçin Millet mekteplerine devam ederek yeni harfleri öğrenmediklerinin tespiti istenmişti. (Mecmua, c. 4, s. 69.)

* Bu yıllarda Vakıflardan teşkilata gönderilen genelgelerden bir kısmı da hayrat hademe-

sinin askerlikleriyle ilgiliydi. Bunlardan 16 Ocak 1940 tarihli olan genelgede, Hayrat Hademesi Nizamnamesi’nin 35. maddesine binaen, vatani görevini yapmak üzere aske-re giden hayrat hademesinin cami hizmetleriyle alakalarının kesileceği, ancak, bu göreve müsabaka yoluyla tayin edilmişlerse askerlik sonrasında ilk açılacak yere imtihansız tekrar tayin edilecekleri hatırlanmıştır. Genelgede ayrıca, her ne sebeple olursa olsun silahaltına alınacakların hizmetlerinin dönüşlerine kadar vekâletle idare ettirilmesi istenmiştir. (Muharreratı Umumiye Mecmuası, 1940-1941, s. 3-4.) 18 Mayıs 1942 tarihli genelgede ise Vakıflar İdaresinden maaş almakta iken fiilî hizmet haricinde, talim ve manevra münasebetiyle silahaltına alınan hayrat hademesinin aylıklarının tam olarak; yani bilfiil vazife görmekte iken aldıkları miktar üzerinden ödenmesine devam edilmesi ve yerlerine tayin edilecek vekillere de Maaş Kanunu’nda belirlenmiş ölçülere göre vekâlet aylığı verilmesi bildirilmiştir. (Muharreratı Umumiye Mecmuası, 1942, No: 7, s. 25-26.)

* Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılarının da etkisiyle hayrat hademesinin en büyük maddi mağduriyetlerini 1930’lu ve 1940’lı yıllarda yaşadığını söylemek yanlış olmaz. Aradan yıllar geçmesine rağmen hayrat hademesi ücretlerinin artırılamadığı bilinen bir gerçektir. İkinci Dünya Savaşı yılları ve sonrasında yaşanan küresel ekonomik sıkıntılar hâliyle ülkemizi de etki-

lemiş, bunun din hizmetlerine yansıyan boyutu da olmuştu. Bu süreçte hayrat hademesi, aylıklarının artırılması için Vakıflar Umum Müdürlüğüne zaman zaman müracaatta bulunmuşlarsa da bu talepler bütçe imkânları ileri sürülerek yerine getirilememiştir. 1940’lı yıllarda, sadece münhal bir üst kadroya tayin gibi kısmi iyileştirme yolları aranmıştır. Dönemdeki uygulamaya göre mesela 5 lira aylıklı imam, 10 lira aylıklı imam gibi bir derecelendirme söz konusuydu. Camiler de buna göre derecelendirilmişti. Buna göre Genel Müdürlük, münhal durumlarda en az maaşlı imamlık için imtihan yapılması lüzumu üzerinde durmuştur. Mesela Vakıflar Umum Müdürlüğünün 16 Aralık 1940 tarihli genelgesi bu konuyu amirdir. (Muharreratı Umumiye Mecmuası, 1940-1941, s. 71-72.)

Vakıflar Umum Müdürlüğünden Vakıflar müdürlük ve memurluklarına gönderilen 1 Ekim 1941 tarihli genelgede ise hayrat hademesinden asli maaşları 50 kuruştan az olanların maaşlarının 50 kuruşa, 51 kuruştan 99 kuruşa kadar olanların 100 kuruşa iblağ edildiği, tam 50 kuruş olanların ise yine eskisi gibi kalacağı duyurulmuştur. Bu düzenleme, ücretleri artırmayı değil rakamlardaki küsuratı izaleyi amaçlıyordu. (Muharreratı Umumiye Mecmuası, 1940-1941, s. 127.)

Vakıflar müdürlük ve memurluklarına gönderilen 21 Eylül 1935 tarihli bir genelgede, hizmetleri karşılığında Vakıflar idaresinden alacağı olan hayrat hademesinin, bu alacakları karşılığında müzayedeye katkı-

larak idarece satışa çıkartılacak vakıf mallarından alabilecekleri duyurulmuş ve konuya ilişkin detay verilmiştir. Buna gerekçe, içinde bulunulan mali sıkıntı dolayısıyla hademenin ücretlerinin ödenememesi gösterilmiştir. (Mecmua, c. 4, s. 57-58.)

Dönemde çıkartılan bazı kanunlar günümüz insanı için gerçekten ilginç gelebilir. Cami görevlilerine verilecek kumaş hakkında çıkartılan kanun bunlardan biri sayılabilir. 19 Temmuz 1943'te kabul edilen 4484 sayılı, "Cami ve Mescit Hademelerine Parasız Elbiselek Kumaş Verilmesi Hakkında Kanun" ile bir defaya mahsus olmak üzere, aylıklarını Vakıflar Umum Müdürlüğü bütçesinden alan hayrat hademesi ile cuma ve kürsü vaizlerine ücretsiz üç metre elbiselek kumaş verilmesi kararlaştırılmıştı.

Vakıflar Umum Müdürlüğü bu kararı son derece önemsemiş olmalı ki teşkilata, ilgili kanun hakkında 11 Ekim 1943 tarihini taşıyan kapsamlı bir talimatname yayınlamıştı. (Muharreratı Umumiye Mecmuası, 1943, No: 8, s. 36-38.) Bu talimatnameye ek olarak Vakıflar müdürlük ve memurluklarına 2 Kasım 1943 tarihini taşıyan bir açıklama daha gönderilerek hayrat hademesine verilecek kumaşın metresinin 10 lira 88 kuruş olduğunu bildirmişti. (Muharreratı Umumiye Mecmuası, 1943, No: 8, s. 52.) Bunlar da meramı yeterince izah edememiş olacak ki Umum Müdürlük, 8 Kasım 1943 tarihini taşıyan detaylı bir genelge daha yayınlayarak bu haktan kimlerin faydalanacağına ilişkin bilgi vermiştir. (Muharreratı Umumiye Mecmuası, 1943, No: 8, s. 52-54.)

Son iki yazımda, 1931-1950 yılları arasında camiler ve cami görevlilerinin idaresini uhdesinde bulunduran Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün resmî yayınlarında neşredilmiş genelge ve açıklamalar çerçevesinde camiler ve hayrat hademesine ilişkin bazı notlar yazdım. Sadece bu notların bile sözü edilen yıllarda camiler ve hayrat hademesinin içinde bulunduğu durum hakkında fikir verebileceği kanaatindeyim. Kuşkusuz bu notlarda zikri geçen konulara ilişkin başta Diyanet İşleri Reisliği olmak üzere daha başka resmî kaynaklarda da bilgi ve belge bulmak mümkündür. Ancak bunların birlikte değerlendirilmesi, geniş çapta bir çalışmayı gerektirir. ■

ZULMÜN KARANLIK KUYUSU

Dr. Lamia LEVENT ABUL

DİB Süreli Yayınlar ve
Kütüphaneler Daire Başkanı

“Zulümle abat olanın ahiri berbat olur.”

Dirlik, düzenlik, doğruluk, hak ve hakkaniyete uygun davranmak anlamına gelen adalet, başlıca ahlaki erdemler arasında sayılır. Yüce dinimizin bizden uymamızı istediği bu erdem, ilahi emirler doğrultusunda dosdoğru bir hayat yaşamak demektir. Bir yönüyle adalet, aşırılıklardan ve gelişigüzel istek ve telkinlerden etkilenmeden istikrarlı bir şekilde doğru yolda olma gayretidir. İnsanın ruhi denge ve ahlaki kemali bu şekilde gerçekleşir. Yani kemalata giden yol, adalet ve itidal üzere olmaktan geçer. Kur’an-ı Kerim’de pek çok ayet bize ifrat ve tefritten uzak, itidal üzere olmayı öğütler. Mesela, itidal üzere olanlar harcarken ne saçıp savurur ne de eli sıkı olurlar. Onlar bu ikisi arasında orta bir yol tutarlar. (Furkan, 25/67.) İslam toplumunun en mümeyyiz vasfı olarak zikredilen “vasat ümmet” tabirinden kasıt, adalettir. Aşırılıklardan uzak, dengeli ve uyumlu olmak demektir. Allah Teâlâ’nın en değer verdiği takvaya da ancak adil olanlar ulaşır. (Maide, 5/8.) Gazali, adaletin ortadan kalkması ile onun zıddı olan zulmün doğacağını ifade eder. (Mustafa Çağırıcı, Adalet, TDV İslam Ansiklopedisi, c.1, s. 341.)

Her şeyi yerli yerince yapmak ve herkese hakkını vermek demek anlamına gelen adaletin zıddı olan zulüm ise bir şeyi ona ait olmayan yere koymak ve haksızlık yapmak demektir. Lokman suresinde şirk en büyük zulüm olarak bildirilir. (Lokman, 31/13.) Çünkü şirk koşan kimse, Allah’tan başkasına tanrılık niteliklerini yüklemiş ve böylece Allah’ın hakkı olan ilahlığı başkasına vermekle haksızlık (zulüm) yapmıştır. Bu sebeple şirk; haksızlıkların, zulmün en büyüğü olarak nitelendirilmiştir. Allah’a ortak koşmak bütün kötülüklerin başında geldiği gibi birçok kötülüğün de temel sebebi olduğundan İslam dini en başta şirki ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. (Kur’an Yolu Tefsiri, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Cilt: 4, s. 336-337.) Allah Teâlâ’nın emirlerini çiğnemek ve hükümlerini ihlal etmek de zulümdür. Nitekim Yüce Allah, Hz. Âdem ve Havva’ya cennetteki ağaca yaklaşmamaları, eğer yaklaşırlarsa zalimlerden olacakları konusunda ikazda bulunur. (Bakara, 2/35.) Ancak onlar yasak ağaçtan yedikten sonra yaptıkları tövbede, ilahi emre uymamakla kendilerine zulmettiklerini itiraf ederler: “Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.” (Araf, 7/23.)

Tarih boyunca dünyamız, zulüm yaparak haktan ve adaletten sapan nice zalimlere şahitlik yapmıştır. Elle-

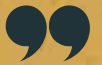
rinde bulundurdıkları güçle zayıflara ve güçsüzlere zulmedenlerin akıbeti herkesçe malumdur. Nemrutlar, Firavunlar, Hamanlar, Ebu Cehiller yaptıkları zulmün karanlığında boğulmadılar mı? Üstelik Hak Teâlâ bunu hor ve hakir gördükleri o mazlumların eliyle gerçekleştirmedi mi? Hani İsrailoğullarını köleleştiren Firavun, onların gücünü iyice kırmak için erkek çocuklarını öldürüyor, kızları ise sağ bırakıyordu. Böylece kendi iktidarını sağlam tutmanın hesaplarını yapıyordu. Ancak bir fâninin hesabı Âlemlerin Rabbinin hesabı karşısında ne ifade eder ki! Kendi sarayında yetiştirdiği Hz. Musa dikildi karşısına. Firavun'un zulmü altında ezilip yok edilmek istenen İsrailoğullarını o, zulümden kurtardı. İlahi adaletin tecellisi hep böyle olmuştur. Ezilen, horlanan, zulme uğrayanlar bir gün mutlaka o zulüm gördükleri ve sürüldükleri topraklara varis kılınacaklardır: "Biz ise istiyoruk ki yeryüzünde ezilmekte olanlara lütüfta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları varisler kılalım." (Kasas, 28/5.) Firavun ve avanesinin korktukları başına geldi ve ordularıyla beraber kazdıkları zulüm kuyusunda boğuldular.

O günden bugüne ne Firavunlar öldü ne Nemrutlar ne de Ebu Cehiller... Şairin dediği gibi "Ebu Leheb öldü diyorlar / Ebu Leheb ölmedi ya Muhammed! / Ebu Cehil kıtalar dolaşiyor." Üstelik zulümlerle abat olunamayacağını ve ilahi adaletin nasıl mazlumlar lehine tecelli ettiğini gören bir halkın bugün

Filistinlilere yönelik yaptığı katliam, tam bir akıl tutulması. Mütekebbir bir nefretin ve hırsın, gözleri ve kalpleri esir aldığı acımasızlıkta sınır tanımadığını maalesef görüyoruz. İnsanlıktan, vicdandan ve merhametten nasibi olmayan İsrail'in yaptığı bu soykırıma tüm dünyanın sadece seyirci kalması da insanlık için büyük bir utanç. Masum insanların, kadınların, çocukların üzerine günlerdir bombalar yağdırılıyor. Ülkeye yardım girmesine olanak tanımadığı gibi hastaneleri, okulları ve mabetleri dahi yakıyor, yıkıyor. Eşi benzeri görülmemiş bir kıyım yaşanıyor Filistin'de. Kendi atalarının maruz kaldığı zulmü unutan İsrail, Filistin halkını kuşatma altına alarak yok etmek ve yurtlarından sürmek istiyor. Buna karşın Müslüman Filistin halkı inançlarından aldıkları güçle metanet ve sabırla dimdik ayakta. Hz. Mevlânâ'nın da dediği gibi katil İsrail kendi kuyusunu kazıyor esasında: "Zalimlerin zulmü karanlık bir kuyudur; bütün âlimler böyle dediler: Daha ziyade zalim olanın kuyusu, daha korkunçtur. İlahi adalet 'daha kötüye, daha kötü ceza verilir' buyurmuştur. Ey zulümle bir kuyu kazan! Sen kendin için kazıyorsun, bari boyunca kaz."

Zulmün olduğu yerde adaletten söz etmek mümkün değildir. Adalet dini, dili, ırkı ne olursa olsun herkese insan olmanın şerefine yaraşır şekilde muamele etmektir. Zulüm varsa hiçbir şey hak ettiği yerde değildir, hiç kimseye hak ettiği şekilde muamele

edilmeyordur. İnsanlığın bunu defalarca tecrübe etmesine rağmen hâlâ kendisine dokunmayan zulme kayıtsız kalması ise büyük bir vebaldir. Hâlbuki adalet ve hakkaniyet herkese lazımdır. Bugün kendilerine dokunmayan ateşin yarın ne-reyi yakacağını kimse bilemez. Adalet de zulüm de Hz. Mevlânâ'ya göre birer tohumdur. O tohum vakti geldiğinde yeşerecek ve bir ağaç olacaktır. Zulüm tohumu zalimler için zehirli zakkum ağacı olacaktır. O vakit iyiler sevinir, kötülerin ise ahiri berbat olur. Çünkü gül eken gül derer, rüzgâr eken fırtına biçer. ■

Eşi benzeri görülmemiş bir kıyım yaşanıyor Filistin'de. Kendi atalarının maruz kaldığı zulmü unutan İsrail, Filistin halkını kuşatma altına alarak yok etmek ve yurtlarından sürmek istiyor.

Yasemin YILMAZ:

“Bir şeyin hayalini kurabiliyorsak ve o işe dair düşünceler uykumuzu bölüyorsa doğru yoldayız demektir.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

Projenizle birinci oldunuz. Bu projenizin esin kaynağı neydi ve onunla sosyal hayata nasıl dokunabilmeyi düşündünüz?

Ben projemin ortaya çıkışını bambu ağacının hikâyesine benzetiyorum. Bambu ağacının tohumdan filize geçme yolculuğu beş yıl kadar sürerken filiz hâlinden ağaç olma serüveni ise bir hayli hızlı. Fakat burada çok önemli bir husus var ki filiz baş göstermese de her yıl o tohumun bakımının yapılmasını ihmal etmemek gerekiyor. Benim bu projede tasarladığım çalışmaların tohum atma süreci de vaizliğe yeni başladığım yıllara dayanıyor. O sıralarda TV programlarındaki yarışmalar yerine gençlerin geleneksel zanaatlar, ziraat ve hayvancılık alanında bilgi edinecekleri bir yarışma düşünmeye başlamıştım. Kendi görev alanımda gençlerle yaptığım çalışmalar sırasında özellikle motor becerilerin gelişimine katkı sunacak faaliyetler üretmeye gayret ediyordum. Ancak benim tahayyül ettiğim diğer becerilerin gelişmesi konusunda daha farklı neler yapabiliriz ve daha fazla insana nasıl ulaşabiliriz diye düşünmeye de devam ediyordum. Özellikle sohbetlerimizde anlattığımız dürüstlük, yardımlaşma, israf, helal kazanç vb. konularda hayatın içinde uygulama alanlarının görülebilmesi ve akran öğrenmesinin katkısıyla sohbetlerde anlattığımız nebevî ahlak ilkelerini gençlerin hayatlarına nasıl daha etkin yerleştirebileceğimiz konusunda çalışmalara devam ederken Camiler ve Din Görevlileri Haftası münasebetiyle din görevlileri arasında yapılan proje yarışmasından haberdar oldum. Sayın Müftümüz görev yerimizde zaten güzel projeler yürüttüğümüzü ifade ederek bu konuda bizi teşvik ettiler. Başvuruların bitmesine çok az bir zaman kala özgün ve yürütülmemiş bir proje hazırlamak için çalışmalara başladım. İşte bambu ağacına benzetme sebebim de tam olarak burada devreye giriyor. Gençlik alanında çok faydalı hizmetleri olan Altınova Camii İmam Hatibi Faruk Üstün hocamıza yarışma için yapılabilecekleri ve bunun günümüzde revaçta olan sosyal medya ile daha çok insana ulaşması şeklinde, yarışma içeriğini anlattığımda kendileri, bunun çok iyi bir proje olduğunu ifade

ederek destek verdiler. Böylece yıllardır zihnimde olanları iki hafta gibi bir sürede proje hâline dönüştürmüş oldum. Proje komisyonunun da teveccühleriyle yarışmadan güzel bir netice ortaya çıktı. Tıpkı bambu ağacının altı haftada 27 metre boy atması gibi bir netice oldu benim için. Bundan sonraki süreçte gerek Başkanlığımızın gerekse amirlerimizin destekleriyle hayallerimizin gerçeğe dönüşmesi için çaba ve gayret göstereceğiz. Gençlerimizin hem eğlenecekleri yarışma içerikleriyle hem de öğrendikleri bilgileri hayatlarında uygulayıp sosyal medya hesaplarından da paylaşmalarına yönelik bu projemizi hayata geçirmek istiyorum. Böylece iyiliğin görünür olmasına ve yayılmasına vesile olacak çalışmalar yapmayı temenni ediyorum.

Bu projenizle birlikte farklı proje ya da çalışmalarla insanların hayatına dokunuyorsunuz. Bunlardan da kısaca söz edebilir misiniz?

Ben bir vaiz olmakla birlikte görev yaptığım ilçede gençlik koordinatörlüğünü de yürütmekteyim. Birçok din görevlisi hocamız gibi her yaş grubundan insana hizmet sunmaya gayret ediyoruz. Burada kısaca birkaç alanda yaptıklarımızdan bahsetmek istiyorum. Temel görev yerlerimiz olan camilerde hanım kardeşlerimize sohbetlerimiz olmakla birlikte gençlik merkezlerimizde ilkokuldan üniversiteye kadar tüm öğrenci gruplarıyla

sohbet ve etkinlikler yürütmeye çalışıyoruz. Geziler, piknikler ve sosyal sorumluluk gerektiren alanlarda çalışmalarda özellikle üniversiteli kız öğrencilerimizle kurduğumuz bağ ile hizmet üretmeye gayret ediyoruz. Devlet koruması altındaki öğrencilerimize değerler eğitimi derslerine devam ederken her sene 300'e yakın ortaokul ve liseli gencimizle de "Oku-Yorum" projesini sürdürüyoruz. Bizden önce ilçemizde görev yapan meslektaşlarımızın birkaç okulla altı yıl önce başlattığı bu projemiz, geçen sene 15 okula ulaştı. Bu projede de DİB yayınlarından çıkan eserlerden her ay bir kitabın okunmasını sağlıyor ve gençlerimizle mütalaasını yapıyoruz. İlçemizde bulunan şehit ve gazi yakını ailelerimizle 15 günde bir toplanıp şehitlerimiz için okunan hatimlerin duasını yapıyoruz. Yaklaşık iki senedir GSB Pursaklar Gençlik Merkezi'nin ve belediyemizin katkılarıyla Kur'an kurslarına katılım oranı daha düşük olan lise gruplarına yönelik "Yaz Okulu" projesini gerçekleştiriyoruz. Gençlerimizin dinî bilgileri edindikleri bu kurslar sayesinde hem il içi gezilerle hem de el sanatları ve geleneksel sporlar alanında etkinliklerle tezyin edilmiş bir tatil geçirmelerini sağlıyoruz. Bu vesileyle hizmetlerimizde yanımızda olan amirlerimize, din gönüllüsü hocalarımıza, kurumsal alanda iş birliği yaptığımız tüm çalışma arkadaşlarımıza, bilhassa eşime ve aileme desteklerinden dolayı teşekkür etmek isterim.

Sizin gibi din gönüllüsü kimselere ne gibi tavsiyelerde bulunmak istersiniz?

Hayal kurmayı tavsiye edebilirim. Bir şeyin hayalini kurabiliyorsak ve o işe dair düşünceler uykumuzu bölüyorsa doğru yoldayız demektir. Bu hayallere giden yolda önümüze engeller çıksa da Allah hiç ummadığımız kapılar açacaktır. Bazen çevremizdeki insanlar hayallerimize çelme takmak isteyebilirler ama unutmayalım ki gözlerimizi kapattığımızda bizim gördüğümüz güzellikleri görselerdi bize destek olurlardı. O yüzden yılgınlık göstermeden gayret edelim, böylece hayallerimizin gerçekleştiğini hep birlikte görmek nasip olsun. Yeter ki gayemiz Allah'ın razı olacağı işleri yapmak olsun. ■

Öz Geçmiş

Yasemin Yılmaz, 1984 yılında Ankara'da doğdu. Aslen Bayburtlu olan Yılmaz, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden 2006 yılında mezun oldu ve aynı üniversitede İslam tarihi ve sanatları alanında yüksek lisansını tamamladı. 2006 yılında Diyanet İşleri Başkanlığında Kur'an kursu öğreticisi olarak başladığı çalışma hayatına 2014 yılından beri vaiz olarak devam etmekte. Yasemin Yılmaz, evli ve iki çocuk annesidir.

MUTLULUĞU ANLAMAK

| Sümeyye TEKİN

“Mutluluk, bir yerde ve her yerde hiçbir şey beklemeden dünyayı ve insanları sevmektir.”

Albert Camus

Mutluluk nedir, kaynağı biricik midir? Gerçek mutluluk, maddi ve manevi mutluluk olarak ikiye mi ayrılır yoksa asıl mutluluk maddi ve manevi mutluluğun birleşiminden doğan o mükemmel uyumda mı gizlidir? Mutluluk mu insanın hayata bakışını güzelleştirir yoksa kişinin hayata bakış açısı mı mutluluk getirir?

Mutluluk, her insanın vazgeçilmez kaynağı olan ruhun en güçlü dayanağıdır. İnsan kavramını oluşturan beden ve ruh sözcüklerinin mükemmel birleşiminden doğan ışık, beden ve ruh arasındaki en güzel ahenktir mutluluk. Her insanın mutlu olmak için kendine sunduğu dayanak farklıdır. Çünkü her insanın hayata bakışı ve yaşamı anlama şekli farklıdır. Kimi mutlu olmak için ufak bir tebessüme ihtiyaç duyarken kiminin mutlu olması için güzel bir bakış yeter. Bazı insanlar kitaplarla mutlu olur bazı insanlar şarkılarla. Kimisi mutlu olabilmek için güneşli havanın tadını çıkarırken kimisi yağmurlu havanın yolunu göz-

ler. Mutluluğun kaynağı biricik değildir. Bu düşünceyi ortaya atabilmemiz için dünya üzerinde yaşayan bütün ruhların aynı şeyden aynı hazzı aldıklarını ve aynı hisleri paylaştıklarını söylememiz gerekir. Hâlbuki bu mümkün değildir.

Bunun yanında her insanı mutlu edebilen dayanaklar da vardır. İnsan, sırtını dayayabildiği bir ailesi varsa mutludur, hayatını geçirdiği dört duvar içinde yeni bir dört duvar inşa etmiyorsa mutludur, kendini kendisiyle sınırlamıyorsa mutludur, duygularının ve düşüncelerinin katili değilse mutludur, yeni güne hevesle adım atıyorsa mutludur, en önemlisi de kendine değer verip kendi olmayı becerebiliyorsa mutludur.

Mutluluk kavramı iki biçimde kategorize edilir: Gücünü maddi kaynaklardan alan mutluluk ve gücünü maneviyat bağından alan mutluluk. Bu bağlamda insanlar da maddiyatla ve maneviyatla mutlu olan insanlar olarak ikiye ayrılır. Maddiyatla mutlu olan insanlar, mutlu olmanın temelini evlat çokluğuna, akrabalık ilişkilerine, etrafındaki insanların kalabalıklığına ve elindeki maddi gücün miktarına dayandırır. Her şeyin bunlardan ibaret olduğunu, bunlardan biri bile eksik olursa yaşamlarını sürdürmeyeceklerini düşünürler.

Bu nedenle daha çok çalışıp daha çok kazanmak, gücüne güç katmak, hayatlarının yegâne amaçları olmuştur. Ama unuttukları bir şey vardır: Maddi kazanç asla gerçek mutluluğu getirmez.

Gelelim maneviyat bağından doğan mutluluğa. Bu insanlar, mutlu olmak için elle tutulur bir neden aramazlar. Ufak bir tebessüm bile mutlu eder onları. Duygularına ve ruhlarına önem verirler. Severler, sayarlar. Ahlaki değerlere özen gösterirler. İnsanın sadece bedenden oluşan bir varlık olmadığını farkındadırlar. Huzur, sevgi, sağlık ve merhamet gibi özelliklerin parayla satın alınmayacağına bilincindedirler. Maddi mutluluğun geçici olduğunu lakin manevi mutluluğun ebede kadar süreceğini göz önünde bulundurarak yaşamlarını sürdürürler. Bunun en güzel misali Yunus Emre'dir. Bu büyük Hak âşığı, dünya malının getirdiği mutluluğu reddeder ve ilahi aşka yönelir. Yaratıcı'ya duyduğu manevi aşkla, Yarıdan ile kurduğu manevi bağla kendini mutlu eder.

İnsanın mutlu olmasını sağlayan, ona mutluluk getiren, hayata karşı bakış açısıdır. Her insan kendine has bir hayat penceresi yaratır kendine. İnsan kendi ruhunun mimarı, aynı zamanda katili de olabilir.

Ruhunun mimarı olabilmesi için insanın temelini dayadığı mutluluk direğinin sağlam olması gerekir. O direk sağlam olduktan sonra o direğe tutunan diğer taşlar da güvenli bir biçimde yerli yerine oturacaktır. Aksi durumda direği ayakta tutamaz. Etrafına döşediği taşlar birer birer dökülmeye ve insanı içten içe çökertmeye başlar. Ruh bedene düşman ederek beden ruh katili olmasına sebebiyet verir.

İnsan mutlu olabilmek için hayata olan bakışını olumlu bir yönde ilerletmelidir. İnsanları bakış açılarına göre yaşama pozitif ve negatif bir pencereden bakan insanlar olarak iki şekilde kategorize edebiliriz. Hayata olumlu bakan birinin yaşamış olduğu haz ile hayata olumsuz bakan birinin aldığı haz bir olamaz. Yaşama pozitif pencerelerden bakan insanlar, sorunlar karşısında engel tanımaz. Yaşadıkları her şeyi iyiye ve güzele yormayı bilirler. Bu sayede düşünceleri güzelleşir, bu güzelleşme ruhlarına mutluluk olarak yansır. Lakin hayata negatif pencerelerden bakan insanlar yaşadıkları her sorun için bahanelere sığınır. Sürekli bir yorgunluk vardır üzerlerinde, hiçbir şey yapmak istemezler. Bu insanlar üşengeç değildir aslında sadece mutsuzdurlar.

Hayata karşı bakış açımız, mutluluğumuzu büyük oranda etkiler. Biz hayata hangi pencereden bakmayı seçersek bedenimiz ve ruhumuzdan oluşan hayat filmimiz de o biçimde yol alır. ■

HAYATIN SONBAHARI YAŞLILIK

Ali YILDIZ

Kırşehir Akpınar İlçe Müftüsü

Bizler farkına varamasak da hayat su gibi akıp geçti. Dünün çocukları bugün gençleri, dünün gençleri de bugünün yaşlıları oldu. Dünkü yaşlılar toprağın altına gittiler.

Bizler yoksuk, Yüce Allah bizleri zayıf, güçsüz ve bakıma muhtaç bir çocuk olarak yarattı. Sonra güç kuvvet verdi. Daha sonra da eski güçsüzlüğümüze yeniden döndürdü.

Hayatın bu kaçınılmaz gerçeğini Yüce Kitabımız şöyle ortaya koymaktadır: “Allah, sizi güçsüz olarak yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından bir güç veren, sonra gücün ardından bir güçsüzlük ve yaşlılık verendir. O dilediğini yaratır. O hakkıyla bilendir, hakkıyla kudret sahibidir.” (Rum, 30/54.)

Gençlik ilkbahar gibiydi, yaşlılık sonbahara benzedi. Sonra öyle bir kış oldu ki arkasından bir daha bahar gelmedi. Artık gören gözler önünü göremez

oldu. Dağları aşan dizler düz yolda gezemez oldu. Kur’an-ı Kerim’de yaşlılık, “ömrün en düşkün çağı” (Hac, 22/5.) olarak ifadesini bulur. Çünkü çocuklukta muhtaçlık, güçsüzlük ve kendine yetmezlik ile yaşlılıktaki muhtaçlık, güçsüzlük ve kendine yetmezlik farklıdır. Çocuklukta hiçbir tavır ve davranıştan olumlu ya da olumsuz anlam çıkartılmazken yaşlılıkta durum böyle değildir. Yüze, söze ve davranışlara yansıyan tutumlar hemen fark edilir. Ayrıca yaşlılıkta yıl yılı, ay ayı, gün günü aratır. İnsan her geçen gün vücudundaki değişime tanıklık etmiyor mu? Fiziksel değişimin yanında insanın psikolojisinde, dayanma gücünde ve zihni melekelerinde de zayıflıklar ortaya çıkmıyor mu? Bu sebeplerle aktif yaşamdan pasif yaşama geçiş yaşlılar için kolay olmaz. Eski günlere özlem duyulur. İlgi ve merhamekte muhtaç hâle gelinir.

Eşinin, arkadaşının ve dostlarının bir bir hayata veda edişlerinin de yaşlıların hayatında farklı bir anlamı vardır. Yaşlılar eski dinamikliğinin, alıştığı ilginin, sözüne değer verilmesinin hasretini duyar. Şayet değer veren evlatlara sahipse bunun için secde eder, dua eder, şükreder. Yaşlılığı ayrı bir bereket, umut, huzur ve mutlulukla geçer. Ama dinlenilmiyor, kendisiyle konuşulmuyor, yüzüne bakılmıyor, kendisine kıymet verildiği hissettirilmiyorsa... İşte o zaman yaşlılık hayatının acı zamanları başlamıştır. Kucağında büyüttüğü evlatlar ile arasına dağlar girmiştir. Belki gecenin karanlığında, sessiz ve

yalnız odasında, uykusuz gecelerinde yanaklarından yaşlar süzülüyordur.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), toplumun tüm kesimleri ile ayırım yapmaksızın ilgilendiği gibi yaşlılarla da özel olarak ilgilenirdi. Yaşlılarla saygı, sevgi, hürmet ve anlayış eksenli bir ilişki kurmuştu. Onları hayatın neşesine çekmek için şaka yapar, ikramda önceliği onlara verir, sözü onlardan başlatırdı.

Yaşlılıktan saçı ve sakalı bembeyaz olmuş, gözleri görmeyen ve yanına kadar getirilen yaşlı bir kişi için Peygamberimiz mahcubiyet duymuş, “Keşke getirmeseydiniz de biz onun

Yaşlılar bizim için evimizin bereketi, sohbetimizin sıcaklığı, cenneti kazanmanın anahtarı, karanlık günlerimizde yolumuzu aydınlatan bir kandildir.

yanına gitseydik...” diyerek yaşlılara olan hürmetini ortaya koymuştur. (İbn Hanbel, VI, 350.) Yine yaşlı anne ve babayı kastederek Rabbin hoşnutluk ve öfkesinin onların hoşnutluk ve öfkesine bağlı olduğunu belirtmiştir. (Tirmizi, Birr, 3.) Ayrıca Hz. Peygamber, “Eğer süt emen çocuklar, beli bükük yaşlılar, otlayan hayvanlar olmasaydı üzerinize azap sel gibi inerdi.” (Taberani, *el-Mu’cemü’l-Kebir*, XXII, 309.) diyerek yaşlıları, rahmetin devamının tecellisi olarak görmüştür.

Yaşlıların oturuşunda, kalkışında, hayata bakışında ayrı bir mana vardır. Yılların yüzlerine çizdiği çizgilerde, saçına sakalına bıraktığı ak tellerde ayrı bir güzellik vardır. Yaşlılar bizim için evimizin bereketi, sohbetimizin sıcaklığı, cenneti kazanmanın anahtarı, karanlık günlerimizde yolumuzu aydınlatan bir kandildir. Bu yüzden onların sağlık sorunlarıyla ilgilenilmesi, gönüllerinin hoş tutulması, kötü davranılmaması, kırıcı, azarlayıcı, rencide edici söz ve davranışlardan uzak durulması gerekir. Onları yalnız, yoksun ve yoksul bırakmadan, en küçük bir rahatsızlık belirtisi olarak onlara “öf” bile demeden, huzur içinde yaşayacakları sosyal bir ortamın hazırlanması, insanlık görevidir.

Sevgili Peygamberimizin şu sözünü hatırımızdan çıkarmayalım: “Bir genç, ihtiyar bir kimseye yaşı sebebiyle ikramda bulunursa Allah, yaşlılığında ona ikram edecek kimseleri mutlaka takdir eder.” (Tirmizi, Birr, 75.) ■

YUSUF SURESİ

Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yusuf suresi, Kur'an-ı Kerim'deki sıralamada on ikinci, iniş sırasına göre eli üçüncü sure olup 111 ayetten oluşmaktadır. Surenin tamamı Mekke döneminde Hud suresinden sonra nazil olmuştur. (İbn Âşur, *Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunus, 1984), 12/197.) İlk üç ayetiyle yedinci ayetinin Medine'de nazil olduğuna ilişkin rivayetler zayıf ve mesnetsiz olarak değerlendirilmiştir. (İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-azim*, Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000), 8/5.) Muhtevasına ve işaret ettiği konulara bakıldığında surenin, hicretin arifesinde meydana gelen olaylar esnasında, yani Kureyş'in Hz. Peygamber'i öldürme, sürgün etme veya hapsetme planlarını tasarladığı sırada ve bir defada inmiş olduğu anlaşılmaktadır. (Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2005), 2/433.) Sure ismini 4 ila 102. ayet arasında kıssası anlatılan Yusuf Peygamber'den (a.s.) almıştır. Söz konusu sure, bir peygamberin hayatının bütünü anlatması cihetiyle tek sure olma özelliği taşımaktadır. Kur'an, surede anlatılan Hz. Yusuf'un kıssasını "ahsenü'l-kısa" yani kıssaların en güzeli olarak nitelendirir. (Yusuf, 12/3.)

Yusuf suresinin, sahabilerin Hz. Peygamber'den kıssa anlatmasını talep etmeleri üzerine nazil olduğu rivayet edilmiştir. Bazı müfessirlere göre ise sure Yahudi bilgincilerinin telkini ile Mekke müşriklerin ileri gelenlerinin Hz. Peygamber'e İsrailoğullarının Mısır'a niçin gittiklerini sormaları üzerine nazil olmuştur. (Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an*, 2/433.) Surenin sebebi nüzülüne ilişkin bir başka görüş de Yusuf suresinin Allah Resulü'nü teselli etmek için indirildiğidir. (Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Yayınları 1982, 4/2841.) Zira bu sure, Sevgili Peygamberimizin en hüznü ve sıkıntılı dönemlerinde inmiştir. O, sevdiği eşi Hz. Hatice ve kendisini müşriklere karşı koruyan amcası Ebu Talip'i bu süreçte kaybetmiştir. Hüzün yılı olarak ilan edilen böyle bir zaman diliminde söz konusu surenin nüzülü Müslümanlar için büyük bir teselli ve müjde olmuştur. Zira kıssanın kahramanı olan Hz. Yusuf da Filistin'de kardeşleri tarafından birtakım eziyetlere ve kötülöklere maruz kalmıştı. Fakat o, Mısır'da devlet yönetiminde önemli bir konuma gelmiş, yıllar sonra çok sevdiği babasına ve ailesine kavuş-

muştur. Dolayısıyla bu surede anlatılan kıssa ile dolaylı olarak Hz. Muhammed (s.a.s.) ve arkadaşlarına, sabrettikleri takdirde Hz. Yusuf'a verilmiş olan mükâfatın bir benzerinin onlara da verileceğini ve Kureyşlilerin kendilerine boyun eğceğini müjdelemektedir. (*Kur'an Yolu Tefsiri*, 3/209.) Diğer taraftan Yusuf suresi, bir önceki sure olan Hud suresiyle geçmiş peygamberlerin kıssaları ve Hz. Peygamber'e inen vahyin ispatını ele alması yönüyle benzerlik gösterir.

Yusuf suresinde 4. ayetten 102. ayete kadar Hz. Yusuf, kardeşleri ve babaları Yakup (a.s.) arasında geçen olaylar ele alınır. Bunun yanında dedeleri İshak ve Hz. İbrahim'den de söz edilir. (Yusuf, 12/38.) Bu bağlamda Yusuf Peygamber'in yaşadığı sıkıntıları iman, sabır ve tevekkülle nasıl aştığı anlatılır. Kıssada Hz. Yusuf'un, kardeşleri tarafından kuyuya atılması, onu kuyudan çıkararak kafile tarafından Mısır'da köle olarak satılması, bir iftira sonucu zindana atılması, Mısır melikinin gördüğü rüyayı yorumlaması neticesinde cezaevinden çıkarılıp mali işlerden sorumlu üst düzey bir yöneticiliğe getirilmesi, uzun süreli bir ayrılıktan sonra babası ve kardeşleriyle tekrar buluşması gibi konular ele alınmıştır. (*Kur'an Yolu Tefsiri*, 3/210.)

Kıssa daha sonraki ayetlerde, kardeşlerin kıskançlıkları

nedeniyle Hz. Yusuf'u kuyuya atıp babalarına kurdun yediğini söyleyerek işledikleri suçu bir yalanla gizlemeye çalışmaları ve Yusuf'un kuyudan çıkarılıp köle olarak satılmasının anlatımıyla devam eder. (Yusuf, 12/16-20.) Yusuf'u köle pazarında satın alan kişi devletin ileri gelenlerinden Mısır Azizi'dir. (Mevdûfî, *Tefhim*, 2/448-449.) Yusuf'u eve getirdiğinde eşine, ona iyi bakmasını ve onu evlat edinebileceklerini söyler. Zamanla genç bir delikanlı olan Hz. Yusuf'a bu kez tuzak kuran kişi evinde büyüdüğü kadın olmuştur. Nitekim Hz. Yusuf, Aziz'in karısının sinsi planıyla büyük bir iftiraya uğrar. Yusuf (a.s.), eşinin evde bulunmadığı bir sırada kapıları kilitleyerek kendisiyle yakınlaşmak isteyen kadının çekiciliğine ve ortamın elverişli olmasına rağmen, velinimetine ihanet etmekten Allah'a sığınarak bir iffet ve sadakat örneği sergiler. (Yusuf, 12/21-32.) Olayın şehirde duyulmasının ardından ortalığın yatışması için Yusuf'un (a.s.) zindana atılmasına karar verilir. Hadizatında zindana atılarak onlardan kurtulmak Hz. Yusuf'un arzusudur. Çünkü o, olayın ardından kendisine yapılan tehditler karşısında, "Rabbim! Zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir." (Yusuf, 12/33-34.) diyerek günah işlemektense zindana atılmayı tercih etmiştir. Zindana kendisiyle beraber

giren kimselerden ikisiyle arkadaş olan Hz. Yusuf, onlara tevhid dinini anlatarak tebliğ vazifesini yerine getirir. (Yusuf, 12/36-40.) Burada arkadaşlarının gördükleri rüyaları isabetli bir biçimde yorumlayan Yusuf Peygamber'in bu özelliği kısa sürede çevrede duyulur. Yorumlarına göre zindandan kurtulacağını umduğu arkadaşından dışarıya çıktığında Melike kendisinden bahsetmesini söyler. Ancak o zindandan çıkınca bunu unuttur. (Yusuf, 12/41-42.) Nihayet melik bir rüya görür ve bunun yorumunu yanındakilerden ister fakat kimse isabetli bir yorum yapamaz. O zaman arkadaşı Hz. Yusuf'u hatırlar ve hemen ona giderek kendisinden kralın gördüğü karmaşık rüyayı yorumlamasını ister. Melikin gördüğü rüyada yedi zayıf inek yedi besili ineği yemiştir. Rüyada ayrıca yedi yeşil başak ve bir o kadar da kuru başak vardır. Hz. Yusuf rüyanın yorumunda, yedi yıl bolluğun ardından yedi yıl kıtlığın yaşanacağını haber vererek alınması gereken tedbirleri dile getirir. Arkadaşı ondan öğrendiği bu yorumu melike aktardığında yorumdan büyük bir memnuniyet duyan melik, Yusuf'u huzuruna getirmelerini emreder. (Yusuf, 12/36-50.) Ancak Yusuf kendisine yapılan suçlamanın açıklığa kavuşturulup temize çıkarılmadan hapisten çıkmayacağını belirtir. Teklifi kabul gördükten sonra melik onu

yanına çağırır ve ondan özel danışmanı olmasını ister. Hz. Yusuf ise kendisine ülkedeki mali işlerin sorumluluğunu vermesini ister, melik de bunu kabul eder. (Yusuf, 12/51-55.) Bundan sonra artık onun için saray yılları başlamıştır.

Melikin rüyasında gördüğü gibi yedi bolluk yılı gelip geçer ve yedi yıl süren kıtlık dönemi başlar. Mısır halkı uzun süren kuraklık ve kıtlıktan Hz. Yusuf'un tedbirleri sayesinde etkilenmezler. Ancak Hz. Yakup ve oğullarının yaşadığı Kenan bölgesi zor durumda kalmış ve kıtlık yıllarında çevredeki insanlar gibi onlar da Mısır'dan erzak satın almak zorunda kalmışlardır. Bu amaçla Yakup (a.s.) en küçük çocuğu dışındakileri Mısır'a gönderir. Kardeşleri Hz. Yusuf'un karşısına çıktıklarında onu tanımazlar. Yusuf (a.s.) ise onları tanımıştır. Güzel bir şekilde kardeşlerini ağırlayan Hz. Yusuf, istedikleri erzakı onlara verdikten sonra ikinci gelişlerinde üvey kardeşlerini de (kendi öz kardeşi Bünyamin) getirmelerini ister, aksi hâlde kendilerine erzak verilmeyeceğini söyler ve ödedikleri bedeli de yüklerinin içine koydurur. Kardeşleri Kenan diyarına döndüklerinde durumu babalarına anlatırlar ve erzak bedelinin de iade edildiğini belirtirler. İkinci kez gidecekleri sırada babalarından

**Melikin
rüyasında
gördüğü gibi yedi
bolluk yılı gelip
geçer ve yedi
yıl süren kıtlık
dönemi başlar.
Mısır halkı uzun
süren kuraklık
ve kıtlıktan
Hz. Yusuf'un
tedbirleri
sayesinde
etkilenmezler.**

âdeta zorla izin alıp Bünyamin'le birlikte Mısır'a varırlar. Huzura çıktıklarında Yusuf (a.s.) kendini öz kardeşine tanıtır. (Yusuf, 12/58-69.) Daha sonra gelişen birtakım olayların ardından Hz. Yusuf diğer kardeşlerine de kendisini bildirir. Kardeşleri pişmanlıklarını dile getirirler. Küçük bir çocukken kendisine büyük bir haksızlık yapan kardeşleriyle yüzleşen Yusuf Peygamber, "Bugün yaptıklarınız yüzünüze vurulmayacak, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir." (Yusuf, 12/92.) diyerek kendilerine herhangi bir sitemde bulunmayacağını ve Allah'tan bağışlanmalarını dileyeceğini bildirir ve onları affeder. Daha sonra kardeşlerinden ülkelerine dönüp anne ve babalarını Mısır'a getirmelerini söyler. Sonunda bütün aile Mısır'a gelir ve buraya yerleşir. Hz. Yusuf annesini ve babasını tahtına oturtur; onlar da Yusuf'a tazimde bulunur. (Taberi, *Câmiu'l-beyan*, Kahire: Dâru Hicre, 2001), 13/454-456.) Böylece Hz. Yusuf'un rüyası gerçekleşmiş olur. Kıssa Yusuf'un (as) şu duasıyla sona erer: "Ey Rabbim! Bana iktidar verdin ve bana rüyaların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada da ahirette de beni yönetip himaye eden sensin. Müslüman olarak canımı al ve beni iyi kulların arasına kat!" (Yusuf, 12/101.) ■

Türkçedeki yapım eklerine hayranım. Duygudan “duygulu” kelimesini doğuran, yağıştan “yağışlı” kelimesini üreten, etkiden “etkili” kelimesini çıkararak, görgüden “görgülü” kelimesini dilimize hediye eden “-lı-li-lu-lü” eklerine daha çok hayranım. Bir kelime, isterse dünyanın en uzak dilinden olsun, bu eklerden birini aldığı anda artık onu yabancı sayamayız, sözlüğümüzün başköşesinde konuk ederiz. İzzetli kelimesi de bunlardan biri. Biz Türklerin, çocuklarına, “İzzet” ismini layık görmesine de ayrıca hayranım.

Şimdilerde dilimizden çekilen “izzet” ve ondan türetilen “izzetli” kelimesi ne çok anlam barındırıyor... Doksan dokuz güzel isimden biri olan “Aziz” de izzetle aynı kökten: İzzetli bir isim!

Allah dilediğini izzetli, dilediğini zelil kılar.

Allah’ın “Aziz” olduğunu aklımızdan çıkarırsak, İslam’ın izzetini gözetmezsek, Allah korusun, hâlimiz perişan olur.

İzzet-i nefsimizi gözetmiyorsak kişiliğimizi kaybederiz.

İzzetliyse güçlüyüzdür, saygınızdır.

İzzetimizi kaybedersek alçalırız, kaybedenlerden oluruz.

İzzet, insan olarak kimliğimizin değerini belirler.

Türkçenin doğrudan Kur’an’dan aldığı kelimelerden biridir izzet; içinde/nefsinde izzeti barındıran bir dil de izzetlidir.

İzzet kelimesi hem izzet-i nefis tamlamasında hem kişi ismi olarak yakın zamana kadar yaygındı. “İzzetli” kullanımı da! Her üçü de dilimizden çekiliyor...

Bereket, Zile’den derlenen, Ali Ekber Çiçek’in söylediği o “izzetli” türkü hâlâ dolaşımında:

“İzzetli hürmetli bilirim seni

Erin ere yolu düş gelir böyle

Kişi sevdiğini gönülde bulsa

Dostun dosta huyu hoş gelir böyle.”

İZZETLİ

DİVAN ŞİİRİNDE AHLAKİ DEĞERLERİMİZ MÜRÜVVET

Dr. Halil İbrahim HAKSEVER
Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

*Sana kaldı mürüvvet senden özge hiç kimsem yok
Gözüm cânım efendim sevdiğim devletlü sultânım*
Fuzuli

İslam edebiyatı ve ahlak literatüründe anlamı çok geniş olan kavramlardan biri de mürüvvettir. Cahiliye devri Arap edebiyatında kişinin bedenî üstünlüklerini ifade eden kelime, İslami dönemde “ahlaki ve manevi meziyetler” anlamı kazanmış; âlimler tarafından Kur’an-ı Kerim’deki, “kolaylığı seç, iyi olanı emret, cahillerden yüz çevir” (Araf, 7/199.) ayetiyle de ilişkilendirilerek pek çok davranış güzelliği ve ahlaki erdemleri kapsayacak şekilde anlaşılmıştır. (M. Çağrı, Mürüvvet, *DİA*, c. 32, s.61-62.) Affetme, kötülüğe iyilikle karşılık verme, insanlara yumuşak davranıp güzel söz söyleme, günahlardan kaçınma, cahillerden ve aşağılık kimselerden yüz çevirme, harcamada ölçülü olma, akrabalık bağlarını koruma gibi çeşitli anlam katmanlarını ifade edecek şekilde yorumlanan kelime, Resulullah’ın bir hadisinde, “Kişinin onurlu oluşu dinini, mürüvvetli oluşu aklını, soylu oluşu ahlakını yansıtır.” şeklinde konu edilmiştir. (Müsned, II, 365.) Cömertlik, misafirperverlik, sevgi, yardımlaşma, sözünde durma, hayâ, dilini kötü sözlerden sakınma gibi farklı konularda serdedilmiş pek çok hadisin de mürüvvetle ilgili olduğu söylenmiştir. Kelimenin mertlik, yiğitlik, insanlık manaları yanında günümüzde daha çok anne ve babanın, çocuklarının doğum, evlilik, başarı gibi sevin-

dirici hâllerinden duydukları mutluluk anlamlarında kullanıldığı bilinmektedir.

Din ve ahlak kitaplarında geniş anlam yelpazesıyla yer alan terim, tabii olarak edebî metinlerde de kendine yer bulmuş, şairlerin güzel huy ve ahlakı tarif ve tasvir etmede tercihlerinden biri olmuştur.

Mürüvvetli metinler

Hayatı bütünüyle yansıtmayı, “iyi ve güzel” olanları özellikle nazara vermeyi meslek edinen divan şairleri, bazen hasretle bazen de teşvikkâr üsluplarla kalemlerini bu güzelliklerle bezemişler; “maruf” olan davranışları tavsiye etmişlerdir. Adları çeşitlenip değişse de erdemli her söz ve davranış, şiirlerinin konusu olmuştur. Modern zamanlarda nicedir unuttuğumuz ve kullanımdan neredeyse düşen “mürüvvet” kelimesi kadim dönemlerde usta şairlerin kaleminde hayat buluyor, edebî metinlerle zihin ve gönüllere nakşoluyordu hâlbuki. İnsanın içinde bir yerlere dokunan bu nahif kelimeimizin klasik metinlerden yansıyan manalarına bakmakta fayda var.

Osmanlı şiirinde kavram yaygın olarak iyilik, ihsan manalarıyla anlaşılmiş olup şairler hep “çaresiz/muhtaç” vasfıyla nitelendirildikleri için aşk duygusuyla uyumlu şekilde beyitlerde daha çok bu yönde bir kullanım söz konusu olmuştur. Kendi aczini dile getiren şair, yazdığı şiirinde, Peygamberimizden tam da bunu istemiş; ahlakı Rabbimiz tarafından

övülen o yüce zatın şerefli vasıflarının birkaçını sıralayarak merhamet dilenmiştir:

Fakîrem bî-kesem bî-çâreyem muhtâc-ı ihsânam

Benim gibi garîbe merhamet hakkâ mürüvvetdir

O mahmûdü'l-hisâlin her nefesde gerçi kim şânı

Fütüvvetdir mürüvvetdir sehâvetdir semâhatdir (Vahyî)

Şairliğin ayrılmaz parçası olan gam ve hüznün kendisine en çok yakıştığı şairlerin başında gelen Fuzuli de kelimeyi bu manada kullanmış; çektiği dertlerden dolayı rahatının kaçtığını, artık dayanacak gücünün kalmayıp tahammülün sınırına geldiğini, artık iyilik görme zamanı geldiğini ve gönlünün (veya devletin) sultanından merhamet beklediğini bütün içtenliğiyle ifade etmiştir:

Devr cevrenden ten ü cânımda râhat kalmadı

Sûret-i hâlimde âsâr-ı ferâğat kalmadı

Mihnet ü gam çekmeğe min-ba'd tâkat kalmadı

Rahm kıl devletlü sultânım mürüvvet çağıdır (Fuzuli)

Mürüvvetin mertlik, insanlık manalarını vurgulayan diğer şair, bu güzel vasfın ancak kalbe hükmeden sevgiliye verildiğini; kahpeliğin de mert olmayan alçaklarda bulunduğunu açıkça belirtmiştir. Böyle söyleyen şair aynı zamanda iyilik

duygusunun kime yakıştığına, kimde olması gerektiğine de işaret ederek kişilere uygun huy ve ahlakı bir nevi tarif etmiştir:

Mürüvvet âdemîlik merdlik dildâra gelmişdir

Muhanneslik denîlik kahpelik ağıâra gelmişdir (Süheylî)

Tabii bütün güzellikler karşılıklı ve temelde iyi niyete bağlı olduğundan, mürüvvet duygusunun düşmanlık besleyenlere yöneltilemeyeceğini yine bir şairimiz söyler. Zalimin mazluma acımayacağını, mürüvvet sahibinin de düşmanlara şefkat göstermeyeceğinin/göstermemesi gerektiğinin ifade edilmesi dikkat çekicidir:

Sefehkârân-ı zulmün kalbi mazlûma rakîk olmaz

Belî merd-i mürüvvet düşmen insâna şefîk olmaz (Lebîb)

Karşıdan iyilik beklentisine giren dertli insanlar, gördüğü ihsanın içten ve samimi olmasını arzular. İyilik yapılırken öyle başa kakar gibi değil, muhtaç olana sanki gönlünü sunuyormuş gibi bir yaklaşımı hepimiz bekleriz. Dertli şair, hastalığına(!) ilaç uygulayacak mürüvetsiz (sevgisiz) hekimden

yakın bir ilgi göremediğinden, soğuk ve kuru bir davranışla vereceği ilacın şifasına pek inanmamış görünmektedir:

*Minnet-i huşk ey tabîb-i bî-
mürüvvet tâ-be-key*

*Merhemîn yâ derdîme dermân
ola yâ olmaya (Agâh)*

(Hâmiş: Tabib-hasta ilişkisiyle alakalı insanlık tarihinde ne ibretlik hikâyeler yaşanmıştır kimbilir... Hekimlerden mürüvvet de bekleyen dert küpü eski şairlere rahmet, hastasına sunduğu ilacına merhametini de ekleyen hekimlere selam olsun!)

Mürüvvette sıcak bir şefkat tasavvur eden divan şairi, kelimeye cömertlik anlamını da katar. Bu vasfı taşıyanın şecaatli olmasını öngören bir mesnevi şairi, özellikle didaktik metinlerde kavram tarifine de girerek manayı genişletir. Mürüvvet ehlini cömert kişiyle ikiz gibi görür, bunların, insanı fayda ve hayra gark edeceğini düşünür:

*Tev'em olup ehl-i mürüvvetle
cûd*

*Sanasın elbetde ider gark-ı
sûd (Hakanî)*

Mürüvvet sahibinin, dostların ihtiyaçlarını gidermesi gerektiğini söyleyen diğer şair de bu kavramda iyilik ve cömertlik anlamını tahayyül etmiştir:

**Hayatı
bütünüyle
yansıtmayı,
“iyi ve güzel”
olanları
özellikle
nazara vermeyi
meslek edinen
divan şairleri,
bazen hasretle
bazen de
teşvikkâr
üsluplarla
kalemlerini bu
güzelliklerle
bezemişler;
“maruf” olan
davranışları
tavsiye
etmişlerdir.**

*Dostlar hâcetin revâ itmek
Olur ehl-i mürüvvet olana farz
(Filibeli Vecdi)*

İnsanoğlu sahip olduğu ahlaki erdemlerle Hak ve halk katında kıymet kazanır. Bu değerlerin yokluğu şairlerin dikkatini çeker. Onun için gerekli gördükleri yerlerde uyarıcı ve yol gösterici üslupla yazarlar. Kâmil insan, kötülüğe aynıyla karşılık ver(e)mez, anlayışsız kaba insanların kötü sözlerine muhatap olduklarında bunu “selam” ile karşılar. (Furkan, 25/63.) Şairimiz de böyle güzel bir davranışı tavsiye etmiş; iyilikle kötülüğün farkını bilen akıllı kişinin kötülük edene iyilik etmemesini hata olarak görmüştür:

*Yamanlık yahşılık keyfiyyetin
ma'lûm iden âkıl*

*Yamanlık idene yahşılık
itmezse yaman eyler (Fuzuli)*

Hacı Bektaş Veli'nin “incinsen de incitme” öğüdüne benzer bir uyarıyı hikmet şairimiz şöyle belirtir:

Cevr ile kimseyi bîzâr etme

*Sana cevretse de âzâr etme
(Nabi)*

Bu yüce gönüllülük, ürüvvetin en üst mertebesi olsa gerek.

Hayatlarında kalleşliğe prim vermeyen yiğitler, mücadeleyi/savaşı galip bitirip sulha varınca zayıf anlarında artık rakiplerine bir müdahalenin yapılmayacağını bilirler. İşte burada mürüvvet duygusu devreye girer, “düşene vurulmaz” düsturunca zaferin sevincini de sınırlı tutarlar. Hikemi şiirin

bir başka üstadı da bu uyarıyı yapmış; zaferi kazananın intikam duygusuna girmemesini, mürüvvetli insanın (zaten yenilmiş olan) düşmanın hezimetinden gereksiz bir sevince kapılmaması gerektiğini hatırlatmıştır:

*Muzaffer vakt-i fırsatda
adûdan intikâm almaz*

*Mürüvvet-mend olan nâ-
kâmi-i düşmenle kâm almaz
(Ragıp Paşa)*

Alicenaplık dediğimiz bu hasletin uygulandığını da çiğnenmediğini de tarih sayfaları bize göstermektedir. Yine biliriz ki mürüvvetli kişi aynı zamanda merhamet sahibidir, felek intikam almaya fırsat verse dahi hasmını affedebilendir:

*Kerîm odur ki mücâzât-ı af ide
hasma
Felek müsâ'ade-i intikâm
verdikçe (Nahîfî)*

Dünyanın hilelerine aldanmamızı salık veren diğer şair, insana cefa çektiren şu cihan- da az bulunan ahlaki değerleri sıralar:

*Cihânın mekrine aldanma ey
dil pür-cefâdır bu
Hakîkatsiz mürüvetsiz
keremsiz bî-vefâdır bu (Ravzî)*

Şair beytinde dünyanın aldatıcılığına işaret ettiği gibi mürsel mecaz sanatıyla insanların hâllerindeki olumsuzluklara da dikkat çekmektedir.

Teşbihli konuşmak insanın fitratında vardır. Bu tabii meyli sanata dönüştüren şairler verdiklerini de övdüklerini de

hep benzetmelerle tanırlar. Asrının meşhur şairi de böyle yapmış; kasidesini sunduğu zatı ulu bir ağaca, kalbini ilim merkezine, mürüvvetli huyunu da ağacın meyvesine benzeterrek belki de nasibine düşecek ikramın hayalini kurmuştur:

*Bir levhadır ki kalbi ulûm anda
mündemic*

*Bir devhadır ki zâtı mürüvvet
ana simâr (Zatî)*

İnsanların ahvalini gözlemleyen şairler söylediklerinde ne kadar mübalağa yapmışlar bilemeyiz ama kendi tespitlerine göre beğenilmeyecek bazı durumlar da görmüş olmalıdır. Metinlerinde maruf olana teşvik olduğu gibi münkerden de şikâyetleri vardır. Yaşanan durum ve dönemlere göre değişse de olumsuzluğu genellemelerini artık şairliklerine vermek gerekir.

Mantik'ut-Tayr tercümesinde, saf bir mürüvete sahip olunmadan fütüvvet yolunun bilinemeyeceğini belirten şair, birbirini tamamlayan iki erdem dikkat çeker:

*Çün arıtmadın mürüvvet
gölünü*

*Sen ne bilesin fütüvvet yolunu
(Gülşehrî)*

Eski şairlerimizin, meslekleri gereği biraz şikâyetçi (!) olduklarını biliriz. Belki de sözlerinin etkisini artırmak için gördükleri yanlışlıkları dile getirirken gerçeğin dışına taşıdıkları rivayet edilir. İşte, hakikat-perest şairlerimizden biri yaşadığı dönemde âlemden mürüvvet

duygusunun kalktığını, fütüvvetin de ancak adının kaldığını söylerken acaba mübalağa mı yapmıştır? Karar veremesek de bize ideal olanın gösterildiğine eminiz:

Mürüvvetden bu âlem hâlî oldı

*Fütüvvet ehlinin pes adı kaldı
(İbrahim b. Bâlî)*

Bazen yokluğundan dem vurulsa da bir zamanlar mürüvvetin hayatta bütün boyutlarıyla yaşanılır olduğunu tahmin ediyoruz. Kelimeler zihnimizden silince taşıdıkları manalar başka söz kalıplarına intikal eder belki ama aynı canlılığını koruyamazlar. Fakat bu kadim kelimelerimiz, ustasının kalemine düşünce mısralardaki yerini buluyor yine de. Son örneğimiz asrımızdan olsun. Çağdaş şiirimizin destansı sesi, tarihî devirlerdeki yiğitleri tahassürle anarken mürüvvet kavramını da oralarla irtibatlar:

*Karıştılar üçler ile yedilere
kırklara*

*Ağıtlarda destanlarda
romanlarda kaldılar*

...

*Ruhumuza mâverâdan gizli
sesler getiren*

*Fırtınalar gönül denen
ummanlarda kaldılar*

*Mürüvvetli zamanlardan
gelmişlerdi bugüne*

*Yadırganıp yine aynı
zamanlarda kaldılar
(N.Y.Gençosmanoğlu)*

Ne diyelim, mürüvvetimiz bol olsun inşallah! ■

FİLİSTİN'İN CESUR ÖYKÜCÜSÜ

Gassan Kanafani

| Esmâ TÜRKSEVEN

“Filistin, bir insanın, uğruna silah kuşanıp ölmesine değer bir şey.”

Gassan Kanafani, *Filistin'in Çocukları*

Hz. İbrahim'den Hz. Süleyman'a kadar birçok peygamberin tevhid, hukuk, adalet ve ahlak mücadelesini verdiği o topraklarda insanı insanlığından utandıran bir vahşetin sahnelendiği şu günlerde, o topraklarda yetmiş ve yine aynı kanlı eller tarafından katledilmiş bir yazardan sayfalar aralamak, bizi bütün şiddetiyle sarsıyor.

Filistin meselesi bütün sıcaklığıyla gündemimizdeyken, Orta Doğu'da “Filistin'siz” bir harita çizilmeye çalışılıyor, Filistin'de siviller acımasızca katlediliyor, dünya seyrediyorken, kalemiyle dünyaya, her şeye hatta ölüme meydan okuyan, Filistinlilerin yaşadıklarına kayıtsız kalmayan, bunu bir davaya dönüştüren, eserleriyle Filistin toplumunun uyanmasına önayak olan Gassan Kanafani'yi anlamadan geçmek olmaz.

Peki, kimdir Gassan Kanafani?

Gassan Kanafani, 9 Nisan 1936'da siyasi çalkantıların had safhada olduğu bir dönemde Filistin'in Akka şehrinde doğar. Akka o dönemde İngiliz mandası altındadır. Aynı yıl, İngilizlere karşı ayaklanma başlar. Doğumundan on gün sonra da Filistin'in bütün şehirlerinde altı ay sürecek genel grev ilan edilir. Kanafani'nin eserlerinde bu huzursuzluğun ve karmaşanın yansıması net bir şekilde görülür.

Kanafani 12 yaşındayken büyük bir vahşete tanık olur. Bu olaydan sonra doğum gününü bir daha hiç kutlamayacaktır. 9 Nisan 1948'de Irgun adlı radikal Yahudi örgütü, ileride İsrail başbakanı olacak lideri Menahem Begin'in öncülüğünde, Kudüs yakınlarında bir Arap köyü olan Deir Yasin'e baskın yaparak 254 kişiyi katleder. Katliamın başında olan Begin, “Eğer Deir Yasin zaferi olmasaydı İsrail Devleti de olmazdı.” sözleriyle katliamın bir devlet politikası olduğunu açıkça ortaya koyar. Yeni katliam korkusuyla yüz binlerce Filistinli; Lübnan, Mısır ve Ürdün'e göç eder. Necev, Celile ve Batı Kudüs, Yahudilerce işgal edilir. (Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları (1948-1988)*, İş Bankası Yay., Ankara 1994, s. 91-94) Olaydan sonra Kanafani, ailesiyle birlikte, doğduğu şehri terk etmek zorunda kalır. Önce Lübnan'a gider, daha sonra Suriye'ye geçerler. Halep ve Şam'da bir süre kalıp bir mülteci kampında zor şartlar altında yaşamlarını sürdürürler.

Kanafani, Müslüman bir aileye mensup olmasına rağmen, Yafa'da, Katolik bir okul olan Medresetü'l-Ferîr'de okumuş, Arapça dışında Fransızca öğrenmiştir. Liseyi Şam'da mülteci kampındaki şartlarda bitirir. Arkadaşlarıyla beraber Şam Radyosu'nda oldukça ses getiren radyo tiyatrosu programları yapar. Lise yıllarında yazdığı tiyatro metinleri, geleceğin güçlü kalemi olacağı yönündeki ilk ayak sesleridir. Şam Üniversitesi'ndeki Arap Dili ve Edebiyatı eğitimi, Suriye'nin mülteci politikası değişince yarıda kalır.

Bu dönemde, Uluslararası Şam Fuarı'nda kendi gayretleri ile Filistin temalı bir reyon oluşturur ve resim sergileri açar.

On dokuz yaşındayken Kuveyt'e gider. Kuveyt'teki mülteci kamplarında öğretmenlik yapar. Vatan hasretini derinden hissettiği Kuveyt yılları, ilk hikâyelerini yazdığı ve yayımladığı bir döneme tekabül eder. Kuveyt'te öğretmenlik yaptığı okullarda, mülteci konumuna düşen Filistinli çocukların hayatlarına tanık olur. Onların, yiyecek, giyecek ve barınacak bir ev konusunda çektikleri sıkıntılarını hikâyelerinde dile getirir. Yine Kuveyt'teyken yazdığı “Çalıntı Gömlek” isimli kısa hikâyesi Kanafani'ye bir edebiyat yarışmasında ilk ödülünü getirir.

Kuveyt'te yaşadığı yıllarda Arap entelektüelliğinin nabzının attığı Beyrut'a sık sık gidip gelir, Beyrut gazetelerinde yazar. 1960 yılında da şehre taşınmaya karar verir, Arap Milliyetçi Hareketi'nin yayını olan *el-Hurriyya* gazetesinde kültür sanat editörlüğünü yürütür. Filistin'in özgürlüğü için kalemiyle savaştığı *el-Muharrir* gazetesini, yeni yazarlar ve sanatçılar için bir tür ocak görevi görür. Gassan Kanafani, bu verimli mecrada Hanzala'nın çizdiği Naci el-Ali gibi yetenekli gençlerin yayın dünyasında yetişmelerine ön ayak olur. 1967'de kurulan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin çekirdek kadrosunda yer alır. (Peren Birsaygılı Mut, “Gassan Kenefani”, *Zeytin Ağaçlarının Arasında: Filistin Edebiyatından Portreler*, Usta Kitap, İstanbul 2018, s. 21-66)

Danimarkalı gelin

Kanafani'nin evlilik hayatı, mücadeleye ettiği Filistin davasını dünyaya taşıırken tanıştığı bir genç kızla başlar. Kanafani, 1961 yılında Yugoslavya'da tertip edilen öğrenci kongresine Filistin adına katılır. Kongrede Danimarka heyeti içerisinde çocuk eğitimi konusunda uzman öğretmen olan Annia Huffer isimli bir aktivist bulunmaktadır. Annia, Filistin heyeti ile görüşükten sonra Filistin sorunu üzerine yoğunlaşmak için Arap ülkelerine, Şam'a ve Beyrut'a defalarca yolculuk yapmıştır. Filistin davası hakkında edindiği bilgiler, Filistin meselesine o ana kadar Batı pence-resinden bakan Annia'de derin izler bırakmıştır. Annia hatıralarında şöyle der: "Batı'da, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yahudi devletinin kurulduğunu duyunca çok sevinmiş-tik. İnsanlara zulmetmek için kurulduğunu bilmiyorduk. Tüm acı gerçeği Yugoslavya'da katıldığım konferansta öğrenmiş oldum. Gördüklerim beni şoke etti. Dünyanın Filistin'i diri diri gömdüğü çok açıktı!"

Annia, Beyrut'ta iken bir arkadaşının tavsiyesi üzerine Kanafani ile görüşür, onunla birlikte Filistin'in bazı yerleşim birimlerini ziyaret eder, bu mazlum halka reva görülen zulüm karşısında Kanafani'nin duruşundan çok etkilenir. 19 Ekim 1961'de de evlenirler. (Murat Göçer, "Gassân Kenefânî ve Öykücülüğü", Yüksek Lisans Tezi, s. 50)

Kanafani, 1965 yılında Çin ve Hindistan'a davet edilir. Buralarda, Çin dışişleri bakanı, Hindistan başbakanı ve birçok

siyasi lider ile görüşür. Bu ziyaretler Kanafani'nin hayatında büyük izler bırakır.

"Dağlar, sadece dinamitle parçalanır."

Tarihler 8 Temmuz 1972'yi gösterdiğinde, Filistin'in en parlak ve mücadelecisi isimlerinden Kanafani, çok sevdiği yeğeni Lumeys ile birlikte Beyrut'ta arabasının altına yerleştirilen dinamitin patlaması sonucu hayatını kaybeder.

Şehit edilmesini, eşi Annia Kanafani söyle anlatır: "Her cumartesi sabahı çarşıya benimle gitmek âdetiydi. Ama o gün, Lumeys ile beraber evden çıktık. İkisinin evden çıkmasından iki dakika sonra, korkunç bir patlama oldu. Küçük arabamız paramparça olmuştuk. Lumeys, birkaç metre ötede yatıyordu. Fakat Gassan, yoktu. Onu yaralı olarak bulmayı arzu ediyordum. Lakin sadece sol ayağını bulabildim. Oğlumuz Fayiz, başını duvarlara vururken küçük kızımız Leyla, 'Baba, baba!' diyerek bağırırken oraya bayılmışım. Beyrut'un, Abdunnâsır'ın vefatından beri görmediği büyük bir kalabalık onun cenazesine katılmıştı. Ve çok sevdiği Lumeys ile yan yana, Şehitler Kabristanı'na defnedildi." (Haflî Necme Habîb, , *en-Nemûecu'l-nsânî fî Edebi Gassân Kenefânî*, Muessesetu Gassân Kenefânî eş-Şekâfiyye, Beyrut 1999, s. 24)

Nitekim İsrail istihbaratı Mossad, saldırıyı üstlendi ve Tel Aviv Lod Havalimanı'na yapılan saldırıya misilleme olarak Kanafani'ye bu suikastı gerçekleştirdiklerini söyledi. Ama işin özü başkaydı. Şüphesiz Kanafani suya sabuna dokunmayan

biri olsaydı başına bu trajedi gelmeyecekti. O, İsrail için oldukça tehlikeliydi.

Kanafani tehlikeliydi çünkü Filistin halkının mücadelesine, kurtuluş davasına sadakatle bağlı bir entelektüeldi. İsrail-Filistin meselesi konusunda yazdıklarıyla topluma yol göstermekteydi. Çünkü onun asıl silahı, inandığı davanın başarısı için yürüttüğü çalışmalarda sahip olduğu tek sermayesi, elindeki kalemimdi. O, kalemin silaha karşı üstünlüğünü ispat etmişti. Gazeteci, edebiyatçı ve sanatçı kimliği sayesinde Filistin meselesini geniş kitlelere duyurma imkânına sahipti.

Uzaktan olup biteni izlemekle yetinmedi, mücadelesini kamuoyuna taşıdı. Tarihin tanığı olmakla yetinmedi, bizzat özensi oldu. Bu yüzden defalarca hapse girdi. Ölümü üzerine Beyrut'ta çıkan gazetelerden biri onunla ilgili şöyle yorumda bulundu: "Gassan niçin dinamitle katledildi? Zira dağ gibiydi. Dağ, sadece ve yalnızca dinamitle parçalanır."

Kalem kılıçtan keskindir

Kanafani, 36 yıllık kısacık ömrüne on sekiz kitap; medeniyet, siyaset ve Filistin halkının mücadelesi üzerine yazılmış yüzlerce makale sığdırmıştır. O, Arap edebiyatının modernleşmesinde önemli katkıları olan bir edebiyatçıdır. Yazdığı roman ve hikâyeler genellikle Filistin ve Filistin halkı üzerinedir. Filistinlilerin yaşadıkları acıları, sürgünde savruluşlarını ustaca dile getirir. Ülkelerinden sürülen nesillerin, bütün yaşamları Filistin'de geçmesine rağmen huzur içinde ölme haklarından

yoksun yaşlı kesimin, çocukluk anılarının büyük bir kısmı zulüm ve vahşetten kaçmak olan daha genç neslin ya da mülteci kamplarında doğup insanca yaşama koşullarını elde edememiş kesimlerin durumlarını gerçekçi bir gözle görür. (Aida Omarova, “Gassan Kenefani Hayatı Eserleri ve Edebi şahsiyeti”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011)

Hikâyelerini toplumsal gerçekliklerden uzak fildişi kulesine çekilerek yazanlardan değildir. Yazdığı birçok hikâyeye, aslında yaşadıklarının bir yansımasıdır. Kendisi de karanlık ve zorlu bir dönemde yaşayan, toprağından sürülen, mülteci kamplarında yaşamak zorunda bırakılan Gassan’ın hikâyeleri, işgalcilerin aşağılık yüzünü ve toprağından koparılan Filistin halkının acılarını tüm çıplaklığıyla yansıtan birer direniş edebiyatı hâline dönüşür. Pek çok öyküsü işgalin haksızlığını ifade eden bir manifesto gibidir.

Çehov, Gorki ve Dostoyevski’den çok etkilenen Kanafani, bu yazarların eserlerinin hayat mücadelesinin tam olarak neden ibaret olduğunu göstererek kendisini doğru bir yola sevk ettiğini söyler.

Susarak kavru lan Güneşteki Adamlar

Güneşteki Adamlar Kanafani’nin ilk ve meşhur romanıdır. İngilizce, Fransızca, Almanca, Hollandaca, Norveççe ve başka dillere tercüme edilmiş, ayrıca, *el-Mudi’ün* ismi ile sinemaya uyarlanmıştır. Film, Strazburg’ta İnsan Hakları Filmleri ödülünü kazanmış,

Paris ve Tunus’ta da iki ödüle layık görülmüştür.

Güneşteki Adamlar, hem ülkesinin yaşadığı cehennem hem de Kanafani’nin kendi kişisel yazgısının ete kemiğe bürünmüş hâlidir. Eseri okurken kendisi de göç yollarına düşmek zorunda kalmış bir yazarın gözünden, göç olgusuna ve trajedisine bakma şansı buluruz. Kanafani göçü, sürgünlüğü en acı şekilde deneyimlediğinden meselenin gerçekliğiyle, etki bırakan bir üslupla karşılaştırır okuru. Eserde 1962’de Beyrut’ta kaçak göçmen olarak arandığı ve haftalarca evden çıkmadığı bir dönemde, yaşadığı sıkışmışlık hissedilir. Filistin’in işgalinden sonra kendi topraklarında nefes alma hakkı gasbedilmiş üç “kaçak göçmen”in ağustos güneşi altında, saklandıkları su tankerinin içinde, daha “yaşanabilir” bir hayat umuduyla çölden geçerek Kuveyt’e ulaşmaya çalışırken yaşadıkları trajediye tanıklık ederiz. İnsan kaçakçıları, yardım kisvesi altında dolandırıcılık yapmaya çalışanlar, sınır muhafızları, geride kalanların, önden gidenlerin yaşamları... Kısacası göçmenlik denen acı gerçek, eserde tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilir.

Güneşteki Adamlar, bir çözümme, dağılma romanıdır. İşgal Filistinliyi mülksüzleştirmiş, aileyi dağıtmıştır. Hayatları dağılan üç Filistinli çölü aşip Kuveyt’e kaçmak ister. Onları sınırdan geçirecek olan da 1948’de İsrail’e karşı savaşan Ebû’l-Hayzurân isimli eski bir direnişçidir. Sınırdan işler planlandığı gibi gitmez ve su tankındaki üç kişi havasızlıktan boğulur. Ebû’l-Hay-

zurân ölenlere şöyle seslenir: “Neden tankın duvarlarına vurmuyunuz! Neden duvarları yumruklamadınız! Neden?” Ve duyduğu acıya rağmen cesetleri çöpün yanına bırakır. Bu final Filistinlinin hayatının değersizliğine, önderlerin ihanetine, Arap devletlerinin kayıtsızlığına isyandır. Kanafani bu sorular ile sanki Filistinlilerin daha ne kadar pasif bir şekilde davranacaklarını merak etmektedir. Öte yandan bu roman, insanın mücadelecisi ruhunu uyandırmaya çağırır.

En güzel intikam

*“Dedi ki
Sen şairsin,
Elindeki bu taş ne?
Dedim: Şair Aşk’a boyun eğer,
zulme değil!”*

Canlarıyla ve silahlarıyla Kudüs’ü savunanların yanında, kalemleriyle de Kudüs’ü savunan şair ve yazarlar her zaman var olmuştur ve her zaman da var olacaktır. Tıpkı Kanafani gibi...

“Kanafani de kısacık yaşamına rağmen daha sonra katili olacak bir devletten eserleriyle intikamını almış, hayat ve eserini bütünlüğe ulaştırmıştır.” der Necip Tosun. “Sadece Filistin edebiyatı değil, dünya öykücülüğü de bu eserlere çok şey borçludur. Kanafani, sanatla, öyküyle bir hayatın nasıl güzelleşebileceğinin, işgale nasıl karşı durulabileceğinin parlak örneğini vermiştir.” Şu fânî dünyada adaleti arayan devrimci mücadelenin bugün Kanafani ve onun gibi mücadelecisi insanların adıyla anılmasının sebebi belki de budur. ■

İNSANIN KUVVETİ VE KIYMETİ

Abdurrahman AKBAŞ

DİB Başkanlık Vaizi

Varlığın aşkın boyutunu yok sayarak her şeye güç yetirebileceğini zanneden insan, büyük bir yanılgı içindedir. Henüz sınırlarını bile keşfetmekten aciz olduğu bir âlemde insan, zamanın ve mekânın efendisi olmak için fazlasıyla zayıf, alabildiğine sınırlı ve büsbütün geçicidir. Oysa büyüleyici ahenk, nizam ve ihtişamıyla kâinat, her şeyin sahibi olan aşkın bir kudretin varlığına, birliğine, sonsuz ilmine ve sınırsız iradesine delalet etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de, kâinatı hiçbir şeye muhtaç olmadan yaratan, her an geliştiren, değiştiren, sevk ve idare eden mutlak varlığın Allah olduğu vurgulanmaktadır. Âlemlerin Rabbi olan Allah, her türlü noksanlıktan uzak ve bütün mükemmel sıfatlara sahip yegâne varlıktır. İnsanlar, cinler, melekler ve diğer tüm varlıklar, onun fiillerinin eseridir. (Zümer, 39/62; Tin 95/4; Yasin 36/79,82; Rad 13/16; Yunus, 10/34; Nur, 24/42-45.)

Allah'ın hikmetle yarattığı kâinattaki her şeyin bir varoluş gayesi ve kendisini o gayeye ulaştıracak potansiyeli vardır. Varlık âlemindeki müstesna konumuyla insanın da belli bir gaye için yaratıldığı ve kendisini o gayeye ulaştıracak şekilde donatıldığı muhakkaktır. Bu çerçevede "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zariyat, 51/56.) ayeti, bir yandan insana söz konusu varoluş gayesini hatırlatırken aynı zamanda hayatı anlamlı kılacak en temel sorumluluğu da beyan ederek onu amaçsız bir hayat sürme keyfiliklerinden alıkoymaktadır.

Yaratılıştan gelen özellikleriyle insan, sözünden ve sükûtundan, tercihlerinden ve onların doğuracağı sonuçlardan, yaptıklarından ve yapması gerektiği hâlde yapmadıklarından hesaba çekilmeye en layık varlıktır. Bu sebeple insanın bilgi, bilinç ve iradesi dâhilinde gerçekleşen her şeyin dünyevi veya uhrevi boyutta kendisini bağlayıcı sonuç-

ları olacaktır. Sınırlı bir varlık olması hasebiyle insan, elbette her şeyin künhüne varamayabilir. Tercihlerinin kendisini neye/nereye ulaştıracağını da bilemeyebilir. Hatta bazen kendi tercihiyle ilişkilendiremeyeceği bir sonuçla bile karşılaşabilir. Aslında bütün bunlar, insanın tabiat ve dolayısıyla ilahi irade karşısında acziyetini ele veren gerçekliklerdir. Elde ettiği dünyevi imkânlar sebebiyle çoğu zaman kendi kendine yetebileceğini zannetse de bu durum, söz konusu gerçeklikleri ortadan kaldırmayacaktır. Fakat bu, insanın değerini düşürmeyeceği gibi iradesini de büsbütün ortadan kaldırmaz. Her ne kadar sınırlı da olsa beşeri irade, ilahi iradenin tecelli etmesine zemin olacak imkâna sahiptir. Çünkü her türlü kuvvet ve kıymete erişebilmek, yaratılmışlar içinde insana mahsus bir potansiyeldir. Bu potansiyeli gerçekleştirmenin yolu, her şey üzerinde mutlak otorite olan Allah ile kurulacak irtibattan geçmektedir. Böyle bir irtibatı sağlayacak en güçlü bağ ise duadır.

Biliyoruz ki kâinatın işleyişinde tesadüfe yer yoktur. Her şey fitratına yerleştirilen ilahi yasa çerçevesinde belli bir düzen ve ölçüye göre hareket etmekte, varlığını sebep sonuç ilişkisi içinde devam ettirmektedir. Ancak düşünebilen her insan, varlığın maddi (fiziki) gerçekliğinden ayrı bir de manevi (metafizik) boyutunun bulunduğunu pekâlâ idrak edebilir ve dolayısıyla âlemdaki maddi-fiziksel sebeplerin dışında bir

de manevi-metafizik sebeplerin olabileceğini fark edebilir. Böyle bir idrak, iman ve farkındalıkla yapılacak dua, maddi manevi her sonuca kapı aralayacak tamamlayıcı manevi bir sebeptir. Bir başka ifadeyle dua, hayatın hem dünyevi hem de uhrevi boyutunda meydana gelebilecek her bir durumun muhtemel öncülüdür. “Dua edin, duanıza icabet edeyim.” (Mümin, 40/60.) ayeti, bunun açık bir göstergesidir. Bu gerçek, aynı zamanda fizik veya metafizik alanda olan ve olabilecek her şeyin beşerî iradeyi ilgilendiren bir yönü bulunduğu da işaret etmektedir. Bu yüzden duanın ihmal edilmesi, insanın iradesini kendi aleyhine kullanması anlamına gelecektir. Kaldı ki duanın sağladığı güç ve imkândan uzak kalmak, küçümsenemeyecek bir mahrumiyet olsa gerektir.

Allah’a hamdüsenayı, tazimi ve şükrü de içine alan bir yakarış olarak dua, güçlü bir iletişim biçimidir. Âlemlerin Rabbiyle kurulan bu iletişim, insanın kuvvetinin ve kıymetinin en bariz nişanesidir. Nitekim Cenab-ı Hak, “Kulluğunuz ve niyazınız olmasa Allah size ne diye değer versin!” (Furkan, 25/77.) buyurmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.), “Dua ibadetin özüdür.”, “Dua ibadetin ta kendisidir.” ve “Allah katında duadan daha kıymetli bir şey yoktur.” (Tirmizi, Deavat, 1; İbn Mace, Dua, 1.) hadisleriyle aynı hakikate vurgu yapmaktadır.

Bu noktada altı çizilmesi gereken önemli bir husus da du-

anın boyutlarıdır. Bunlar, en yalın ifadeyle tercih, gayret, davet ve tevekkül olarak sıralanabilir. İnsana düşen, öncelikle bilinen ve görünen (maddi/fiziki) sebeplerin iyi ve doğru olanını tercih etmek ve onun gerçekleşmesi için elinden gelen gayreti göstermektir. Duanın fiilî boyutuna karşılık gelen bu tavır, arzu edilen hedefe ulaşmak için sünnetullahın idrakiyle olağan sebeplere sarılmaktır. Bir bakıma arzuyu eyleme dönüştürmektir. Çünkü arzu ettiği şeyin gerçekleşmesini isteyen kimse, öncelikle gücü nispetinde onun maddi sebeplerini yerine getirmekle mükelleftir. Bu durum, insanın kendi iradesini yok sayarak ve sebepleri ihmal ederek kaderci bir anlayışla her şeyi Allah’a havale etmesinin önünde ciddi bir engeldir. Nitekim “İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder.” (Necm, 53/39.) mealindeki ayette Yüce Allah, insanın çalışıp çabalaması ile bunun sonucu arasındaki ilişkiye dikkat çekerek her çalışmanın bir fiilî dua olduğuna işaret etmektedir.

Duanın diğer bir boyutu ise arzu edilen şeye ulaşabilmek için Allah’ın yardımını istemek ve en iyi sonucu ancak Allah’ın yaratacağına inanarak O’nun kudret, inayet ve merhametine sığınmaktır. Her şeyin hayrına ulaşmak ve şerrinden emin olmak için bütün sebepleri var eden Allah’a yakarmaktır. Bu yönüyle dua, hem Allah’a kulluk şuurunun hem de varlık karşısındaki duruşun bir ifadesidir. ■

Basra, Bağdat, Musul gibi Osmanlı Devleti'nin kadim vilayetlerini çevreleyen İslam topraklarının cazibesi, ezelden beri büyük sömürü güçlerinin iştahını kabartıyordu. Irak bölgesi, Orta Doğu'yu Uzakdoğu'ya bağlayan yollar üzerinde olmasından dolayı İngilizlerin de alaka ve ihtirasını üzerine çekti.

I. Dünya Savaşı'nda "Büyük Mezopotamya Seferi" olarak adlandırdıkları hareketi başlattılar. Nitekim Hindistan'dan getirdikleri askerî birlikleri, 1914 yılının Kasım ayında Fav Adası'na çıkardılar.

Osmanlı'nın Irak cephesinde yeterli birlikleri olmayışını da fırsat bilen İngilizler, Basra Körfezi'ne doğru ilerlediler. Kurna, Şuaybe, Amare ve Nasıriye savaşlarını kazanarak bu bölgeleri işgal ettiler

Bölgeye Irak ve havalisinin komutanı olarak atanan Albay Nureddin Bey'in birliklerinin direnci karşısında, İngilizlerin coşkusu Selman-i Pak'ta sönmeğe zorunda kaldı.

General Townshed komutasındaki İngilizler, bölgedeki ilerleyişlerini daha fazla devam ettiremediler, nihayetinde geri çekilerek Kutü'l-Amare'ye sığınmak zorunda kaldılar

KUTÜ'L-AMARE

Alparslan AKÇA

Tarih kahramanlık, kararlılık, cesaret ve azim kadar talih işidir biraz da. Talih çarkı bir kere durup da ters istikamette dönmeyegörsün...

Zafer çılgınlıklarına hazırlanan ağızların açık kaldığını, zulmün ve hırsın kör ettiği gözlerin yuvalarından fırladığını görmüştür tarih sayfaları.

Savaşın orta yerinde bir kırılma noktası olur ve muharebenin seyri bir anda değişir.

1915 Aralık'ının ilk haftasından itibaren Kut kuşatması başladı. Bekledikleri takviye gelene kadar kaleye sığınan İngilizler umdukları emniyeti bulamadılar ve Osmanlıların şiddetini arttırdığı taarruz ateşinin hararetiyle iyice köşeye sıkıştılar. General Townshed'in beklediği yardım geciktikçe kış aylarının kötü şartları, yağmurlar ile taşan Dicle'nin sel baskınları İngilizlerin direncini kırmıştı. Osmanlı'nın taarruz ateşi her geçen gün şiddetini artırıyordu.

General Townshed'e takviyeye gelen İngiliz birlikleri de Felahiye'de Türkler tarafından bozguna uğratıldı. Türk tarafındaysa Cavit Paşa, Süleyman Askerî Bey ve Nureddin Bey'den sonra bölgenin komutasını devralan Halil Paşa, bütün kuvvetleri ve inancıyla mücadeleye devam etti.

Beş ay süren kuşatmanın sonunda İngilizler teslim olmak zorunda kaldılar. "Büyük Mezopotamya Seferi" adını verdikleri işgal hareketini sonlandırarak kibirle girdikleri Kutü'l-Amare'den büyük bir yenilgiyle ayrıldılar. Efsane kumandan Halil (Kut) Paşa ve kahraman askerlerinin bize armağan ettiği bu zaferi İngiliz tarihçileri, "Britanya tarihinin en aşağılık teslimidir." diyerek kayda geçtiler.

Son zamanlarda “Kur’an bize yeter.” diye bir söylem öne çıktı. Bu yaklaşıma ne dersiniz?

Burada öncelikle “Kur’an bize yeter.” sözünden ne kastedildiğini anlamak lazım. Bu sözle sadece Kur’an metninin yeteceği mi vahyin Kur’an’dan ibaret olduğu mu Hz. Peygamber’in açıklamalarına ihtiyaç duyulmadığı mı; ümmetin icmanın, âlimlerin yorumlarının ve içtihatlarının geçersiz olduğu mu tercüme ve meallerin Kur’an yerine konulabileceği mi kastedilmektedir?

Hocam bu iş çok karmaşık gibi. Öncelikle Kur’an’ın bir tanımını yapabilir miyiz?

Kur’an, Hz. Cebrail aracılığıyla Hz. Muhammed Mustafa’ya lafız-mana bütünlüğü içerisinde indirilmiş Allah kelamıdır. Her ne kadar elimizde bulunan kitap Arap diliyle ifade edilen sözler-

den oluşsa da, Yüce Allah’ın kelimelerine delalet etmesi veya o sıfatın taalluku ve tecelisi olması itibarıyla ilahi kelimelerin hüviyetindedir. Ebu Hanife’nin özetle dediği gibi “Kur’an Hz. Peygamber’e indirilmiş, Mushaf’ta yazılmış, ezberlenmiş, okunmuş bir kitaptır.”

Hz. Peygamber’e gelen Kur’an sadece mana mıydı?

Hz. Peygamber’e gelen Kur’an, Hz. Cebrail’de nasılsa öyleydi, yani sadece mana değil, lafız-mana bütünlüğü içindeydi. Peygamber Efendimiz, Hz. Cebrail’den Kur’an’ı dinlemiş, almış ve muhataplarına aktarmıştır. Kur’an’ın Arapça olarak indirilmesi Hz. Peygamber’in konuştuğu dilin Arapça olmasındandır. Öte yandan Arapça olması, Kur’an’ın evrenselliğine engel değildir, aksine tarihî gerçekliğinin delilidir. Şayet Kur’an belli bir dilde indirilmeseydi tarihî gerçekliğinden şüphe edilebilirdi.

Kur’an, mesajı tam ifade ediyorsa peygambere gerek var mı?

Eğer insanların hepsi Hz. Peygamber gibi Kur’an vahyini alan, anlayan ve hayata uygulayan bir konumda ve özellikle olsaydı peygambere gerek yok, denilebilirdi. Bugün dahi baktığımızda insanların kişilikleri, özellikleri, kavrayışları, anlayışları ve konuları birbirinden farklıdır. Bu farklılıklar her dönemin insanı ve toplumu için geçerlidir. Öyleyse bir hükmün sadece bildirilmesi yeterli değildir. Aksine o hükmün açıklanması ve uygulanması için bir rehber ihtiyacı vardır. Ülkemizde kanunlar Türkçe olmasına ve bizim de bu dili biliyor olmamıza rağmen açıklaması ve uygulaması için uzmanlara ihtiyaç duyuyoruz. Aldığımız makine-lerin yanında kılavuz kitapçıkları bulunmasına rağmen servis elemanının kurmasını ve açıklamasını bekliyoruz. Hâl böyle olunca ilahi kelamın sadece iletilmesi yeterli değildir, açıklama ve uygulama için Allah’ın masumiyet özelliği verdiği bir peygambere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu yönüyle her peygamber, ümmetinin muallimi yani öğretmenidir.

Yani Yüce Allah, kitabını bir öğretmenle mi gönderir?

Tam da öyle. Nitekim Peygamberimiz, “Hiç şüphesiz ben öğretmen olarak gönderildim.” (İbn Mace, Sünnet, 17.) buyurmuştur. Aslında eğitimde de öğretmen, sadece bilgi aktaran değil, aynı zamanda tutum ve davranışıyla öğrencilerine örnek olandır. Kur’an’da, Hz. Peygamber’in “en güzel örnek” olarak nitelenmesi de bunu ifa-

de etmektedir. Öte yandan hak dinin temel özelliği, ayrıcalıklı bir sınıfın veya kişinin bulunmamasıdır. Herkes ve her kesim, dinin bütün emirleriyle yükümlüdür. Bilginle bilgisiz arasında mükellefiyet değil, bilgi farkı bulunmaktadır. Şayet istisnalar varsa bunlar açıkça belirtilir, kişilerin şahsi görüşüne bırakılmaz. Bu yönüyle Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.) Kur'an'ı ilk alan, anlayan, açıklayan, uygulayan ve yaşayandır. O, Kur'an'ı yaşayarak ümmetine örnek olmuştur. "Ben nasıl namaz kılyorsam öyle kılın." (Buhari, Ezan, 18.) hadisi, tam da bu örnekliliğini anlatmaktadır. Onun, Kur'an'ı yaşayarak uygulaması ismet sıfatı gereği ilahi güvence altında olduğundan kesin hüküm ifade eder. Bu durum sadece ibadatlara has değil, inançtan bireysel ve toplumsal boyuta kadar bütün açıklamaları ve uygulamaları için geçerlidir. Onun açıklamaları ve uygulamalarının sünnet-i seniye olarak ümmet tarafından önemsenmesi bu nedendir. Öte yandan Hz. Peygamber'in ilk üç nesli övmesi (Buhari, Şehadet, 9.), onlar eliyle bu açıklama ve uygulamaların süreklilik ve yerleşiklik özelliği kazanmasındandır. Çünkü sahabe, onun öğrencileridir. Onlar, vahyin inişine şahit oldukları gibi uygulamasına da iştirak etmişlerdir. Tabiin sahabenin, tebe-i tabiin de tabiinin öğrencileridir. Bu üç nesil, zamansal olarak vahyin inişine en yakın olanlardır. Sonraki zamanlarda ise bu üç nesli takip ederek Kur'an'ı anlayan, açıklayan ve yaşayan âlimlere ihtiyaç duyulmuştur. "Allah'a, Peygamberine ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin." (Nisa, 4/59.) ayetiyle "Şayet o işi Pey-

gamber'e ve emir sahiplerine götürselerdi..." (Nisa, 4/83.) ayetinde geçen "emir sahipleri", idari yöneticiler olmaktan öte Kur'an'ı bilen, yaşayan ve uygulaması hususunda çevresine örnek olan samimi âlimlerdir. "Âlimler, peygamberlerin varisleridir." (Tirmizi, İlim, 19.) hadisi de bu örnekliliğe işaret etmektedir. Zaten buradaki veraset mal ve mülk veraseti değil, ilim ve örneklilik verasetidir.

Demek ki peygamber olmadan olmaz.

Tabii ki olmaz. Peygambersiz din düşünmek Allah'ın kurduğu sisteme ve vahiy gerçeğine aykırıdır. Yüce Allah, tabiattaki sistemi bile sebep sonuç ilişkisine bağlamıştır. Dileseydi her şeyi mucize gibi sebepsiz veya sonuçsuz yaratabilirdi. Hâlbuki mucize ve keramet gibi olağanüstü olaylar, Allah'ın evrene müdahale gücünü gösteren geçici/istisnai olaylardır. Asıl olan sebep sonuç ilişkisi içinde gerçekleşen ve "âdetullah" denilen doğa kanunlarıdır. Vahiy sistemi de "Cebrail, peygamber ve muhatap insanlar" şeklinde düzenlemiştir. Yüce Allah, ilahi kelamını Hz. Cebrail'de ihdas ederek peygambere gönderir, peygamber de gelen vahyi muhataplarına bildirir. Bu yönüyle Hz. Cebrail de bir elçidir, bunların yanında peygamberlere destek ve yardımcı olmak gibi görevleri de vardır. Nitekim "Ezberlemek için Kur'an'ı ağzında tekrar etme, onu zihninde toparlayıp okunmasını sağlamak bize aittir. Okuduğumuz zaman da onun okunuşunu takip et. Sonra onu açıklamak da bize aittir." (Kiyame, 75/17-19.) ayeti, Yüce Allah'ın vahyin bütün aşamalarını güvence altı-

na aldığını bildirir. Buna göre Kur'an'ın indirilmesinin yanında, Hz. Peygamber tarafından açıklaması ve uygulaması da güvence altındadır.

Sadece metin esas alınarak Kur'an açıklanabilir mi?

Açıklanamaz. Nitekim vahiy inerken Arapçayı bilen/konuşan sahabiler, anlamakta zorlandıkları ayetleri bizzat Hz. Peygamber'e sormuşlardır, sonrasında ise birbirlerine sormuşlardır. Sahabilerin öğrencileri olan tabiiler de onlara sormuşlardır. Hatta bu konuda Hz. Aişe, Abdullah İbn Abbas, Abdullah İbn Mesud gibi bazı sahabiler öne çıkmışlardır.

Peki, meal ve tercüme hakkında ne dersiniz?

Meal ve tercüme Kur'an değildir, sadece onun yorumlarından bir yorumdur. Akademik çalışmalarda bile tercüme ikinci derece kaynaktır. Yani hiçbir tercüme asıl metnin yerini tutamaz. Konumuz Kur'an olduğuna göre onun aslının korunması ve esas alınması çok daha önemlidir. Öte yandan, "Kur'an bize yeter." söyleminin bulunduğu en talihsiz sonuç, "Kur'an tercümesi bize yeter." anlayışı olmuştur. Bu söylemi dile getirenlerin bu sonucu görmeleri gerekirdi. Bu anlayış Kur'an'ın anlamını daraltmanın yanında onu aşındırma, hatta bazı mealere bakıldığında tahrife uğratma tehlikesini içinde barındırmaktadır. Nasıl ki Hariciler "Hüküm Allah'a aittir." diyerek toplumda tefrika rüzgârları estirmişlerse, "Kur'an bize yeter." söyleminin sahipleri de Kur'an'ı tercümeyle indirgemeye ve on dört asırlık bilgi birikimini yok saymaya sebep olmuşlardır. ■

MUSA CARULLAH

ÇİLENİN DİĞER ADI

Enbiya YILDIRIM

İ

İslam'a hizmet etmiş bazı insanlar vardır. Hayatlarını okurken mutlaka mendili yanınızda bulundurmanız gerekir. Son din adına çektikleri sıkıntılar, takibata uğramaları, herhangi bir yerde sürekli ikamet edemeyişleri, ailelerinden uzak kalışları, farklı coğrafyalarda hastalık dâhil her türlü olumsuzluğa maruz kalmaları insanın yüreğini yakar. Bu fedakâr İslam erlerinin dertlerinin ne olduğuna baktığımızda, tek amaçlarının Müslümanları yeniden Kur'an etrafında toplamak ve eski zamanlarda olduğu gibi müminlerin vahdeti gerçekleştirerek dayanışma içinde olmalarını ve dünyaya yön vermelerini sağlamak olduğunu görürüz. Bu azim, ister istemez çileyi de peşinden getirmekteydi. Son asrın çok yönlü Tatar bilginlerinden olan Carullah da işte böyle bir bilgindi.

1875 yılında Rusya'nın Rostov şehrinde doğdu. Bölge kadısı olan babası, dinî ilimlerde birikimli birisiydi. Bu durum onun dinî hassasiyet kazanması ile hayatının şekillenmesinde etkili oldu. Rostov'da Rus okulunda keza bir süre medresede Arapça, Farsça ve dinî ilimler okudu. Babasını kaybetmesinin ardından kendisiyle ilgilenen annesinin yönlendirmesiyle Kazan'a giderek buradaki medresede eğitime başladı. "Kuru ezber" olarak gördüğü eğitimi beğenmeyerek annesinden geri alınmasını rica etti. Ardından Maverannehir'e geçerek Buhara medreselerinde dört yıl süreyle fıkıh ve felsefe dâhil temel derslerin eğitimini aldı. Ardından lise tahsilini tamamlamak üzere Rostov'a döndü.

Üniversite başvurusu reddedilince -annesini ikna etmek suretiyle- on beş yıl kadar sürecek olan tahsil yolculuklarına başladı. İstanbul'da Mühendis Mektebine yazıldıysa da vazgeçerek İslami ilimlerde derinleşmeye karar verdi. Lakin şehirde umduğunu tam olarak bulamadı. Bu sefer Kahire'ye yöneldi. Orada üç yıl kalarak fıkıh ve hadis başta olmak üzere dinî ilimlerdeki birikimini artırdı. Bu arada, Mushaflar ve Kur'an tarihi üzerine araştırmalar yaptı. Muhammed Abduh gibi bilginlerle görüştü. Mekke ve Medine'ye geçerek iki yıl da buralarda hadis ve fıkıh araştırmalarını sürdürdü. Oradan da Hindistan Diyo bend, Şam ve Beyrut'a gitti. Sonrasında tekrar Mısır'a dönüp bir üç yıl daha kaldı. Bu yolculuklar onun dinî ilimlerdeki uzmanlığını derinleştirmek yanında İslam dünyasını gözlemlemek ve ümmetin ihtiyaçlarını tespit yönünde de ufkunu genişletti. Ardından Rusya'ya dönerek hukuk fakültesine misafir öğrenci olarak kaydoldu. Bu arada çeşitli yenilikçi gazete ve dergilerde yazarak Rusya Müslümanlarının siyasi faaliyetleri, insan hakları, mektep ve medreselerin ıslahı gibi konularda yazılar yazdı. Gözlemlerini bir anlamda reçete gibi sunmaya başladı. Yetinmedi, Rusya'daki Türk asıllı aydınların siyasi çalışmalarında da aktif olarak yer aldı. Yazı ile aksiyonu yan yana getirdi.

1909 yılında Orenburg'a taşınarak medresede ders vermeye başladı. Buradayken yazdığı bir makale, kadimci (geleneği) olarak tanımlanan âlimlerin sert eleştirisine maruz kaldı. Zaten medrese hocalarıyla da fikrî ayrılık içindeydi. İkisi yan yana gelince bir yıl sonra Petersburg'a gitti. Hazırladığı Tatarca meali 1912'de bitirdiyse de bastıramadı. Çünkü ilahi kelamı tercüme etmeye gerek olmadığını, tefsirlerinden yararlanmanın yeterli olduğunu öne süren hocaların itirazları yanında Orenburg müftüsünün olumsuz değerlendirmesi önünü kesti.

Burada bir gazete çıkarmaya başladı ve İslamiyet'te reform yapılması ile din dünya işlerinin ayrılması düşüncelerinin aleyhinde yazılar yazdı. Rusya Müslü-

manlar Kongresinde kadınların konularının iyileştirilmesi yönünde bir rapor sunmak yanında Rusya'daki Müslümanların dinî ve millî hürriyetlerinin sağlanması hususunda öneride bulundu. Yurtlarından sürülerek Moskova'ya gelen Hint Müslümanlarının sorunlarıyla da ilgilendi. Lakin büyük bir problem onu beklemekteydi. Zira faaliyetleri nedeniyle çoktan hedef tahtasına konulmuştu.

Beklenen gelişme gerçekleşti ve 1921'de Sovyetler aleyhine çalıştığı iddiasıyla Taşkent'te tutuklandı. Bu tutuklama bir öfke dalgası uyandırdı. Finlandiya Tatarları, Sovyet Rusya'nın dostu olan Türkiye hükûmetinden yardım istediler. İstanbul ve Ankara'nın ileri gelen gazeteleri de serbest bırakılması yönünde adımlar attılar ancak tüm bu çabaların faydası olmadı. On bir ay hapis yattı. Sonrasında, iki yıllık gözetim şartıyla salıverildi. O da Leningrad'a dönerek oradaki büyük camide imamlık yapmaya başladı. *İslam Milletlerine* adlı eserinin Berlin'de basılması üzerine bu sefer bir üç ay daha hapse atıldı ve üç yıllığına Moskova'ya sürgün edildi. Çile artık onun ayrılmaz yoldaşı olmuştu.

Mekke ve Kudüs'teki kongrelerle katıldıktan sonra Müslüman ulemaya yapılan baskıların artması, din adamları ve aile üyelerinin yemek karnelerinden mahrum bırakılması üzerine ülkeyi terk etmeye karar verdi. 1930 yılı sonunda ailesini geride bırakarak tüccarların yardımıyla Rusya'dan kaçtı. Esasında bu eylemiyle hem kendisinin hem de ailesinin canını kurtarmış oluyordu. Çünkü başına her an her şey gelebilirdi. Bununla birlikte büyük çocukları vatan hainliği ithamıyla tutuklanırken

bir kısmı ayrıca üç yıllığına sürgün edilecektir.

Rusya'dan çıktıktan sonra Afganistan, Hindistan, ardından da Mısır'a gitti. 1933'te Berlin'e geçerek Kaşgarlı tüccarların yardımıyla bir matbaa kurup bazı eserlerini bastı. Ardından Finlandiya, İran ve Irak'a giderek Şia üzerinde araştırmalarda bulundu, Şii bilginlerle görüştü. Mısır'dan tekrar Hindistan'a, oradan da Japonya'ya ve Çin'e yolculuk yaptı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Japonya'dan ayrılıp Hindistan'a geri geldi fakat İngilizler tarafından Japonya lehine propaganda yapabilir endişesiyle tutuklandı. Bir buçuk yıllık Peşaver mahkûmiyetinin ardından gözetim şartıyla tahliye edildi. Behupal hükümdarı Muhammed Hamidullah Han'ın himayesinde kaldığı bu dönem, ilmî açıdan onun için çok bereketli geçti ve sekiz kitap yazdı. Kitaplarının satılmasından elde ettiği geliri Bombay göçmenlerinin çocukları için kurulacak medreseye bağışladı.

Yolculuklar, takipler, zorluklar, hapisler derken Hindistan ikliminin de olumsuz etkisiyle vücudu artık takatten düşmüştü. 1948'de Türkiye'ye döndü ve vatandaşlık aldı. Kış olunca havası iyi gelir düşüncesiyle Mısır'a geçti. On dokuz yıldan beri görmediği ailesinden ve memleketinden uzakta 1949'da Kahire'de yetmiş dört yaşında vefat etti. Gözyaşlarını silmek için mutlaka mendil eşliğinde okunması gereken hayatı böylece sonlanmış oldu.

İçtihat kapısının açılması zarureti

Rusya Müslümanları arasında ıslah hareketinin öncülüğünü yapan Kursavi, Mercani ve Rıza

eddin bin Fahreddin gibi âlimlerden etkilenen, bu arada İslam dünyasını iyi tanıyan Carullah, derinlikli hukuk nosyonuyla birlikte İslam dünyasının, özellikle de Rusya Müslümanlarının gerilemesinin nedenlerinden biri olarak mezhep taassubunu en önemlisi de içtihat gündemde olmamasını görmüştür. Çünkü yaygınlaşmış olan fikrî tembellik ve taklit, toplumun gevşemesinin ve geri kalmasının nedenlerinden biriydi. Bu nedenle Kur'an ve sünnet merkezli çağa uygun yenilenme son derece önem arz etmekteydi. O, bu düşünceyi savunurken İslamiyet'in reforma muhtaç olduğundan söz edilmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Çünkü bu, ilahi dine müdahale ve değiştirilmesi anlamına gelmektedir. Yapılması gereken ise zihin yenilenmesi ve çağa uygun bir içtihat geliştirerek Müslümanların sorunlarına çözüm bulmak ve bunun yollarını açmaktır. Bunun yolu da öncelikle Müslümanlara ve düşüncelerine müsahadan geçmektedir. Bu hususta şöyle demiştir: "Fikirlerimizi ve aklımızı tüm boyutlarıyla hür bırakmalıyız. Her müminin düşünce ve mezhebine saygı göstermeliyiz. İnsanların fikirlerine muhalif olabilir veya -daha fazlasını söyleyeyim- insanların fikrine düşman olabiliriz. Fakat müminlerin kendilerine her hâlükârda dost olmalıyız."

İçtihatın ve yenilenmenin nasıl gerçekleşeceğine gelince bunun yolu medreselerin ıslahından geçmektedir. Çünkü ona göre zamanındaki medreselerde ezbere ve taklide yönelik okutulan dersler gerçek anlamda dinî ilimlerden uzaktı. Kelam ve mantık gibi konular öne çıkartılırken Kur'an'ın sos-

yal yönü ihmal edilmekteydi. Ayrıca hadis, tefsir, tarih, tabîî ilimler, matematik gibi dersler de medreselerde okutulmalıydı. Konu çerçevesindeki görüşlerine bakıldığında özellikle fikhın yenilenmesine büyük ihtiyaç olduğu kanaatini taşıdığı anlaşılabilir. Bunu derken cedidci (yenilikçi) bir bilgin olarak medreselerin ıslahını kabul etmeyen kadimci ulemaya muhalefet etmiş olmaktadır. Derdini şu ifadelerle dile getirmiştir: “Büyük ümitlerle İslam âlemini gezdim. Buhara, Türkiye, Mısır, Hicaz, Hint ve Şam diyarlarında dolaşım. Dinî medreselerin her birini gördüm. Fakat vatanıma maalesef tamam-ı hayretle döndüm.”

Kadınların eğitime kazandırılması zaruretini ısrarcı bir tutumla dile getirmesi ise zikredilmesi gereken bir meziyettir. Zira o, kadının İslam’ın ilk dönemindeki saygınlığını tekrar kazanabilmesi için eğitimine önem verilmesi ve hukuki güvencelerinin sağlanması gerektiğini söylemiştir.

Ümmetin enerjisinin doğru alanda harcanması

Dinimizin akla son derece önem verdiği, farklı mezheplerin de bu sebeple ortaya çıktığını dile getiren Carullah, özellikle kelimeler alanındaki bir kısım tartışmaların ümmetin dinamizmini olumsuz anlamda etkilediğini, Müslümanların zihinlerinin gereksiz meselelerle meşgul edildiğini söyler. İslamiyet’in sade ve saf olan akidesinin karmaşık hâle getirildiğinden şikâyet eder.

Selefin yolu en doğru yol

Görüşlerinde yer yer Selefi çizgi öne çıkan Carullah için Kur’an-ı Kerim’i ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) uygulamalarını en iyi bilen Selefin tutumunu örnek al-

mak, imanı eyleme geçirmek en doğru yoldur. Tasavvufa da ayrı bir değer vererek bu alanın hoşgörüsünü ve fikir hürriyeti gibi konulardaki müspet yaklaşımını takdir eder. Bununla birlikte imam-ı muntazar, gavs, kutub, evtâd, nucebâ, abdal gibi tasavvufi kavramların dinimize sonradan girdiğini belirtir. Ruhbaniyete dönüşen tasavvuf anlayışını eleştirir. Onun istediği tasavvuf, selef bilginlerinin yaşadığı Müslümanlıktır.

Sünnete büyük hizmeti

Carullah, Hindistan’da kaldığı süre zarfında orada ortaya çıkmış ve daha sonra bütün İslam dünyasına yayılmış olan Kur’an-ıyyûn (Kur’an’la yetinme) hareketini yakından tanımış ve yanlışlıklarını ortaya koymak için *Kitabu’s-Sünne*’yi yazmıştır. Bu eser, bugün bile Müslümanların temel başvuru kaynaklarından biridir. Onun burada ve diğer çalışmalarında dile getirdiği sünnet anlayışı klasik usulcülerden pek farklı değildir. Sünnetin, Kur’an’ın müşkil ve mücmel hükümlerini açıkladığını ancak hadis ve sünnetin bütün fonksiyonunun sadece bundan ibaret olmadığını, Kur’an’da açıklanmayan konularda sünnetin müstakil bir hüküm kaynağı olduğunu belirtir.

Onun sünnetle ilgili farklı bir yaklaşımı vardır: Buna göre bilgi ve amel kaynağı olarak sünnet, Kur’an’dan önce gelir. Çünkü İslam’da bütün hükümler ilk önce sünnetle tespit edilmiş, Kur’an ayetleri ise daha sonra Hz. Peygamber’in (s.a.s.) söz, fiil ve takrirlerini teyit etmiş ve ebedileştirmiştir. Carullah bunu derken Allah’ın kitabını elbette ikinci sıraya almamakta ancak pratik açıdan sünnetin Kur’an’a

göre tarihsel anlamda öncelik arz ettiğini söylemektedir. Bu dediği husus Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bazı uygulamaları açısından doğru olsa da Kur’an’da nazil olan her ayetin Peygamberimizin uygulamasından sonra nazil olmadığı bir hakikattir.

Fikirleri mizanda

Son iki yüzyıllık süreçte, dinî ilimlerde yetişen ve İslam ülkeleri yanında dünyayı gezerek Müslümanların sorunlarına eğilen mütefekkirlerin, var olan problemlerin çözülmesi ve ümmetin yeniden ayağa kalkması yönünde bazı eleştiri ve tavsiyelerde bulduklarını görürüz. Bu durum, onların yüce dinimize tutkunluklarının bir sonucudur. Carullah da böyle biridir. Bu nedenle söz konusu çerçevedeki bazı fikirleri tartışmaya ve eleştiriye elbette açık olmakla birlikte samimiyetine ve İslam adına çile çekmiş olduğu gerçeğine gölge düşürmez.

Eserleri

120 civarında eser yazdığı belirtilen Carullah’ın çalışmaları telif, tercüme, şerh ve neşirlerden oluşmaktadır. Birkaç Arapça risalesi dışında 1905-1935 yılları arasında kaleme aldığı önemli çalışmalarının hepsi Tatar Türkçesiyledir. Bunlarda İstanbul Türkçesine yakın bir dil kullanmıştır. 1935’ten sonra yazdıkları ise Arapçadır. Çalışmalarının bir kısmı şunlardır: *İslahat Esasları, Şeriat Esasları, Rahmet-i İlahiyye Burhanları, Uzun Günlerde Oruç, Halk Nazarına Bir Nice Mesele, Büyük Mevzular-da Ufak Fikirler*. Bu arada şunu hatırlatmakta fayda var, vasiyeti üzerine Carullah’ın şahsi kütüphanesi Millî Kütüphanemize aktarılmıştır. ■

PİŞMANLIK DUYGUSUNUN KİŞİLİK OLUŞUMUNA KATKILARI

Pişmanlık, kök olarak Farsça bir isim olan “pişman” kelimesinden türetilmiştir. Zamanla Türkçeleşmiş olan pişman kelimesinin manası: “Yaptığı bir işten ötürü üzülen, nadim” şeklinde tarif edilmiştir. Kök itibarıyla Arapça olan “nedamet” kelimesi de dilimizde pişmanlıkla aynı anlamda kullanılmaktadır.

Pişmanlık duygusu; insanın geçmişte düşüdüğü bir hatadan, kaçırdığı bir fırsattan dolayı sürekli içinin yanması, iç geçirmesi, üzülmesi, kendi kendini kınaması, bir daha o hataya düşmeme kararı alarak hatasını kabul edip ondan dönme iradesini ortaya koyması, işlenen hatadan mahcup olarak bir daha tekrar etmemesi için kararlı bir pişmanlık göstermesidir. Bir başka ifadeyle şu şekilde tarif edilebilir: Pişmanlık, bir insanın geçmişteki davranışlarından hoşnut olmama duygusudur. İnsanın belirli bir eylemi yerine getirdikten sonra üzüntü, utanç, mahcubiyet veya suçluluk karışımı bir duygu hissederek “Keşke öyle yapmasaydım!” diye düşünmesidir.

Pişmanlık duygusunun yanında anmamız gereken bir kavram tövbe olgusudur. Tövbenin pişmanlıkla bağlantısı, insanın diğer varlıkların haklarına tecavüz etmeksizin yaptığı hatalardan kurtulabilmek için Allah’a yönelerek yeni bir kişilik inşası gayesiyle hatadan dönmeye karar vermesinden sonra başlamaktadır. Tövbenin kul haklarına yönelik tarafındaysa kişi, hak sahibi ile doğrudan muhataptır. Kul haklarının bedeli, kefareti ya da hak sahibince affı olmadıkça hukuk bunlarla ilgili yaptırımlarını devam ettirir. Buradaki pişmanlık duygusunun itiraf ve tövbe duygusuyla güçlenerek istenen şekilde oluşması ve şiddetinde rol oynayan faktörler çeşit-

lidir. Bu faktörler, ceza korkusu, mükâfattan geri kalma sıkıntısı, sevgiden mahrum olma endişesi gibi sebepler olabilir. İnsan bu seviyede, yani günah olarak değerlendirdiği davranışının, değerlerinden neleri kaybettirdiğini idrak edince bunun telafi edilme ihtiyacı doğacaktır. İnancının gerektirdiği şekilde, günahlardan kurtulmak üzere çaba gösterecektir. Burada şu hususu belirtmek gerekir ki davranışın günah olarak değerlendirilebilmesi ve pişmanlık duygusunun oluşmasında en önemli unsur, kişinin inanç sistemi olduğu gibi davranışın kötü sonuçlarının ortadan kaldırılması ve aynı hatanın tekrarlanmaması konusunda insana yön veren ve bunun gerçekleşmesini sağlayan da yine kişinin inanç sistemi olmaktadır. (Mustafa Doğan Karacoşkun, *Din Psikolojisi*, s. 170.)

Hataların insan hayatında çok önemli bir yeri vardır. İnsan, hayatında bir çok faydalı şeyi hata yaparak öğrenir. Hatalı insan, suçluluk duygusunun sebebinin kavradığı zaman, bu tecrübenin kendisine öğrettiği olumlu sonuçları çıkartmaya çalışmalıdır. Bu duyguyu pişmanlıkla devam ettirip ondan azami derecede yararlanmalıdır. Hata yapmış olmaktan korkmadan, ondan ders çıkararak pişmanlıkla birlikte ondan uzaklaşmayı hedeflemelidir. Hayatımıza duygular eşlik eder. Bunlar tekil bir duygu olmayıp iç içe geçmiş birçok duygudan oluşan kompleks duygular yumağıdır. Bu bileşenin içindeki duyguları ayrıştırabilmekse çoğu zaman mümkün olmamakla birlikte bunların ayrıştırılması insanın kişilik yapısı ile ilgili önemli ipuçları verir. Pişmanlık duygusu, insanı nebatat ve hayvanat âleminden ayıran en temel özelliklerdendir. Yaptığı hata ya da günaha insan üzülür ve pişman olur. Pişmanlık ile suçlu-

luk arasındaki en önemli fark, suçluluğun daha fazla süperego (üstbenlik) kökenli olmasıdır. Suçluluk duygusu, kişinin kendisini kınayan, suçlayan, eleştiren bir iç ses olarak hissedilir. Pişmanlıkta ise suçluluktan farklı olarak kişi kendisini eleştirse bile bu eleştiri, özsaygısını sarsacak nitelikte değildir. Bu yönü ile pişmanlık, yeni başlangıçlar için bulunmaz bir fırsat olabilir. Pişmanlık olgusunda kişi, kendi hatasını görür ve bunu kabul ederek içinde bulunduğu durumdan kurtulmanın mücadelesini verir. (Hayri Erenay, “Nedâmet Olgusunun Fitrî Zeminini”, *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi*, 8 (Ekim 2021): 152-172.) Pişmanlık ve buna dayalı vicdan azabı, insanı davranışlarını yapıcı yönde değiştirmeye ya da kötü davranışları başlamadan engellemeye yönlendirmelidir. Zira pişmanlık, “Hatalı olduğum şu hususta farklı davransaydım daha iyi sonuçlar alabilirdim.” şeklindeki bir düşünce sonucu ortaya çıkan duyguları ifade eder. Pişmanlık, olumlu davranışların tetikleyicisidir: Kişilere iç görü kazandırmada ve ileri-deki kararlarını daha sağlam

ve daha doğru şekillendirmede yardımcı olur. Pişmanlık yaşayan kişilerin karar verme, sorunlarla başa çıkabilme ve yaşıntılardan deneyimleme gibi becerilerde diğer insanlara göre daha iyi performans gösterdikleri de görülmektedir.

Pişmanlık olgusunun kişilikte pozitif manada bir değişime sebep olabilmesi için öncelikle itiraf ve tövbe sürecinden geçmesi gerekmektedir. Tövbenin sahih olması için günahı hemen terk, yapılan günahı dolay pişmanlık ve günah, kul hakkını içeriyorsa hakkı sahibine geri vermek veya helallik almak gibi süreçlerden geçmesi gerekmektedir. Bazı günah ve suçlardan tövbe etmek için kefarete şart koşulmuştur. Yerine getirilmemiş mali ibadetlerde tövbe, hakkın sahiplerine verilmesiyle yerine gelir. (Bekir Topaloğlu, “Tövbe” md., *DİA*, XLI/283.) Tövbe öncesinde yaşanan iç huzursuzluk ve pişmanlık, tövbenin hukuki açıdan değer kazanabilmesi için temel şarttır.

Son olarak insanlıkla iç içe olan pişmanlık olgusu, her insanın

mutlaka yaşayacağı ve kendisinden müstağni olamayacağı bir hakikat olarak karşımıza çıkmaktadır. Önemli olan bu olguyu yaşadıkdan sonra, başta peygamberler olmak üzere vahiy terbiyesinden geçenlerin gösterdiği tarzda bir tavır geliştirip ebedî hüsrana uğramamaktır. Peygamberler ve salih kişiler bu olgu ile karşılaşmalarına neden olacak bir olay yaşadıklarında önce itirafı, sonra içselleştirilmiş bir tövbeyi ve akabinde de yaşadığı pişmanlığı ortaya koymuşlardır. Pişmanlığın insan hayatına kazanımları şöyle özetlenebilir: Pişmanlık, insanların yanlış davranışlarını düzeltme noktasında gayet önemli neticeler doğurur. Eski yanlış âdetlerinden kurtuluşu sağlayarak dengeli, ölçülü ve kâmil şahsiyet kazanmaya yardımcı olur. Hoşnut bir ruhla yaşamının önündeki zorlukları aşmaya, tedirginlik, telaş, depresyon, keder ve stres gibi duyguları azaltmaya yardımcı bir haslet olan sabrı öğretir. Allah’la yakınlık kurma, onun himayesi altında bulunma ve gözetiminde olma duygusu vererek; güven ve huzur içinde sürekli öğrenmeye teşvik eder. Suçluluk duygusundan kaynaklanan stresten kurtuluşa vesile olur, istiğfar ve tövbeye teşvik eder. Yaşanan vicdan azabı neticesinde sorumlu davranmaya, daha dikkatli olmaya iter. Fakat pişman olan kişi asla kendisini değersizleştirerek bu duygunun kendisini alt etmesine müsaade etmemelidir. Pişmanlık yaşayan insan, kendi iç dünyasında başta kendi öz varlığına karşı olmak üzere tüm varlıklara karşı değerliliğini hissetmelidir. ■

BİR BARIŞMA HİKÂYESİ

Hasan DİPİ

Düzce Gümüşova Yeşilyayla Köyü İmam Hatibi

İmam hatip olarak ilk görev yerim, anılarımda hâlâ önemli bir yer tutan Kastamonu'nun yemyeşil, güzel bir köyüdü.

İkindiden sonra ulaştığımız köyde, birkaç yaşlı amca bizi karşıladı. On, on iki haneden oluşan bu köy, sırtını gür bir ormana yaslamış gibiydi. Yaz mevsiminde olmamıza rağmen hava serindi, akşama kadar daha da serinledi, gece iyice soğudu. Orada kaldığımız yıllar boyunca sobamızı hiç kaldırmadık. Yaz mevsiminde sobamız hep yanardı.

Cami içi ve dışındaki sohbetlerimizde herkesi dikkatle dinli-

yor, cemaatim hakkında bilgi sahibi olmaya çalışıyordum. Onlar da çeşitli sorular sorarak beni tanımak istiyordu. Zaman ilerledikçe görev yerime daha çok alışıyordum. Ramazan ayı bize merhaba demişti. Bu zamana kadar öğrendiğim bilgileri cemaate aktarmak ve bu esnada kendimi de güncellemek için ramazan iyi bir fırsattı. İlk teravih namazında çoluk çocuk, genç yaşlı bütün köy halkı camideydi. İlk vaazım, heyecanla karışık büyük bir mutluluk oldu benim için.

İftar sofraları birbirimizi daha iyi tanımak ve kaynaşmak için güzel bir vesile oldu, birbirimizi yakından tanıma fırsatı

bulmuştuk. Teravih namazları, mukabeleler, iftar ve sahurlarla ramazan ayının ruhunu birlikte tarifsiz bir iç huzuruyla hissettik.

İnsanları yakından tanıdıkça olumlu ya da olumsuz pek çok şeyden haberim oluyordu. Cemaatimden yaşlı bir büyüğümün akrabalarıyla arasının açık olduğunu öğrendiğimde çok üzülmüştüm. Akrabalarından birine ait olan ineğin, yaşlı amcanın bahçesine girip birkaç fidesine zarar vermesiyle yaşanan tartışma sonucu başlayan küslük on yıldan fazla bir süredir devam ediyormuş. Barıştırmaya çabaları her seferinde sonuçsuz kalmış, am-

canın inadı kırılmamış. Böyle bir durum dinimizin kardeşlik ruhuna ve Peygamber Efendimizin ümmetine öğütlediği komşuluk hukukuna aykırıydı. Köyün imam hatibi olarak onları barıştırmayı kendime dert edindim. Allah Teâlâ'nın, "Müminler ancak kardeşler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin." (Hucurat, 49/10.) ayet-i kerimesindeki emri gereği bunu vazife bildim.

Muhtar ve köyün ileri gelenleriyle istişarelerde bulundum, onlardan bu konuda yardım istedim. Daha önce defalarca denemelerine rağmen beni kırmadılar, bir kez de benimle birlikte barıştırma gayretinde bulundular. Amca'yı ziyaret edip konuyu açtık. Ama amcanın inadını yine kıramadık.

Gerek camide yaptığımız derslerde gerekse özel alanlarda bir araya geldiğimiz zamanlarda bu durumu gündeme getirdim. Bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak konuyu barışa, kardeşliğe, komşuluk hukukuna getiriyor, onları kırmadan incitmeden, sözlerimi ayet ve hadislerle de destekleyerek dile getirmeye çalışıyordum. Hemen dargınlıklarına son vererek barışmalarını elbette beklemiyordum ama çabalarımın beklediğim sonucu da bir türlü alamamıştım. Hatta bir gün yatsı namazı sonrası amca yanıma gelerek benim bu işe daha fazla karışmamam gerektiğini, kendimi boşa yorduğumu söylediğinde çok üzülmüştüm. On, on beş gün bu böyle devam etti.

Bir gün ormanın kenarındaki çayırdaki otlayan beş inek, akşam olduğunda köye dönmedi. İneklerden ikisi, küs olan amcanın; üçü de dargın olduğu akrabasının. Vakit ilerledikçe bütün köy telaşlandı. Muhtemelen inekler ormanın içine girmiş ve kaybolmuşlardı. Orman gür, rakım yüksekti ve oralarda vahşi hayvan da çoktu. Köylünün endişesi de bundandı. Birkaç kişi ellerinde fenerlerle ormanın derinliklerine kadar gittilerse de elleri boş döndüler. Ertesi gün ve sonraki gün yapılan aramalardan da bir sonuç çıkmadı. Aramaya gidenler, hayvanların izlerine rastladıkları yerden ormanın içlerine doğru dağılıp beş altı koldan arasa da yine bir sonuç alınamadı.

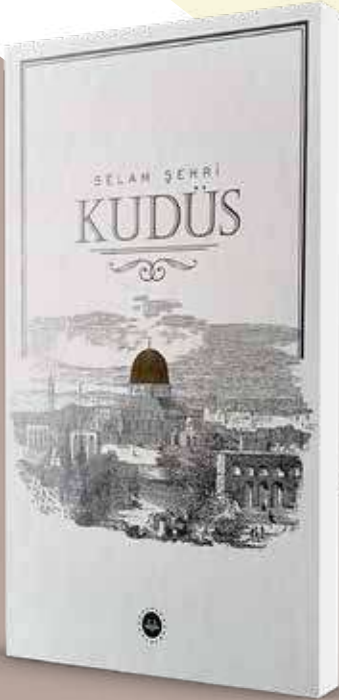
Üçüncü gün sabah namazından sonra üç ineğin sahibi bana, kendisine yoldaş olup olamayacağını sordu. Mem-

nuniyetle kabul ettim ve inekleri aramak için bir umutla birlikte ormana gittik. Orman içindeki patikadan iki saate yakın yürüdük. Bir yere kadar rastladığımız izler bir noktadan sonra yok oluyordu. Ağaçların altındaki dökülmüş yapraklar ve orman zeminini örten sarmaşıklar iz sürmemize engel oluyordu. Yine de buradan içeriye doğru yürümeye devam ettik. Çok yorulmuştuk. Dinlenmek için bir ağaca sırtımızı dayayıp oturduk. O sırada yol arkadaşım, az ileride ağaçların arasından gördüğü lekeleri inek dışıklarına benzetti. Tekrar yola koyulduk hemen. Ağaçlar arasından kuzeye doğru, ağaç köklerine, sarmaşıklara takılmamaya çalışarak bir saat daha ilerledik. Israrla bu rotada yürüdük. İzlere göre zaman zaman yolumuzu değiştiriyor, rastlayabildiğimiz izleri takip etmeye çalışıyorduk. Nihayet açıkta bir tepeye ulaştığımızda az ilerideki düzlükte inekleri yatarken gördük. Hepsi de oradaydı. Hamdimizi, şükürümüzü, sevincimizi kelimelerle anlatamam.

Üç dört saatlik zorlu dönüş yolunu yorgun argın aştığımızda bitkin bir hâlde köye ulaştık. Bizim küs amca, evinin bahçesinde oturuyor ve kara kara düşünüyordu. Bizi görünce çok şaşırıp, sevinçten ne yapacağını bilemedi. Önce bana sarıldı. Sonra küs olduğu akrabasına döndü, ona sarıldı, teşekkürler etti. Uzun uzun sarıldılar, helalleşip barıştılar. Benim yapamadığımı kaybolan iki inek yapmıştı. Çok sevinmiştim, bütün yorgunluğumu böylece unuttuverdim. ■

SELAM ŞEHİRİ KUDÜS

Mustafa Mirza DEMİR |

Kutsal kavramı, dinin temel unsurlarından biridir. Uluhiyetin tecelli ve tezahür ettiği zaman ve mekânlar kutsallık kazanırlar. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de, mekânı ve zamanı kutsayan ifadeler yer almakta, mukaddes ve mübarek nitelendirmeleri bulunmaktadır. En doğru ifadeyle ilahi vahyin tecelli ettiği mekânlar ve zamanlar kutsaldır. Peygamberler yurdu Kudüs gibi... "Mukaddes Şehir", "Selam Şehri", "Esenlik Yurdu", "Barış Şehri", "Doğruluk Şehri" gibi isimlerle de anılan Kudüs'ü, Müslümanlar da her zaman güzel isimlerle anmıştır.

Dünyanın en kadim şehirlerinden olan ve pek çok peygamberden izler taşıyan, nice medeniyetlere ve köklü bir mirasa ev sahipliği yapan Kudüs, ilahi vahyin ortak adı ve Allah katında tek din olan İslam'ın, çağlar aşan hakikatlerini temsil eden bir merkezdir. Ayrıca Kudüs, Hz. Peygamber'in mucizelerinden olan isra ve miraç hadiselerinin de en büyük şahididir. Müslümanların ilk kıblesi Mescid-i Aksa'yı ve peygamberler mirası olan Beytülmakdis'i içinde barındıran Kudüs; başta Sevgili Peygamberimiz ve sahabe efendilerimiz olmak üzere bütün Müslümanların gönlünde çok önemli bir yere sahiptir. Müslümanlar Kudüs'e hâkim olduğu sürece orada barış, adalet, huzur ve kardeşlik hâkim olmuş; her ne zaman Müslümanların elinden çıksa acı ve gözyaşının, hukuksuzluğun ve zulmün odağı hâline gelmiştir.

Kudüs ve Filistin meselesine gösterdiği hassasiyeti yayın politikasına da yansıtan Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında konuyla ilgili pek çok çalışma yer alıyor. Bunlardan biri de *Selam Şehri Kudüs* adlı eser. Kaliteli görsellerle de içeriği zenginleştirilen, Kudüs şehrini, tarihini ve meselesini 14 başlıkla ele alan kolektif bir çalışma. Birbirinden kıymetli yazarların kaleme aldığı bu kitabın yazı başlıklarından bazıları ise şu şekilde: "Mukaddes Şehir Kudüs ve Mescid-i Aksâ", "Semavi Dinlerin Kiblesi Kudüs", "İsrailoğulları ve Kudüs", "Kudüs Fatihî Selâhaddin Eyyûbî", "Osmanlı Döneminde Kudüs", "Siyonizm ve Kudüs'te İşgal Politikaları", "Kudüs'te İlmî Hayat ve Vakıf Geleneği", "İnsanlığın Sınav Yeri Kudüs", "Kudüs Kimliğimiz ve Benliğimizdir"... Eserde yer alan hemen her yazıda âdetâ şunun altı çizilmekte: Kudüs, yalnızca Filistin halkının ya da Müslüman toplumlarının meselesi değil, bütün dünyanın ve insanlığın meselesidir. Farklı inançlara da sahip olsa yeryüzünde akli ve vicdanı hür, hakkaniyet sahibi her insana seslenen, Kudüs ve Mescid-i Aksa gibi kutsal ve değerler hakkında kaleme alınan külliyata önemli katkılarda bulunacak vasıfta bir eser.

Siz kıymetli okurlarımızın Kudüs meselesinde, derinlikli ve nitelikli okumalar yapmasına vesile olması temennisi ve günümüzde o topraklarda yaşanmaya devam eden; yüreklerimizi yakan acıların, zulümlerin ve ölümlerin artık son bularak Kudüs'ün tekrar esenlik yurdu hüviyetine sahip olması dualarıyla... İyi okumalar. ■

DIYANET TV

ANADOLU'DA 1 GÜN

Uzak Yaşamlar

Salı

19.00

FREKANSLAR

4A(HD) FREKANS: 12.380 MHZ
POLARİZASYON: DİKEY (V)
SEMBOL ORANI: 27.500
FEC: 3/4

4A(SD) FREKANS: 12.422 MHZ
POLARİZASYON: YATAY (H)
SEMBOL ORANI: 30.000
FEC: 3/4

Digitürk - 68. kanal

emcaan - 104. kanal

Kablo - 555. kanal

TV - 133. kanal

Evrim - 49. kanal

diyanettv

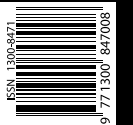
diyanettv

diyanettv

diyanettv

“Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilmişse
şüphesiz ona çokça hayır verilmiş demektir.
Bunu ancak akıl sahipleri anlar.”

(Bakara, 2/269.)

FİYATI 25,00 ₺